III. Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola

III.

Magyar és egyetemes irodalom

C.

Magyar szerzők.

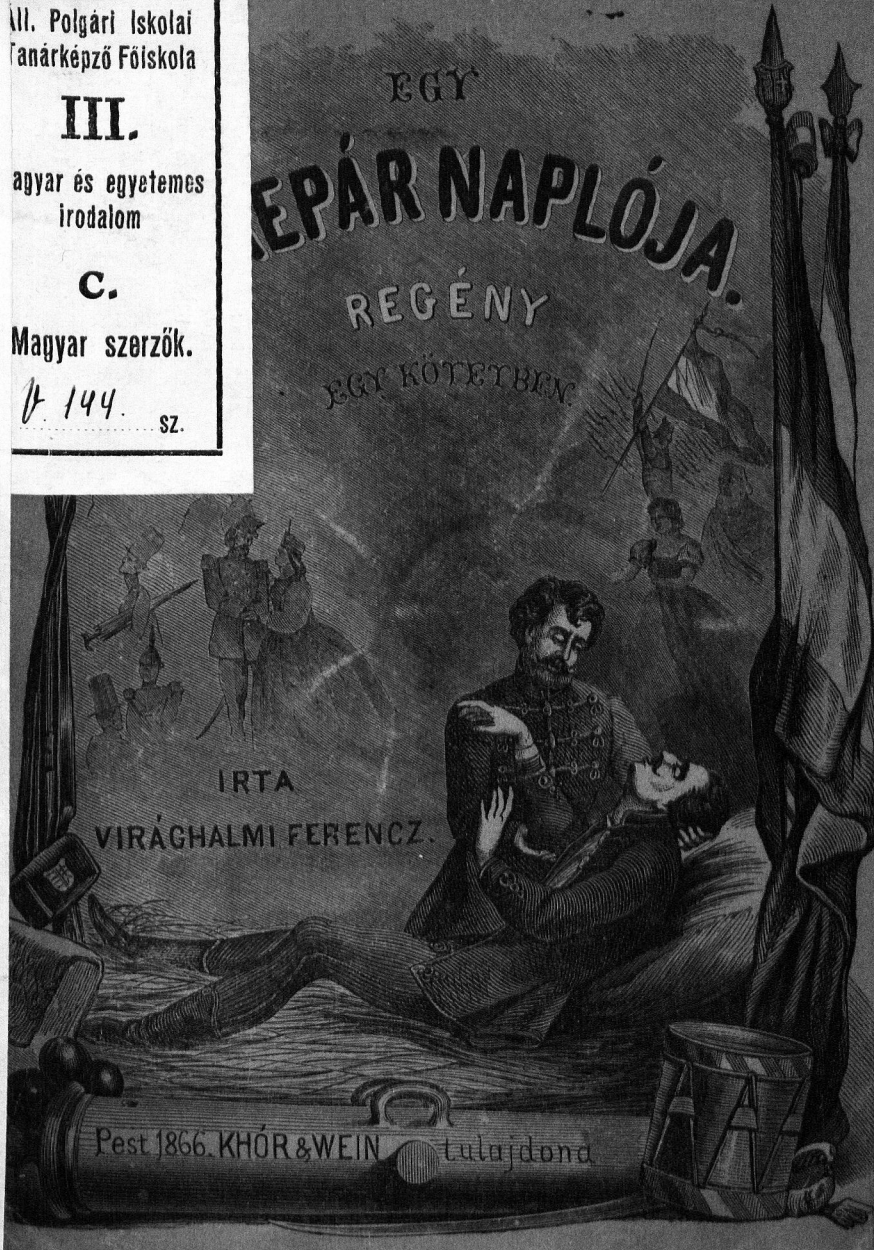
V. 144. sz.

EGY

KÉPÁR NAPLÓJA.

REGÉNY

EGY KÖTETBEN.

IRTA

VIRÁGHALMI FERENCZ.

Pest 1866. KHÓR & WEIN tulajdona

XI/1174.

EGY

CSEREPÁR NAPLÓJA.

REGÉNY

EGY KÖTETBEN

IRTA

VIRÁGHALMI FERENCZ.

Érkezett:
Az Erzsébet Nőiskola
könyvtára
Leltári szám:
Cserélt betű és szám:

PEST, 1866.
KIADJA KHÓR ÉS WEIN.

A rendőrség által lefoglalt kéziratok
munkái.

SZTE Egyetemi Könyvtár
J000831238

MAGYAR IRODALMI KÖNYVTÁRA
— KÖNYVTÁRA —
Leltári szám: 5912 Csoportszám: V. c. 144.

EGY

CSEREPÁR NAPLÓJA.

I.

Egy éj a szállitóházban.

A végzetteljes 1849-ki év utolját járta. December 24-ke volt, karácsony bőjtje.

E napon sajátságos csapat haladott a Pó folyam hidján Piacenza felé.

E csapat egy része foszlánya volt ama hadseregnek, mely nehány hóval előbb egész Európa figyelmét magára vonta s melyhez tartozni mindenki becsületnek tartá; a másik rész fegyveres cserepárok valának — nemzetiségre lengyelek, kik az elsőbbieket őrizték.

Szomoru nap volt. A lombardvelenczei rónák fölött nehéz ónszürke felhőket korbácsolt a nyugati szél a Tyrrheni tengerről az Adriára üzvén őket, az eső szinte ömlött; a Pó sebesen iramló árjai haragos taraju hullámokká gyüremlettek, mig a föléjek vetett hajóhid minden izeiben recsegve, kigyószerü mozdulatokkal hánykódott a nyugtalan elem hátán.

A túl parton Piacenza városa terült el. Ódon, repkény befutotta védfalairól agyúk torkai tátongnak alá, mint meganyi sötét szem figyelve a Pó-sikságot. A falak mögött vörőslő lapos háztetők közül gyönyörü körrajzu

kupolák s merész karesu tornyok emelkednek, mig közöttök — alig száz lépésnyire a hidtól — mint dermedt oriás mered szomoruan nagyszerü alakjával a szürke ég felé a Farneze palota — bevégzetlen maradványa a feudális kornak.

Az említettük csapat, melyet nem ártand kissé zemügyre vennünk, a hidról letérve s a várkapun áthaladva e palota felé irányzá lépteit.

Harminczketten voltak a sárban lubicskoló mintegy százhusz cserepár *) által kisért honvédtisztek, közöttük e sorok igénytelen irója is.

A foglyok testeit ekkor még — a rongyaiban is dicső — honvéd öltöny fedte; de fejükön már ott diszelgett a fekete viaszvászonnal bevont vederalaku csákó, s oldalukon ott függött a szuronytok paczallá ázott fehér szijról; — szuronytok — mondom — mert a szuronyt magát a vezérlő tisztecske elszedette tőlök, és a kisérő cserepárok között osztotta ki.

Derekukon óriási töltényláda zörömpölt, hasonló ama sípládákhoz, melylyel egy némely czivilizátor vándorolt ki a nem rég mult időkben hazánkból — szebb tájakat boldogitandó.

---

*) A német gyalog-katonaságot a magyar II. Rákóczy Ferencz ota nevezi „cserepár“ nak, a midőn is az elfogott labanczokat páronkint cseréltek ki **egy** kuruczért: innét a „csere pár“ nevezet.

Vállaikat fekete, agyu, sárga réz veretes lőfegyver nyomta; de a melyről teljes elővigyázattal szépen le volt srófolva a szerszám, nehogy valamiképen el találjon sülni, ha megtöltve nincs is.

E felszerelés főékét tette azonban a hátukról s zomoru laposssággal lefüggő borju . . .

Daczára ez eltorzitó felszerelésnek a komoly, de nem csüggedt kisded csapat büszke tartással lépdelt előre, nem ügyelve a bokán felül érő sárra; mig a kiséret kerülve a pocsétákat s káromolva nagy czifrán az utálatos időt, nevetséges ugrándozzással haladt mellettök.

A foglyok-nehányat kivéve — szakállas, marczona alakok voltak, viharbarnitotta arczczal, melynek egykor talán igen is szelid és nyájas vonásait megkeményitette a balsors és viszontagság.

Volt közöttük, kinek tarkója már kopasz, bajusz és szakálla már ősz vala, s kit honn nő és gyermek, sőt már unoka is siratott. . . . Még a lengyel katonák is megsajnálták a szegény öreget s hol egyik, hol másik vette le válláról a nehéz fegyvert, hogy könnyitse a huszonkét olasz mértföldnyi út terheit.

Volt közöttük egy alig tizenhét éves halavány fiu — tüzérhadnagy volt Damjanich hadtestében — kit a legkonokabb láz gyötört, s midőn bajtársai figyelmeztették, hogy menne korházba, büszkén felelé: szenvedni megtauultam, meghalni tudok; de az ellen nem fogja ajkaimról hallani soha, hogy bánásmódja fájdalmat okoz, hogy

a testi kór lelkemet is megragadá, s sáppogó vénaszszonynyá tőn.

E fiu másnap a reggeli dobszóra nem ébredt fel többé. . .

De ne előzzük meg eseményeinket, annál is inkább, hogy a napló egyik főkelléke a rend.

Miután tehát némi külső ecsetelését adtam ama csapatnak, melynek saját magam is, mint már emlitém, egyik igénytelen tagja valék, azon megjegyzéssel fogok élményeink leirásához, hogy abban csak olyakat sorolandok fel, mik saját csekély egyéniségemmel összeköttetésben voltak, vagy a leirttak helyes felfogásához okvetlenül szükségesek.

Mintegy négy óra lehetett délután, midőn a katonai laktanyává alakitott Farneze palota kapuzata alá értünk, a vezető tiszt „beifuss"t vezénylett s azt mondta: teras csekaitje, bestie (most várjatok bestiák).

Már nem tudom, ha e megtiszteltetés minket illetett-e, vagy saját embereit . . . annyi bizonyos, hogy nem annyira a czimezés hatott rosszul mindkét félre, mint ama két szó, hogy: most várjatok.

Fáradt, éhes és szomjas embernek, midőn kilencz órai gyaloglás után végre czélt ér s bőrig át van ázva, nem a legkellemesebben esik hallani, hogy: most még álldogállj itt egy darabig, melyből két-három óra is lehet — bestia.

Az órias kapuzat alatt hidegen süvöltött át a szél,

nedves öltönyeink, mint hajlékony jéglemez, tapadtak a gyaloglástól áthevült tagjainkra, önkénytelen borzadályt idézve elő.

A hadnagy — mind később megtudók — a térparancsnoksághoz ment jelentendő a foglyok megérkezését; ezért kelle nekünk várakoznunk. A térparancsnok az osztálytábornokhoz, ez a dandárnokhoz, a dandárnok pedig azon ezredeshez utasitá őt, kinek ezredébe valánk sorolva, s melynek egy része Piacenzában, a másik Pármában, a harmadik végre Modenában állomásozott. . . . .

Midőn a hadnagy csakugyan két óra mulva visszatért, már korom sötét volt.

Azon kapu boltivéről, mely alatt fel valánk állitva, óriási lámpa hintálozott alá, de ennek gyér olaju mécsbele csak azért látszik pislogni hogy láthatóbbá tegye a sötétséget.

A hadnagy, a mint az erős léghuzamu boltiv alá kanyarult, köpenye gallérával takarta el hirtelen szemeit s ugy neki ment egy cserepárnak, hogy mindketten elbuktak.

Ebből azután rendes káromkodás és zavar keletkezett. A hadnagy nehányszor arczul ütött egy szegény regrutát, szidva az ily értetlen gorallnépet, mely még azt sem tudja hova kell állania. — Ez alatt az illető, ki a hadnagygyal elbukott, csendesen feltámpászkodva a sorba állott s hagyta maga helyett szenvedni bajtársát. Már ezt a magyar katona csakugyan nem tudná tenni.

Minden nyomoruságunk daczára azonban kaczagnunk kelle e jelenetet.

Még folyt a vita, a midőn az ezredes mejelent s lámpát parancsolt.

Egy ordonnáncz-tizedes hozott is egyet azonnal a kapu-őrtanyáról; de a mint kilépett, a léghuzam eloltá.

Erre az ezredes nagy mérgesen „halbrechts“et vezényelt s megparancsolta a hadnagynak, hogy vezesse e rebellis hadat a Santa Afra nevü szallitóházba éji szállásra s másnap reggeli kilencz órakor r a p p o r t r a.

Félórai barangolás után végre rendeltetésünk helyére értünk, mely nem volt egyéb, mint hajdani apáczazárda, emeletes negyszög épitmény, melynek keleti oldalát a Santa Afráról czimzett kisded egyház képezé. Az épület közepét szük udvar foglalá el; melynek egyetlen ékessége a sajátszerü antik alakkal biró kút volt, mely — mint reggel a most is olvasható felirásból kivevém — még Domitián császár korából való.

Ki önmaga nem látta, alig képzelheti, mily leverőleg szomoru kinézésüek, főleg esős, zivataros időben az ily katonai czélokra lefoglalt zárdák és templomok, kiváltkép ha szállító házakká (transport) vannak átalakítva, de e tekintetben Santa Afra túltett valamennyin.

Egyetlen ablakkeret vagy ajtó sem volt látható, de még azok vassarkait is ellopták, nehogy legyen valami, a mi az ide szállásoltakat emlékeztesse, miként lehetett

oly idő, midőn a szél és viharnak e helyiségekben szabad járata nem volt.

A szük czellák padozatán félrothadt, büzös szalma terült el, melyet az ablaknyiláson szabadon beverő eső trágya alakuvá idomitott.

A falak sötétsárgán meredeztek. A szegletekben itt ott mogyoró nagyságu fekete pontok mutatkoztak. Ezek skorpiók voltak, melyek százankint termettek a rothadó szalma alatt, s most élelem után nézendők bujtak elő rejthelyükből. Ez állatkák rovarokkal élnek, s nem vérből táplálkoznak, mint némelyek hibásan hiszik; de igen szeretik a meleget, ezért örömest felkeresik az emberek s állatok fekhelyeit s ha itt háborgattatnak, mérges szurással állanak boszut, mely ha elhanyagoltatik, halált is okoz. A bajnak ugy szokás elejét venni, hogy vagy magát az állatot dörzsölik szét a szurás helyén, vagy az ugynevezett skorpio-olajjal (tiszta faolaj, melybe nehány ily állat fojtatott) kenik meg erősen a daganatot.

A nyirkos folyosó falait — mennyire azt ama büzös mécs lobogó lángu világánál, mit egy zsémbes vén polák hordozott előttunk-kivehetők — sötét s a nedvességtől már többnyire elmosódott szinezetü frescók ékiték, vagy undoriták inkább. . . Itt a nyilakkal átvért sz. Sebestyén vértanu alakja, de melyből csak a fájdalomtól eltorzitott arcz vonagló vonásai, az égfelé szegzett szemek elhaló kifejezése s a testbe furódott nyilak valának tisztábban kivehetők; a többit csak ugy kelle gyanitaniok a mártyro-

logiai festészet ismerőinek. . . . . Amott sz. András, fejjel lefelé keresztre feszitve. . . Ismét sz. István vértanu, körülvéve vad, gúnyos, kegyetlen arczu alakoktól, térdre hulltan, hátra kötött kezek- s vérző agygyal várva az utolsó kőhajitást, mely lelkét e nyomoru földről a vértanuk szenvedéstelen honába küldje. . . . A folyosó végén, hol hajdan kis oltárka állhatott, az üdvözitő felfeszitett alakja fehérlett kékes halvány tagokkal, a mint lehajtva fejét, kiadja lelkét. A kép keretét kinzó eszközök képezék, a dárda, melynek hegye még a szent vér foltjait hordja, az epés eczettel telt szivacs, a vas horgokkal ellátott korbács, a tüske-korona, a gúnyos királyi pálczát képviselő nádbuzogány, a biborpalást foszlányai, a kerék, melylyel a latrok csontjait megtörék; s végre mind e tárgyak kegyetlen müvészi fantáziával körülfonva s hurkolva ama kötelek által, melyekkel az üdvözitő megkorbácsoltatása alkalmával az oszlophoz köttetett.

Mindenütt csak a szenvedés jelvényeit, az emberi gyarlóság, vakhit, gonoszság és gyülölet következményeit látók megörökitve; mintha e zárda egykori lakóinak szivéből e festmények folytonos szemlélete által, a bünös külvilághozi vonzalom utolsó szikráját is ki akarták volna oltani. . . .

Midőn a folyosó végére értünk, ama fiatal halvány bajtárs, kiről fennebb emlékezém, lázas remegéssel ragadta meg karomat, s az utolsó czella ajtajánál — melyet mintegy hatan valánk éjiszállásul elfoglalandók — megállitott.

— Láttad-e ez alakokat, bajtárs, e folyosó falain? kérdé halvány s láztól remegő ajakkal.

— Láttam. Felelém aggódva vizsgálván a fiu szederjes arczát.

— Miért szenvedtek s haltak meg ezek, anélkül, hogy elleneik kegyelmeért esedeznének? ! . . .

Keblök szent meggyőződéseért, a hitért. . . . . Felelém, a remegő fiut karjánál fogna a czellába vezetve, hol a kisérő vén polák a kandalló párkányára helyezvén az egészségtelen büzü füstölgő mécset szótlanul szemlét látszék tartani rajtunk, mig ujja mozdulatáról észre lehete venni, hogy létszámunkról akar meggyőződni.

Sajátságos alak volt e vén közember. Kopasz fején csak hátul mutatkozott nehány rövidre nyirt ősz hajszál; arcza, főleg orra táján, szép violaszinbe játszott, melylyel nagy ellentétben állott a száj szegleteinél lefelé kunkorodott — többi részeiben pedig elnyirt, vagy elrágott fehér bajusz. Apró szürke szemeivel szakadatlanul csiptetett, mintha mindazokkal, kikre néz, titkos egyetértésben lenne. Az egész ember alakja oly nemü illatárban látszék fürödni, mintha anizsszesz kazán közelében érzené magát az ember.

Seszt (lat) végzé szemléjét s számadását a vén polák, midőn ujjával beteg bajtársunkra mutatva, ujból visszafelé számlált bennünket, kik a műtét alatt vizes szijjazatunk s fegyvereinktől iparkodtunk megszabadulni. Öltönyinkről nem csepegett, de csorgott a viz.

— Ho ho! mondá irtózatos németséggel a vén pálinkás kazán, e brátye itt beteg, ez holnap kórházba megy.

A fiu felelet helyett fáradtan dőlt le a rohadt alomra.

A vén polák még néhány perczig szótlanul vizsgált bennünket, szüntelen csaptatva apró szemeivel, s ugy tetszett, mintha megszólításra várna; de miután ez be nem következett, türelmetlen mozdulattal nyult mécsese után s indulni készült. Az ajtó keretében azonban megállot, s kellemetlen fenyegető hangon rikácsolá:

— Azt megmondom, bestiák, ki ne lépjetek innét s el ne merészeljétek tüzelni e szalmát; mert különben holnap mindnyájan huszonötöt kaptok!

De hát nem kapunk-e fát, hogy tüzet élesztve megszárithassuk öltönyeinket?! kérdém.

— Micsoda?! fát!... kaczagott föl a vén porkoláb, — mintha bizony a császár fáját ilyen rebellis bestiákra vesztegetnék, ha csak azon részetekre nem, melyen más becsületes, hű katona ülni szokott!... S a vén czerberus ismét nagyot kaczagott e saját élczes ötletén.

A vér fejembe tódult s talán a fáradtság miatti izgatottságtól mintegy önkénytelenül torkon ragadám a vén ficzkót, hogy az ablakon kihajitsam.

Társaim megakadályoztak e műtétben. Én azonban sokkal inkább fel valék ingerülve, semhogy prédámat oly könnyen elbocsátanám, s folytonosan fojtogatva őt, fülébe dörgém:

— Tudja-e kend — gaz bestia hogy a csaszár parancsolata tiltja a foglyok méltatlan bántalmazását, akár tett, akár szóval?!... Holnap én fogom kendet följelenteni, s a nekünk igért huszonöt alkalmasint kendnek jut reggeliül....

A polák e szavaimra szörnyen megszelidült, s midőn elbocsátám tökéletesen megváltozott hangon mondá:

— De hát pánye (uram), hol az ezer ördögben vegyek én fát, mikor nekem csak annyit adtak, mennyivel a foglyok menázsiját már a hogy úgy megfőzhetem. Pénzért azoban szerezhetek. Van-e pénzük az uraknak?!..

Zavarral tekinténk egymásra. A napi hat krajczár zsoldból nem lehete tőkét összeraknunk. Nem volt egyetlen fillér is hatunk birtokában.

E közben a hideg eső künn havazássa változott s a czella szük ablak nyilásán a mindinkább süvöltő szél szi-szegve csapkodta be az éles darát....

A polák némi csend után vállat vont s távozni készült. Midőn megfordult mécsese lángját élénkebb lobbanásra gerjeszté a léghuzam s e fénynél utolsó kincsem, egyetlen pecsétgyürüm csillámlott meg ujjamon.

— Megvan — kiáltám örömmel s karon ragadva az induló porkolábot, gyürümet szemei elé tartám.

— Kapunk-e ezért fát?.. kérdém.

A polák hármat csiptetett szürke szemeivel, ajkain sajátszerű rángatozás mutatkozott, melylyel örömét akará

palástolni, s kezemet megfogva, hogy a gyürüt közelebbről szemlélhesse, mondá:

— Mint látom ez arany s nincs benne név, pénzzé lehet tenni.

— Hol? — kérdém.

— Lent a kantinosnál. *)

— Vezessen kend engem hozzá! . . .

— Az nem lehet uram; mert önöknek szobájukból távozni nem szabad; hanem adja át nekem, s én meghozom az árt, mit érte adtak. Válaszolt a polák tenyerét elém terjesztve.

Erre természetesen semmi hajlamot sem mutattam.

— Két huszas a kendé, ha elvezet.

— Legyen hát a három; — mond s megindult előttem. Nehány percz mulva a kantinban valánk. E helyiség közvetlenül a bejárat mellett volt s két szobából állott; egyike a tulajdonképi csapszék, másika a kantinos lakszobája vala. Ez utóbbit az elsőtől vas-rács ajtó választá el, miről azonnal felismerém, hogy e hely hajdan az apáczák társalgó szobájaul (Sprachzimmer) szolgált.

A kantinban mintegy négy-öt morva és cseh szekerész iddogálta durva káromkodások között vudkiját. A kandalló tátongó sötétében nehány parázs pislogott, fölötte mint csalóka lidérez parányi kékes lángocska kanyargott

*) Kantinos-oknak nevezik Olaszhonban a laktanyák s szállitóházak csaplárosait.

néhafel, még születése perczében elenyészve; s káprázatva a szemet, de meleget nem nyujtva. . .

A kandalló előtt alacsony szalma széken guggolt a kantinos, ősz göndörhaju olasz, simára borotvált arczczal, s éles fürkésző szemekkel, melyeket beléptünkkor reánk mereszte anélkül, hogy helyéről felkelne. A porkoláb hozzá lépett s fülébe sugott valamit. A másik perczben az olasz talpon volt s felém sietett.

— Mutassa ön a gyürüt?! — mondá mohón.

— Itt van.

Az olasz csaknem elnyelte szemeivel az ékszert. Azután méregetni kezdé sulyját, végre a gyürübe foglalt követ tartá a gyertyavilág elé, hogy annak vizét megvizsgálja.

E mütét után — megvető arczczal nyujtá azt vissza mutató és hüvelyk ujja között s vállvonitva orrhangolá:

— Vale poco! . . keveset ér!

Ismertem már leirásból s rövid tapasztalatom után is e nemzet üzéreinek mocskos, nyerészkedő jellemét; azért a kantinos modorán alig ütköztem meg. Ellevén határozva minden áron pénzt szerezni, a lehető legnagyobb közönynyel kérdém:

— Mit ér tehát ön szerint? . . .

— Legfeljebb tiz lirát! (egy lira 23 pengő krajczár), — válaszolá az olasz a kandalló felé indulva, hogy előbbi helyét elfoglalja.

E pillanatban fenn didergő társaimra, különösen a

fiatal beteg tüzére gondoltam s habozás nélkül nyujtámát a gyürüt.

Az olasz ujból vizsgálgatni kezdé s nagy nehezen kifizette a tiz lirát.

Hármat — szegődségünk szerint — a poláknak nyujték s felszólitám vinne fel addig elegendő fát, mig én élelmi szereket vásárlok.

Ez időközben a többi négy czellába szállásolt bajtársak nehányai is kezdettek a kantinba szállongani, hogy összerakott utolsó pénzükön még ez éjet is tegyék eltürhetővé. Kinél kevés volt a pénz, azzal megosztánk filléreinket.

Félóra mulva a czellák ablakai be voltak nedves köpenyekkel függönyözve s a kandallókban vigan pattogott a rőzsekévék lángja.

A körülülők öltönyei a hirtelen melegben párologni kezdének s kellemetlen nedves gőzzel tölték meg a szobát.

A beteg bajtárs nem nyult a hideg étkek-, a salámi- s parmesan-sajthoz. csupán egy korty bort volt képes lenyelni. . . .

Falatozásunk közben jutott eszembe, mily jól esnék e szegénynek nehány kanál meleg leves.

Még egy lira volt zsebemben, ezzel szónélkül a kantinba sieték. Itt már a vén porkoláb ittas bramarbazirozással dőzsölt a cseh szekerészek között; mig a vén kantinos egy idősb s egy fiatalabb nő között foglalva helyet a most már szinte felillesztett tüzü kan-

dallónál étkezett holmi sajtfélét. Karácsony böjtje volt s az olasz vallásos nép.

Megvallom, kellemesem voltam meglepetve, midőn a vén zsugorit nők társaságában lelém. A nők szive még agg korukban is hajlandóbb a kegyeletre mint a férfiaké. Ez beismert tény, mit szerencsétlen bajtársam számára fel akartam használni.

Az idősbhöz fordultam tehát — a kantinos nejéhez — s töredezett olasz nyelvben előadám ügyemet.

— Marietta! . . mondá a nő, a mint megértett, leányához fordulva — a kis bográcsot! . .

Félpercz mulva a kandalló lánczán függött a kért edény, felén felül vizzel megtöltve.

— Foglaljon helyet addig, Signor; tüstént megkapja ön a minestrát (leves).

Fáradt valék s valamivel odább a nőktől alacsony székre telepedtem egy virginiát gyújtva meg.

E műtét közben tűlhegygyel következő párbeszédet fogtam fel, mely a nő s férje között, folyt.

— Giovanni, ezen urtól vetted a gyürüt?!

— Igen! — köhécselte inkább, mint mondotta az olasz.

— És tiz lirán, holott a aranymüves ad érte hetvenötöt! . . .

— Nem kért többet érte s azután az ember ott nyer, a hol lehet.

— Giovanni, ma karácsony böjtje van.

— Tudom.

— De azt feledted, hogy keresztyén vagy.

— Nem feledtem. Ha nem háborgatsz, most is imádkozom.

— De az imádság, ha rosz cselekedet kiséri, istenkáromlássá válik.

— Padre Rotondo is azt mondja, ha elég alamizsnát nem adok a barátoknak. Különben én most mi roszat sem követtem el.

— Padre Rotondo nem az alamizsna szerint méri oktatásait — s ha fösvénységedért korhol, igaza van. De halld csak —

— Hallom s —

— Midőn te egy értékes tárgyat, megszorult felebarátodtól heted áron vásárolsz s azon estén, melyen a megváltó bölcsőjéhez a pogány királyok ugy, mint a szegény pásztorok ajándékokkal járulnak, te — habár nem közvetlenül — rablást követsz el szerencsétlen felebarátodon . . Giovanni . . . mond, nem cselekszel-e el roszat ? ! — zaklatá férjét folyton emelkedő hangon a nő.

A vén olasz nejére tekintett oly kifejezéssel, mintha ajkairól egy pár diavolo akarna szabadulni; de azután hirtelen elfordult s kezével szájára csapva hallgatott.

— Giovanni — folytatá a nő szilárd, ünnepélyes hangon — neked ma nem szabad vétkezned, különben megverne Isten nem csak minket, de Mariettát is.

A vén olasz arczáról leánya nevének említésére eltünt a ravasz, makacs kifejezés s annak helyét méla, odaengedő komolyság foglalta el.

Rövid szünet után, mi alatt néma futó pillanata végig siklott rajtam, halkan kérdé:

— Mit kivánsz hát tőlem, Maddalena ?

— Hogy ez urnak még hatvan lirát fizess a gyürüre, öt lira nyereség elég s nem is vétek. Azonfölül a gyürüt mától számitva három hóig megtartod, s csak akkor adod el, ha ez idő után ki nem váltaná.

A vén kantinos ugy tőn, mintha valami nehezet nem tudna lenyelni s habozni látszék; de midőn leánya a tüzhez lépett, hogy a kis bográcsba rizst, egy darabka vajat, sót és fekete borsot tegyen, intett s kért, hogy kövessem őt a másik szobába.

A szobába léptem utánna, de nője sem maradt el tőlünk.

E körülmény bosszantani látszék az öreget, mert fejét háromszor is megvakarta s valamit morgott, a mi nem oly formán hangzott, hogy: cara mia ! , .

Az öregnő leültetett s kérges tenyerével — mit olasz nők az által, hogy szüntelen holmi melegitő zárt rézedényen tartják, télen által csaknem kőkeménynyé cserepesitnek — megsimogatá arczomat s részvétteljes hangon ismétlé; povero ungharese ! . . szegény magyar !

Van-e a szerencsétlennek hathatósb vigasza, mint az önzéstelen részvét, főleg idegen földön. . . . Megfogám

az egyszerü állásu nő kezét s részvéteérti hálám jeléül megszoritám. Tán egy könyüt is ejtettem reá, nem tudom. . . .

Ez alatt a vén Giovanni hátam mögött — nem tudom honnét — hosszu kék szövött hárisnyát vont elő és siralmas képpel az asztalra helyezé.

— Nézd csak meg, Maddalena, ha nem leskődik-e a porkoláb? — mondá fanyar arczczal.

— Marietta künn van és ügyel. Felelt a nő nem tágitva mellőlem, s jelentékeny, parancsoló pillanatot szegezve férjére.

Ez utóbbi stratagémára megadta magát a kantinos sorsának s óvatosan, nehogy csörgést okozzan, egy marok ezüstpénzt vont ki a harisnyából, következő szavai kiséretében.

— Signor! ön gyürüje hetven lirát ér!

— Hetvenötöt — igazitá őt helyre a nő.

— Jó. Tegyük, hogy hetvenötöt. — Én önnek csak tizre mondtam értékét; mert féltem, hogy ama ravasz porkoláb megrabolja önt.

— Giovanni, holnap gyónnod kell. — Fenyegeté férjét Maddalena.

Az olasz zavartan süté le szemeit; azután akadozva folytatá:

— Tiz lirát adtam önnek; kapna ön még hatvanötöt; de remélem, hogy a fölös ötöt, mint bizonytalan nyereséget elengedi ön.

— Mint bizonyos nyereséget. . . . Igazitá ki Maddalena.

— Szivesen . . . . mondám én: de egy kéréssel: tartsa ön meg három hónapig a gyürüt, talán kiválthatom; mert igen kedves emlék.

— Oh! azon ne is kételkedjék. Signor — vága hirtelen közbe a nő — mához három hónapig minden órán rendelkezésére áll önnek a zálog. Férjem zálogjegyet is fog adni, hogy azon esetben, ha önmaga gátolva lenne, más által is kiváltathassa.

— Ugy van! . . mormolá Signor Giovanni s lassan leolvassá a hatvan lirát — s miután én az összeget óvatosan oda tevém a zsebemben magányzó egyetlen lira mellé — megemelinté a tetemesen megkönyült harisnyát s fejrázva elrejté ismét hátam mögött. Most Maddalena férje vállaira tevé kezeit s arczába tekintve ihletett hangon mondá:

— Giovanni! Il piccolo Gesu ricompensera a ti sto fatto mille volte. (A kis Jézus visszafizetendi neked e tényt ezerszeresen.)

— Amen. Felelé a kantinos oly hangon, mintha ohajtaná ugyan erősen, hogy megtörténjék; de nem igen bizik benne.

Midőn a hitves pár szivességét megköszönve a szobából kiléptem, fehér csészébe öntve már ott párolgott a minestra.

A kis Marietta fatálnára helyezve a forró edényt ily szavakkal nyujtá azt át:

— Signor, ettől bizonyosan meggyógyul ön beteg barátja; mert mig főztem, három miatyánkot imádkoztam érette.

Köszönöm, kisasszony, — felelém és mi mindnyájan fogunk önért és szüleiért viszont imádkozni hatot.

— Oh, che buoni uomini sono gli questi ungharesi! (mily jó emberek e magyarok!) hallám a kis leányt szüleihez mondani; midőn az ajtón kiléptem.

Alig szükség mondanom, mily jó szivvel vette szegény bajtártunk e köteles figyelmemet; de alig volt képes nehány kanállal lenyelni a különben csábillatu levesből. Nyugodni óhajtott, de fekhelye kemény és nedves volt.

Lementem, hogy a jó nőktől egy száraz pakróczot kérjek kölcsön; ezek kész ágyat, még lószőr derekaljat is adtak. Midőn az óra a szomszéd tornyokban tizet vert, a beteg már a körülményekhez képest elég kényelemmel pihent.

— — — — — — — — — — — —

A többi bajtárs ketteje már aludt; ketteje még csendesen beszélgetett szivarozgatva a kandalló parázsa előtt. Testvérek voltak a Bácskából. Szüleik, rókonik voltak beszédük tárgyai, én is közéjük telepedtem.

Ki ismeri a honvesztés fájdalmát: ismeri ama mélabus édes érzést is, mely elfogja a lelket, midőn a szen-

vedők lesetlen, csendes pillanatokban felemlegetik a szebb időket, fel a diadal napjait, kedveseiket, kiket ezer aggály közt tudnak honn, megemlékeznek a dicsően elhunytakról s amaz apró halmocskákról, melyek alatt a honszerelem lángjai kőzött elhamvadt szivek pihennek!

— — — — — — — — — — — —

Elelborongtunk a multon. A koronkint beállott csendbe belefütyölt az orkán, ablakunk rögtönzött függönyeit, mint megfeneklett hajó vitorláit megmeglobogtatva, s végig seperve az ódon falakról lehámlott vakolatot a védtelen folyosó kövezetén, mintha gonosz lelkek üznék éjjeli dálidóikat; talán azért, hogy álmainkba beleorditsa a valót s helyzetünk sanyaru tudalmára riaszszon fel.

Végre társaim is — elnyomatva a nap sanyarai által — fej alá rakva csekély pogyászukat, ledöltek a rideg szenvedés szalmájára s csakhamar elaludtak.

Egyedül maradtam — szomoru virrasztója multam szép emlékeinek. — Még egy csomag rőzsét dobtam a parázsra, hogy meleget adjon alvó társaimnak, s tenyerembe hajtva fejemet, végig hordozám lelki szemeimet a már csak nehány napból álló végzetteljes év eseményein.

Elvonult előttem a szabadság szent lelkének ihletétől lelkesült ifju sereg, arczán diadal fénysugarával, szivében a honszeretet mennyei lángjával. — — —

Ott habzó paripákon a delczeg huzsárság rohanva s döntve, mint felbőszült tengerár; a hullámzó sötét sorok

felett megvillannak a fényes aczélok, mint midőn viharos habfodrokat világit meg a lecsapó villám. . . .

Amott mint vészterhes felhők árnyai sötétlő tömbökben nyomulnak a harcztéren át a barna gyalog honvédzászlóaljak, vidáman röpkedő zászlók, s harsány zeneszóval, győzelmet vagy dicső halált aratandók. . . .

Emitt a nehéz lövegek körül vidám, alig felserdült gyerkőczök sürögnek, gondtalan dalolás között kezelve a borzaszló játékszert, melynek minden villanására halálnyögés felel a túloldalról.

S mindezek között nyugodt, higgadt számitásu, majd ismét lángvérű tábornokok és törztisztek szárnyalnak fel alá, harczi lángot élesztve, hol még fel nem lobbant; vagy csillapitva ott, hol a józán vitézség kezéből a vakmerőség volt kiragadandó a féket.

— Oh szép! oh dicső visszaemlékezés! . .

De a képlet változik. Sürü, átláthatlan füstgomoly támad, majd eloszlik ismét. . . . Miért porba tiporva a zászlók, melyeknek minden egyes elrongyolt foszlányán a dicsőség diadal sugára csillámlott?

Miért jár gyalog, búsan leeresztet fővel az egykor délczeg lovas? ! . . . .

Miért a koldus-tarisnya a döntő szuronyu honvéd nyakában s fegyvere helyett kezében a görcsös vándorbot; talán azért, hogy az ebeket elverhesse magától, kik őt rongyosságáért üldözőbe veszik! . . .

Hát a ti ágyuitok. a ti játékszereitek hova lettek

vidám fiuk, kik azon mezőre jártatok játszadozni, melyen a dicsőség virágait a halál aratja! . . .

És ti tábornokok. babérkoszoruitokat ki cserélte fel a hóhér undok kötelével? ? . . .

Hah! látom, látom már! . . . . A szabad, nyilt léptekkel haladó hősök lábaira reá tekerőzött az ármány utálatos kigyója s gáncsot vetve elejtette őket. . . .

Amott a szabadság vértanúinak bús lelkeit látom égfelé szállani, boszus szellemujjaik egy sötét arczu férfiut fenyegetnek, kinek homlokán letörölhetlen lángbetükkel áll irva e szó: áruló! — — — — — —

Sötét börtönökből nehéz nyögések hallatszanak, lánczcsörgések zenéjétől kisérve.

A temetőkben bús özvegyek, siránkozó árvák borulnak uj hányatu sirokra: s ösz apák állanak könytelen, boszus villámu szemeiket égre emelve, mintha elhullt gyermekeiket követelnék onnét vissza.

Erdőkben, távoleső rejthelyeken üldözöttek, bujdosók rejtőznek, jobban kerülve az árulóvá válható embert, mint a vérengző fenevadat. . . . .

Népes városokban, falvakban ismerős jó arczok helyett, idegen, soha nem látott rút, dölyfös haddal találkozni, kik el akarjak feledtetni a néppel apái nyelvét reá fogják, hogy nem magyar, nem is szabad annak lennie ha baja van, holmi hajtott nyaku s csavart lábu ákombékom (§) alá irt, törvénynek gúnyolt, s mindennap változó rendelet nyomán adnak neki igazságot, mely vesz-

tesnél ugy mint nyertesnél akként hangzik, hogy; fizess! S ha nem birsz fizetni?! . . . Add oda beteg nőd, vagy gyermeked alól a párnát, vagy nézd, mint verik dobra azon telket, melyet ősapaid véres verejtéke tőn termékenyné; azért, hogy az i d e g e n i g a z s á g éhenkórászai hizzanak rajta, hogy annál erősebbek legyenek nyakadra hághatni! . .

Az egész szerencsétlen hon felett, mint Damocles kardja, függ egy vérszomju bősz ember boszúja. Kire ez ujjával mutat, menthetlenül a halál fia! . . .

Borzadva riadtam fel álmaimból, arczomról nehéz, hideg izzadtság cseppek gyöngyöztek; körültekinték, társaim aludtak, csak a beteg hánykódott nyugtalanul, lázas álmában nehéz nyögéseket hallatva.

Künn megszünt orditani a vikar s csendes havazássá változott. A közeli tornyokban 23-at vert (éjji 11 óra) az óra, azután ismét néma csend állott be.

Ébren akarám tölteni éjfélig az időt s tovább fűzém gondolataimat: Szegény hazám, vajjon meg fogsz-e halni a reád octroyált halállal?! . . Nem, nem, — mondá egy szózat bensőmben. Kilenczedfél század viharait állottad ki, neked meghalnod nem szabad, nem lehet; mert im az éretted elhullottak minden egyes vércseppjét a megmaradottak öröklék, hogy kettőzött életerővel küzdjenek fenmaradásodért. . . . Talán tetszhalott lészsz egy ideig; — merev tetemeidet undok, emésztő férgek serege lependi el; de megzendülend egykor a feltámadás harsonája — a

tetszhalott megrendül merev valójában s az undok féreghad vészt sejtve összeborzad s részint tova iramodik, részint a feléledett test árnyékában csúsz magának menedéket. . . .

Gondolatim menetét a beteg nehéz sóhaja szakasztá félbe; feléje tekinték. Balkönyökre támaszkodva meredt lázasan égő pillanatival a tűzbe. Ajkai e szavakat mormolták:

Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiában onta vért . . . .
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért. . . .

Felkeltem ülhelyemről s ágya mellé térdelék. A beteg pillanat után magához tért s felismert.

— Te virrasztasz itt, bajtárs? . . . Miért fecsérled erődet?! Nehéz anyagi s szellemi szenvedések várnak még reátok, s nektek gyengéknek nem szabad lennetek. Törjetek ketté inkább, mint viharban a tölgy; de meg ne hajoljatok, mint a lenge nádszál. . . Sötét undok évtizedet látok hazámra borulni. Éj lesz, mely elrejtse a gyengédebb lelkek fájdalomkönyüit; mely eltakarja a boszúra szorított öklöt s ne láttassa az érzékeny ürt, melyet a szellem és értelmiség kivándorlása okozott. . . . De ti, ez öröknek tetsző éjre kárhozottak, látni fogtok mint hiuz a sötétben. Látni fogjátok ama szent helyeket, melyeket kevéssel ezelőtt a nagy elvharcz nemes vezetői foglaltanak el betöltve vampyrok által, kik a nemzet szivvérén

táplálkoznak, s megvetéssel tekintnek zsákmányukra, mint pók a féregre, melynek életnedvéből már jóllakott... Látni fogjátok, mint nyulnak a nemzet fiai a tarka rendszalagokkal felcziczomázott csalétek után, mint búvnak az uraskodó szolgaság bérruhába, mint lesznek a szomoru, dicstelen uralom eszközeivé, saját véreik hóhéraivá s mint halnak meg anélkül, hogy élni megszünnének, a halálnemek legszomorúbbikával, mint lesznek morális hallottakká... Ez fájni, végtelenül fájni fog a jóknak; mert eltántorodott fiai mindegyikével fogyni látandják a nemzetet; de a megfogyott jók kis serege annál fokozottabb erővel küzdend, hogy pótolja a számot erélyes kitartás által s hogy el ne törpüljön az erőszak nyomása alatt.... Látni fogjálok tős-gyökeres magyar családok leányait, kik nehány hó előtt szivők legdrágább kincseül a honszerelmet vallák — keblökre simulni oly ideigeneknek, kiknek kezei talán még megölt testvérök vagy rokonuk vérnyomait viselik; kik beleülnek az ősi telekbe, hogy ellenséges fajt nemzve, ez mint kakukfi a tápláló anyát, felfalni segítse utóbb a magyart.... Oh! még sok, igen sokat fogtok ti látni a sötét korszak alatt, mit, mint nehéz álmat a virradás hajnalán sem fogtok elfeledni, csak azután tanuságtokra is forditsátok!...

A beteg e szavai után hátrahanyatlott vánkosára, s szemeit bizonytalanul meresztve maga elé, ismét lázas álomlátásival kezde foglalkozni. Letörlém a nehéz izzadáscseppeket homlokáról.

— Köszönöm, jó anyám, — mormolá — köszönöm, Miért fáradtál ily meszszire fiad kórágyához?... Hogy meghalni lássad őt?!... Hisz lelkem ugy is elszállott volna hozzád hazám rónáira, hol szerény özvegyi lakod áll, hogy elmondhassa, miként tisztán és nemesen — meg nem gyalázva önmagát — bontakozott ki földi hüvelyéből, hogy megvigasztaljon a felett, miként a test gyilkosai nem lehettek egyszersmind hóhérai a léleknek.... Oh anyám! ki jól hal meg, habár a kórágyon, halálával is többet használ embertársainak, mint az, ki hosszu életén át egyetlen serkentő példát sem tuda felmutatni az emberiségnek!...

Miért oly szomoru, oly búshalovány arczod? — Folytatá szünet mulva. — A közös édes anyát keserged-e, avagy vele elbukott egyetlen gyermekedet?!... Oh ne kesergj, hisz a haza élni fog; csak azok pusztulnak el belőle, kik jobban szerették azt, mint a szülői ház csendes boldogságát, mint a szüz-arát, ki egy életre igért üdvet, mint az ősz apát, ki reszketve mondott áldást a távozóra s a gyengéd, siralomba merült anyát, ki szive dobbanásain számlálta a távol ágyudöbörgés számát s kinos szorongással figyelte, ha nem ism eri-e fel, melyik oltja k egyetlen magzata életét....

Oh a haza nem vész el, élni fog; csak az a kérdés méltó, vagy méltatlan fiak fogják-e lakni azt, mig a jók idegen földön hullatják érette könyűiket!.... Ne szomorogj jó anyám, hisz nehány percz mulva

egy számüzöttel kevesebb leend a hon határin kivül. — — — — —

A beteg — e szavai után — nyugatlanul kezde keresgélni kebelén, honnét nemsokára vékony aranykeretü parányi arczképet vön elő.

Midőn pillanatait reá függeszté, eszmélete rögtön visszatért. Szemeit az arczképről reám vetve felismert s balját nyujtá felém.

— Bajtárs — mondá — teremts világot, csak néhány perczre bár, hadd szemléljem utoljára e nemes nő vonásait, ki anyám, s ki száz mértföldnyire e helytől kétség és remény közt eped egyetlen gyermeke sorsaért! . . .

Percz mulva az utolsó rőzse-köteg lobogott fel vigan a kandallóban, hogy világa által még szomorubbnak tüntesse fel az anélkül is eléggé szomoru tanyát.

A beteg az arczképre függeszté pillanatait. Vonásai perczekkint mindinkább kezdének a dicsőülés fényétől visszasugárzani, a szemekbe visszalopózott a nemes tűz, a homlok felderült s a halántékok körül a lelkesültség ama pirja kezde lobogni, minőt küzdelmes csata után láthatánk a bajnokok halántékain, midőn megriadt a győzelem harsonája s reájuk füződék e dicsőség babéra! . . .

Oh! mint szerettem volna e pillanatban megörökítni ez arczot, hogy kárpótlásul küldhettem volna az anyának az elvesztett nemes eredetiért! . . .

A szomszéd toronyban két negyedet vert az óra éjfél előtt.

Az óra kongását nyomban felséges harangzene követé, minőt csak az olasznak élénk, csapongó képzete teremthet.

Mintha az angyalok dicsőitő dala volna, melylyel a pásztorokat figyelmezteték az igért megváltás közelgő órájára, ugy zengett le a mesterjáték a közel s távolibb tornyok szédelgő magasaiból.

A beteg — szemeit a kedves arczképről le nem véve — hallgatni kezdé a csoda-hangokat s rövid szünet után kérdé:

— Mi ez? . .

— Az első hivó az éjféli misére — felelém.

— S az utolsó hivó nekem. — Válaszolt az ifju már lefeszült vonásokkal. — Ma az üdvezitő születése éjét ülik s én annak a méltatlan kinzás keresztfáján ejtett végszavaival búcsuzom: Atyám kezeidbe ajánlom lelkemet! . . Szivetekbe a hazát, bajtársak! . . . S emlékedbe emlékemet, jó anyám! . . .

Ezzel ajkaihz szorítá a kis arczképet s reá sohajtá véglehelletét. . . .

Balja utolsó görcsös szoritás után merevülten feküdt kezeim között; szemei félig nyitva, törötten bámultak az ürbe, mintha az elszállt lélek röptét követnék.

Szivem görcsösen szorult össze, lelkemre tompa fájdalom nehezült, agyamban megállott a gondolat, ugy tetszett, mintha édes testvérem ravatala mellett térdelnék. . . . S nem ott térdeltem-e? . . .

Nem volt-e ő nekem édes testvérem. Nem szerető gyermeke-e a közös édes anyának, a magyarok egyetlen szent hazájának? Az ezérti küzdés és szenvedés nem forrasztotta-e nagy, igaz testvéri testületté a honvédet?!...

Bizonyára. Egyszer s mindenkorra. Ki ez érzelmet nem osztja: lehetlen, hogy valaha méltó tagja volt e testületnek!...

Első kábultomból magamhoz térve lezárám az elhunyt bajtárs szemeit, idegen földön; de nem *idegen kézzel*.

Sokáig merengtem az élettelen arczon, mely lassankint felvenni kezdé a halál ama komolyan nyugodt kinyomatát, mely még a holt ellenség iránt is tiszteletet gerjeszt a nézőben.

Virrasztóvá lettem egyedül. Nyugvó társaim álmát nem akarám háborgatni; elég jókor megtudandják a valót reggel.

Imádkoztam a megholt lelke nyugalmáért. Talán ugyan e pillanatban röpité fohászát az égbe a távol anya is fia jólléteért, nem tudva, hogy gyermektelen bús anyává lőn.

Vagy — mert vannak sejtelmei a léleknek — talán gyanithatja e perczben szorongó szive, hogy vész fenyegeti gyermekét?!...

A vész már elmult. A sors — vagy az emberek — ha ugy tetszik, már bevégzék munkájukat. Kiolták az ifju életet, mielőtt teljes fényében felloboghatott volna.

Most még csak a sir várja prédáját, hogy fukarul örökre elrejtse az élők szemei elől.

Az órák az éjfélt zúgták. Az utolsó kongásnál ismét megzendült a harangzene. Az utczákról az egyházba sietők tömeg nesze volt hallható.

Majd ismét néma csend lőn... A fellegburkaiból kibontakozott hold a folyosó ódon nyitott ivein betekinte halvány arczával s az ajtó nyilásán keresztül a halott merev vonásaira lopta sugarait, melyek, mint a bánat búcsucsókja, reszketegen áradtak el azon, pótolva a ravatal szövétnekeit.

Egy közel egyház ájtatos énekének hangjait is elhozá valamely irgalmas léghullámzat, hogy a körülményhez mérttén válljék halotti zsolozsmává....

A virradó hajnal még ébren talált. A fáradság nem birta leküzdeni lelkem izgalmait.

Az 1849-ki karácsony éjét feledni nem fogom soha!

* * *

Karácsony reggelén kilencz óra tájban fiatal tisztecske jelent meg s két napra egy-egy kenyér- s tizennégy krajczár zsolddal látva el bennünket, kijelenté: miként a két ünnepet a szállitóházban kell töltenünk, s csak azután fog intézkedés történni rólunk.

Kérők, hogy tenne jelentést nevünkben az ezredesnél, miként hagy temessük el magunk hallottunkat.

Megigéré. Dél tájban jött az orvos, megvizsgálta a hallottat s bizonyitványt irt. Nemsokára megjelent a szállitóház parancsnoka is, ugyanazon fiatal hadnagyocska, ki reggel az éhenhalás ellen biztositott, meghozva az engedélyt azon feltét alatt, hogy önmagunk gondoskodjunk a szükségesekről.

Örömmel reá álltunk e feltételre, csakhogy testvérkezek adhassák meg a kiszenvedettnek az utolsó tiszteletet.

A vén Giovanni, a kantinos, neje parancsára egyszerü fekete koporsót s kis keresztet vásárlá.

A kis Marietta pedig szemfedelet metszett, könyek között emlegetve, miként még soha sem volt ily szomoru foglalkozása karácsony napján.

Adja isten, hogy ne is legyen többet.

Karácsony másod napja reggelén négy bajtárs ásós kapával vállaikon, hasonszámu fegyveres cserepárok fedezete alatt, kimentek a porta Borghettán kivül fekvő egyszerü árokkal köritett katonai temetőbe, hogy önkezeikkel ássanak idegen hantban örök nyughelyet annak, ki saját hona szabadságaért vérével öntözte annak földét.

Délután három órakor indult a kis temetési menet ismét erős fegyveres csapattól kisérve, nem tiszteletül a hallottnak, hanem: hogy őrizzék az élőket.

Már csak harminczegyen valánk. Egygyel ismét kevesbben; tehát megfogyva, de törve még nem.

Az egyszerü fekete koporsón a megholtnak tábori fövege diszelgett; viszontagság viselte kis veres sipka.

Az övet is reá illesztők; de ezt le kelle vennünk; mert az a szeretet, hit s remény három szinében ragyogott! akkor pedig a háromság számüzve volt még a holtak koporsóiról is.

A délben még ragyogó nap elkomorult. Könnyü hópelyhek — ritka vendégei ez égaljnak — szállongtanak a légben. Az ős Alpok völgynyilásaiból egy-egy légroham küzdötte magát idáig a Pó sikságaira, hogy távolabb, mint gyenge sohaj haljon el.

A mellék sikátoroknak — melyeken elhaladánk — ablakai megnyiltak a szabatos léptek döbörgésére s a felnyilt fatáblák közül egy-egy kiváncsi, majd részvétkönyüs arcz tünt elé.

De e táblák ismét csakhamar bezárultak; mert a menetet a pármai herczeg fürkésző sbirreinek ketteje kisére, hogy fenségárulásnak bélyegezze a netán mutatkozó részvétet.

Önként eszembe jutott az egykor kifelé szabad Velencze belrabszolgasága.

Negyed óra mulva kivül valánk a porta Borghettán; s ismét öt percz mulva egyszerü kis sirhalom emelkedett a temetőben, fejénél fekete kis kereszttel, melyen e sorok valának olvashatók:

Fehér István honvédtüzérhadnagy
meghalt dec. 24. 1849.
Béke hamvaira.

A kereszt festetlen hátrészére irónnal valaki e szavakat jegyzé :

Porladjon bár a bajnok ; de az ügy,
A melyért küzdött, véle nem vesz el ;
Feltámad az, a mig az annyiszor
Eltiport magyar nem sülyjed el.
Feltámad az s akkor remegni fog.
Ki elbuktán most büszkén mosolyog.

— — —

E sorokat — tán a kis kereszttel egyetemben — rég megemészté az idő, de a sorok értelmét valóvá érlelte a kor.

II.

A rapport.

A temetés utánni napon fényes palota előcsarnokában valánk — hogy katonailag fejezzem ki magamat — glédába felállitva.

Előttünk az ezred segédtisztje sétált felalá, szőke göndör haja, szájszegleteinél befelé kunkorodó haszonszinü bajusza s az üres, kongó dölyf, mely minden mozdulatából kirítt, azonnal felismerhetővé tette a poroszt s e népfajnak is még valamely háromholdnyi burgonya földes buga mágnását.

Fel s alá jártában oly ügyesen tudta sarkait a mozaik talajra illesztgetni, hogy sarkantyújának pengése azonnal elárulta a baka ezred lovas tisztét, mint Merkúr istent a szárnyak, melyek bokáin lebegnek.

A sarkantyúk szép, ezüst pengésüek voltak. Korunkban holmi át tuhutu mosodott hajdani auscultáns, mit nem adna a népszerüvé válhatás ily szóló eszközeért!... Akkor tán csak én vevém figyelembe e körülményt, mint a physikának — e szerint a hangtannak is kedvelője ; — mert ismét a tapasztalat

után véltem meggyőződhetni arról: miként a hangzó szerek ü r e s hangfenéken nagyobb hangot adnak. . . .

A csengő-bengő segédur hátraillesztett kezeiben hosszu, félrét hajtott papircsomagot tartogatott, koronkint elővéve azt s belemélesztve hófehér szemöld- és pillákkal adjustirozott kékes szürke láteszközeinek fontos pillantásait; de e mellé oly komoly arczot öltött, hogy önként eszünkbe kelle jutni a c u n c t a s u p e r c i l i o m o v e n t i s (a mindeneket szemöldei rángásival igazgató) Jupiternek amaz álarcza, melyet felvőn, midőn Europa kisasszonynak udvarolt.

Ha az érdemes férfiu kissé végig nézendette amaz arczok sorát, melyek előtt végig haladott, fontoskodó helyzetében aligha meg nem zavarodik kissé.

A megvetés, utálat, harag, gyülölet s boszu kifejezései váltakoztak azokon a tulajdonosnak vérmérséke s lelkihangulata szerint.

Részemről semmitsem találván nevetségesbnek, mint a helytelen időben s körülmények között alkalmazott fontoskodást s a minden alkalommal szánalmat érdemlő üres gőgöt: mig egyrészről sajnáltam, hogy istennek ily teremtményei is léteznek, másrészt csaknem kaczajra fakadtam az alacsony termetü, karika lábu, szöszke, sarkantyus vitéz rémitő tekintély vadászata fölött.

Ép azon ponton állottam, hogy lélektani egybevetéseimnek szabad tért engedjek, midőn az ajtó hirtelen feltárult s az ezredes előttünk termett.

Nem volt Deus ex machina; mert vártuk őt, azaz, nem hogy épen szívszakadva vártuk volna, hanem t u d t u k, hogy eljő.

Hogy a belépő ur nem volt arra készülve, mit itt látni fog, az bizonyos; mert a hatalom amaz öntudata, mely a feltétlenül hű sereg élén holmi fenköltséggel sugározza körül a parancsnokat, láttunkra hirtelen a meglepetés kifejezésének adott helyet arczán.

Igy nézhetett Zsigmond, midőn Konth- és társaival szemben állott, *) alázatos bünbánat helyett az igazság tudatával felegyenesített, a vészszel bátran szembeszálló homlokkal találkozván.

Egyetlen izom sem rándult meg az ezredes beléptére rögtön egyöntetüvé vált, szigoruan elhatározott arczokon.

Az alig harminczkét éves — szép magas termetü s más körülmények között mindenesetre parancsoló külsejü férfi elejté szokott, vagy csak ez alkalomra felvett szerepefonalát s tán e feletti bosszuságában kissé elhalványult.

A szót, mely már ajkain lebegett, az által iparkodott elfojtani, hogy alsó fogsorával kezdé bajuszát rágni. . .

A peczkes segéd ur, ki főnöke beléptekor mély bokkal tisztelgett, ennek szokott biztos fellépése e megzava-

*) Bocsánat e merész hasonlatért, elismerjük hogy mi éppen oly mesze állottunk Konth és társaitól, mint az ezredes ur Zsigmondtól.

rásán azzal fejezte ki bámulatát, hogy száját elfeledé becsukni.

A beállott, kissé komikus csendet, természetesen ki sem törheté meg más, mint az ezredes, tevé pedig azt következő megszólitással :

— Tudnak önök németül ? ! . . .

Nehány kivételével midnyájan értettük s beszéltük is e nyelvet ; de elég udvariatlanul, egyikünk sem felelt.

Nehány percznyi szünet után a kérdő boszusan fordult segédéhez parancsolva, hogy olvassa fel a névsort.

A megszolitott hirtelen megnyergelé orrát szemüvegével, kitárta iratát s olvasni kezde :

Peter Kherfát! . . . .

Kisem mozdult. Ily nevü egyén nem volt közöttünk.

Peter Kherfát ! ! ! . . . kiáltá ujból két hanggal feljebb a segédur, mely felkiáltást az ezredes lába toppanásával hangsúlyozta.

Egymásra tekinténk, egyikünket sem hivták igy.

Donner und Doria ! . . . kiáltá most az ezredes boszusan — rögtön vasra veretem, ki nevére nem jelenti magát ! . . .

Erre egy higgadt kecskeméti bajtárs, kit különben Péternek kereszteltek, élvén a gyanuperrel, hogy tán őt rágalmazhatják a felolvasott névvel, oldalt fordulva mormogá :

— Beszéljen hát, a ki tud németül ; mert különben délig sem lesz vége.

Bajtársaim reám tekintettek, hogy hát szóljak már. Magam is átlátva a további hallgatás szükségtelenségét felszóllalék :

E néven nincs közöttünk egy is !

Erre az ezredes, mint látszék, némileg örülve, hogy van, a ki megértse őt, kikapá a segéd kezéből a névsort s orrom elé tartva kérdé :

— Wie heisst der ? ! . . . .

A hova mutatott, az első név igy volt irva, hogy : Peter Kherfát !

Önkénytelenül elmosolyodtam.

— Mi van itt nevetni való ? ! Förmedt reám a kérdő egy lépést hátrálva.

— Ezredes ur — válaszolám nyugodtan — ilyen név nincs egész Magyarországon.

— Hát kit jelent e mázolás ? . . . Kérdé ismét, a papirra ütve.

— Talán Horváth Pétert ? . . Felelém.

Erre a már emlétett kecskeméti bajtárs kilépett s jobb keze ujjával mellét érintve mondá :

— Ez én volnék !

A kilépő alcasony, tömör ember volt, mintegy harmincz éves. Magas homlok, hajlott sasorr, hegyes bajusz s félmellig érő tömött fekete szakállal.

Az ezredes meröen nézett a marczona alakra. Pillanataik mint két boszus fegyver villámai találkoztak. Min-

den perczben vártuk a zivatar kitörését, mely nem is maradt el.

Az ezredes boszusan kiáltá el magát, Peti barátunk elébe lépve.

— Hogy merészel ön a sorból kilépni; ennyi fegyelmet sem tanult ön ama rebellis csordáknál?!

Peti, szemeit még mindig az ezredesre függesztve, vállat vonitott, mint ki egy hangot sem ért az egészből.

Az ezredes vérvörös lett. Azután hozzám fordulva parancsolá, hogy magyarázzam meg e tudatlan embernek a kérdést.

Megtevém. Peti egykedvüen állott vissza a glédába.

Most az ezredes nehányszor felalá járva megállapodott s hozzáfogott dictiójához, mely ily formán hangzott.

„Tudják-e önök, hogy a kegyelemnek is van határa. Ha önök meg nem böcsülik magukat — rettentő büneik után — igen is fényes állásukban, sorjába főbe lövetem önöket. Önök beszennyezték a magyar vitézség nevét, mely mindig s mocsoktalanul csak a trón érdeke körül harczolt s önök bűnös kezeiket ellene merték emelni. E szenyfoltot a magyar történelemből ki nem törölheti semmi egyéb, mint a nemzet ezentúli feltétlen önfeláldozása; s csak ha nagy áldozatokkal bizonyitotta be megtérését, leend érdemes a magyar arra, hogy a monarchia többi hű és loyalis népeivel egyszerre emlitessék. . . . Bánják meg önök, mit cselekedtek, talán meggondolatlanságból, vagy erőszakolva; vegyék tekintetbe kegyelmünket, kik a helyett, hogy önöket — mint perduelliseket — a legelső fára köttettük volna, a háromszázados fényes hadseregbe fogadtuk be; (kéredzkedtünk is oda nagyon), hol, ha jól viselendik magukat, nehány év mulva altiszti rangra is vergődhetnek. (Köszönjük a jó akaratot, de nem élünk vele.)

S most mindenek előtt vallják be önök, hogy megbánták-e a mit cselekedtek! . . .

Egy hang, egy mozdulat sem felelt e kérdésre.

Az ezredes bámulva hátrált nehány lépést, hogy jobban végig lásson arczainkon.

— Das ist merkwürdig . . . ily csökönösséget még nem láttam; — kiáltá s egyenesen elém lépett.

— Ön se bánta meg?! . . . kérdé csaknem arczomhoz hajolva.

— Nincs mit megbánnom; mert nem vétkeztem. — Felelém komolyan.

A kérdő homloka közepeig húzta fel szemöldeit, hasonlót tőn a mögötte álló segéd is.

— Donner und dória! — fakadt ki végre. Ezek még véteknek sem tartják, hogy ellenünk merészeltek harczolni.

— Mi csak védelmeztük azt, mi a magyarnak leglegszentebb kincse: az alkotmány és szabadság!

— Csitt a glédába! — vága dühösen közbe az ezredes. Hogy meri ön e helyen e két istentelen szót emlegetni! Merkwürdig. Azt képzeli e dölyfös magyar nép, hogy ne-

kik majd külön kalbászt fognak sütni Bécsben. . . Szabadság! Constitutio kellene?!.. Was denn noch!... No hisz majd adok én nektek szabadságot a stockházban, s meglátom, mennyit bir el a constitutiótok belőle. . . . Verstocktes Gesindel!...

Azután ismét visszalépve, mintegy az utolsót megkisértendő — kérdé:

— Tehát egy sincs, ki megfogadná itt nyilvánosan a többiek példájára, hogy loyalisan fog gondolkodni, hogy feltétlen, hivünk leend?!

Egy fiatal pozsonyi fiu szóllalt fel:

— Mi tűrni fogjuk, mit a sors reánk mért, de nem igérünk, nem fogadunk semmit; különben mi hadi foglyok vagyunk — legalább névleg — s mint ilyenek kötelező igéreteket nem tehetünk.

— Önök nem hadi foglyok, önök e pillanattól fogva császári katonák! — kiálta közbe az ezredes.

— Akkor köt bennünket a reglement; azontúl egy hajszálnyira sem vagyunk kötelezve! — Felelt nyugodtan az előbb szóló.

Az ezredes ajkaiba harapott. Látszott arczán, hogy elfojtja, mit mondani akar. Mérges pillanatát végig hordozva még egyszer a soron, segédéhez fordult:

— Látott ön valaha ily saját veszedelmébe rohanó hadat?...

— Soha, ezredes uram! s én meg nem foghatom ezredes ur türelmét. — Volt az alázatos válasz.

— Oh e türelem fonala is el fog szakadni, s én hiszem, nehány nap mulva meglesz törve ez eszeveszetten büszke had.... Most oszsza őket szét segéd ur a századokhoz; de ugy, hogy a legnagyobb szakáluak a legkeményebb kapitányokhoz jussanak. Adja ki parancsolatbal, hogy e besorozottaknak tizennégy napig nem szabad elhagyniok századuk numerusát; azonfelül mindegyik mellé ordonnáncz rendeltessék, ki minden lépten nyomon kisérje őket, s legcsekélyebb gyanús tettöket azonnal feljelentse. Szakácsoknak nem szabad alkalmazni őket, mert ezektől minden kitelik. Öltönyt a legócskábbat adják ki számunkra a raktárból; mert az ily rekruták nem tudják megbecsülni a jót. Naponkint iskolázni kell őket, hogy tanuljanak németül irni, olvasni, legalább később hasznukat lehet venni, hogy ne egyék hasztalanul a császár kenyerét. Őrségre nem szabad küldeni őket, mert a töltött fegyver igen veszedelmes az ily kezekben, hát ha még nem tudnak vele bánni.

Századaikhoz érkeztökkor azonnal nyiressenek s borotváltassanak meg v o r s c h r i f t s m ä s s i g. —

E szavai után röviden üdvözölve egy kézintéssel segédét, megpördült sarkán s távozott.

III.

Pihanek őrmester.

Főnöke távozta után a segéd még nehányszor végig pengeté nagy öntetszelgőleg sarkantyúit a szobán, azután egy mellékajtót kinyitva beszólitá az ott várakozó örmestereket.

Voltak a belépők között jó, megnyerő arczu fiuk, kik részvétteljesen tekintének reánk; de volt nehány valóságos buldogg is. Egy különösen ugy nézett, mintha végig meg akarna marni bennünket. Soha állatibb arczu embert nem láttam. Lesz szerencséje a szives olvasónak egy későbbi alkalommal bővebben megismerkedni ez egyénnel.

A beosztályozás megkezdetett. Némely századhoz kettő, máshoz egy rendeltetett.

Midőn a II-dik számot kiáltá a segéd, az emlitettem buldogg lépett elő.

Megvallom undorral vegyes borzadály lepett meg a gondolatra: hogy ez ember kezei közé kerülhetek.

Sejtelmem nem csalt: Peti és én valánk az áldozatok.

Kiléptünk. Az őrmester elénk állt s a szó teljes értelmében csattogni kezde fogaival, mint a mérges majom.

Azt hitte a nyomorult, hogy reánk ijeszt. De mig én a megvetés leghidegebb pillanatával mértem végig e kaffogó állatot, addig az én humoristikus Peti bajtársam meg nem állhatá, hogy el ne kaczagja magát.

A kaczagás ép ugy, miként az ásitás, ragadós, igy történt, hogy helyzetünk komolysága daczára, secundálni kezdék Petinek.

Az őrmestert még jobban megkapta a düh s görcsösen összeszoritott ökleit felénk emelve, felkiálta:

— Még ti nevettek p s a k r e v b e s t i e!

Ez utóbbi czimezés sem több, sem kevesebbet nem jelentett, mint: kutyavérü bestiák!

A felkiáltásra figyelmessé lett segédtiszt felénk fordult s ránczolt homlokkal kérdé:

— Mi baj van ott P i h a n e k?!...

Tehát P i h a n e k nak hivták az érdemes őrmestert.

A megszólitásra kissé magához tért az illető és s t e l l u n g ba vágván magát, jelenté alássan, miként e két bestia nevetni merészelt.

Azt hittük zivatar lesz, de az ellenkező történt. A komoly segédur elmosolyodása jel volt a többi őrmesternek s az egész társaság azonnal hangos kaczajra fakadt.

Minden társaságnak van egy bohócza, vagy élczlábja; itt Pihanek ur viselte e tisztes szerepet.

Nehány percz mulva ismét elkomolyodott a segédur s egy fiatal kadett-őrmesterhez fordulva kérdé:

— Miért nevetett e két magyar?

— Mert Pihanek a helyett, hogy rendesen átvegye, azonnal meg akarta enni őket, már köszörülte is reájuk fogait.

E feleletet uj kaczaj követte.

— Azt ne tegye ön, Pihanek, mert miként számol majd róluk kapitányának? . . . mondá a segédur folytatva a kegyteljes tréfát.

Pihanek vérvörös lett mérgében; de azért mégis olyformán mosolygott, mint a halott, midőn a villanydelejző orvos nevető izmait érinti.

Némely ember visszataszitóbb, midőn nevet, mint midőn boszusan szoritja össze ajkait.

Ezek közé tartozott a derék Pihanek is, kinek rövid életrajzát adni e helyütt nem tartom feleslegesnek; legalább addig elvégzi a segédur még fennmaradt bajtársim beosztását.

Pihanek édes apja, mint „Brandweinstern“-nel (a csintalan magyar ezt pálinkaczégérnek nevezte el) elobsitolt kompániasuszter, vévén magának Nevie voda*) morva magánköszörüsnek tizenharmadik számu hajadon — de már két kis, inspe czivilizátorral megáldott — leányát hátralevő napjai phisharmoniájaul, csupa női kegyeletből ipa nemes mesterségét betanulva, megindult a nagy világba, különösen Galicziába, köszörülendő ama késeket, melyekkel később e világboldogitó faj magyar tejbe vala apritandó a magyar kenyeret s jóllakva ugy csupán siestai foglalkozásul faragandó ama szépséges figurákat, miket diplomatikai nyelven paragraphusoknak neveznek.

*) Viz nem iszza.

MAGYAR IROD. TÖRT. MÚZEUM

A Kárpátok északi lejtőjén — ama vidéken, hol a tápláló növényzet közül „csak a burgonya zöldje virit,“ s hol a lengyel nép mazurjai, a hegyi gorallok, laknak, ott született egy szerény falu végén a kis Pihanek, apja s anyjának véghetlen boszuságára, miután három hónappal megelőzte — a már akkor is csintalan — ama határidőt, melyet magának Pihanek der Vater apai örömei élvezeteül kireménylett volt, s mely reménye megsemmisüléseért élete párjának, született Nepie voda Darinkának a körülményekhez képest kemény szemrehányásokat tön.

De mi sem tarthat örökké, tehát Pihanek ur haragja is véget ért. Elment s bekopogtatott az irgalom ajtaján, hogy menhelyet keressen beteg nejének s a kis köszörükő-örökösnek.

A falu kántora, tanitója, baktere és saruföltozója egy személyben volt az irgalmas szamaritánus, ki befogadta a kés- és beretva-köszörülés nagy mesterét.

E sokoldalu egyén, ki nyáron még pásztori szerepet is viselt s jó szivü, de kissé melancholikus agglegény volt, igen megkedvelte Pihanekéket s nehány hét mulva közös

üzletre kérte fel vendégeit, a falutól neki oktroyalt lakást egyszer mindenkorra felajánlván számukra.

Szép, idilli életet éltek itt tizennyolcz évig — mindhárman magtalanul — csupán a kis Pihanekre terjesztvén szeretetök egész tárházát, kit annyira neveltek, hogy tizennyolcz éves korában már három pár füző bocskort volt képes kiállitni egy hónap alatt, mi a családnak netto három bankó forintot jövedelmezett havonkint pálinkára . . . alias: v u d k i r a.

De jött, a minek jőni kell, a katona-állitás s a kis Pihaneket elvitték nagyreményü cserepárnak.

E pályája tizenkettedik évében van szerencsém őt, mint azon századnak, melybe soroztatánk, másod őrmesterét, a türelmes olvasónak bemutatni.

Bevégződvén a beosztás s leiratván az ezredi napiparancs, s segédur parancsolá, hogy most minden őrmester vezesse besorozottait saját századukhoz.

Pihanek ur Peti s elém lépett következő commandó szót berregvén :

Vorwärts! . . . Marsch! . . .

De mielőtt a vezényszónak engedelmeskedtünk volna, egy csoportot alakitánk s átölelők egymást, bucsúzóul azt sugva: hogy tudatni fogjuk, hol találkozunk a tizennégy napi kaszárnya áristom után.

Utólagos dicséretére legyen mondva a mi csengő bengő ezred segédurunknak, hogy búcsuzásunkban nem

hogy nem akadályozott, de hogy ne zavarjon talán, az ablakhoz lépett s azon elkezdé a takarodót dobolni.

Csak Pihanek ur volt nyugtalan, felkiáltván :

— Na — e s t y e n i e p s i d j e t j e b e s t i e! . . . a mi magyarra forditva azt teszi; — hogy hát még sem jöttök bestiák.

A palota kapujáig együtt mentünk; itt eszembe jutott, hogy minden pogyászunk még a S a n t a A f r a szállitó-házban van; megszóllitám e végett a legidősb őrmestert.

— Arra megyünk — mondá ez — s önök mindenüket elhozhatják onnét. . . .

Pihanek ur morgott; de a többségnek engednie kellett.

Tiz percz mulva végkép elbúcsuztunk egymástól ugyanazon szobában, hol két nap előtt F e j é r barátunk, meghalt; másik tiz percz mulva mindenki r e n d e l t e t é s e helyén volt.

IV.

A farnese palotában.

Peti barátommal egyetemben — uj cerberusunk felügyelete alatt s szünteleni káromkodásai között — mi is elértük rövid idő alatt a laktanyává átalakitott Farnese palotát.

Ez épület tökéletes kinyomata a letünt hűbéri korszaknak. Nagy, részint még ép, részint már leomlott — vagy fel nem épülhetett — tornyokkal erődített négyszög. A zsarnoksággal párult müvészetkedvelés tanyája, visszaemlékeztető Spárta és Athene ama fénykorára, melyben csak rabszolgákhoz illett a szépmüvészetek gyakorlása, midőn a szabad férfit — a nemest — csak személyes bátorság, testi erő s az ezekkel járó gyakran jogtalan, durva erőszak diszitette, mely visszatorlásra késztè az ellenfélt, s midőn a számos apró zsarnokot a kölcsönös féltékenység, gyülölet, vagy bosszuvágy kényszerité, hogy fészkeiket külmegtámadások ellen sötét, mogorva falakkal s védtornyokkal erődítsék s népesitsék ama kalandor — bárkit zsoldért örömest szolgáló hadakkal — melyeknek erkölcsi értékük nem volt soha, kiket nem vezetett elv — vagy az ügy igazsága, melyért éltöket a sorompókba veték, csupán kaland és rablási vágy; midőn a müvészt, a költőt csak mint udvari bohóczot tekinték, mint simább nyelvü, finomabb, müveltebb hangu jobbágyot, kinek — különös kegyelemből szabadott robotját, nem kapával: hanem észtehetségeivel leszolgálni.

De nem akarok pálczát törni ama korszak felett — nem is tartoznék ez szerény naplóm körébe — csupán annyit jegyzek meg itt, hogy még ama korszak is, midőn egy-egy darabnyi földön egy helyett száz zsarnok uralkodott, ama helyzetemben fényesebbnek tetszett, mint azon jelen, melynek sötétében valánk kénytelenek botorkálni, a felvilágosulással kérkedő tizenkilenczedik század közepette. A fogalmak s az ezekből alakuló nézetek s itéletek természetesen leggyakrabban saját énünkből indulván ki, e nézetemet senkire sem erőszakolom, annál is inkább, mert tudva levén, miként a legerősebb világosság vet legmélyebb árnyékot alig leend szükség a sötétség ama gyászmadraira mutatnom, kik tömegesen rohanták meg koppantójukkal az ész és felvilágosultság ama fáklyáját, melynek fénye szemöket vakká, agyukat kábulttá vala teendő. . . .

De bocsánat, a csepárnak ily eszmékkel nem szabadna foglalkozni; mentsen ki azonban ama történi visszaemlékezések halmaza, mely agyamat megrohaná, midőn ama terembe léptem, melyet Pihanek ur számunkra, mint a század numerusát kijelelt.

Mintegy tizenhat öl hosszu — nyolcz széles s talán

ugyan annyi magas hófehér carrarai márványból épült s mesteri dombormüvek s diszfaragványokkal ékitett terem volt ez. Öt, csaknem két ölnyi magasságu ablakon ömlött be a nap tiszta világa a fehér és fekete márvány koczkáju talajra, melyen a terem közepén gyönyörü mozaikban a Farnese herczegek ős czimere vala kirakva, s melyen jelenleg a cserepárok éktelen nagyságu saruinak patkos sarkai kopogtak keresztül, karczokkal undokitva a hajdani büszke nagyság e jelvényét.

A nagy négyszögü márvány koczkáknak, melyek a falat képezék, alig látható összeilleszkedései köze, ügyetlen kezek által vésett lukakba lábnyira kiálló vas korgok valának illesztve s azokon gyalulatlan deszkák fektetve végig, melyekre egér rágta komisz kenyér s egy-egy pondró furta kétszersült lepény volt felrakva, tápláléka ama hadnak, melyet a sors az egykori olasz grandok és nobilik helyébe ide szállásolt. A falak körül, mintegy negyven ágy vala elhelyezve, négyszögre tömött szalmazsákokkal, a fejnél arasznyi széles s mintegy három hüvelyknyi magas, szalmával kitömött, durva vászonból vart fejpárnákkal, melyek fölött két lepedő s egy fehér pakrócz ugyanoly alakra összehajtva diszelgett.

A középső ablak előtt a század vargái dolgoztak tőkéjük körül, mulattatva a bámuló ujonczokat jeles élczeikkel s müvészi ügyességükkel. Pihanek ur a terem közepére vezetvén bennünket megállitott s fontos arczczal körültekintvén e két nevet rikácsolá:

— Szipcsik és Novák! . . .

A felszólitásra két egyén lépett elő, mindkettő ép fegyvertisztogatással levén elfoglalva, pongyolára vetkezetten.

Az előbbi magas de tömör termetü, mintegy huszonnyolcz éves; az utóbbi alacsony, kissé pohos, e mellett kopasz s mintegy negyven éves közvitéz volt.

Engem Szipcsiknek; Peti barátomat Novákuak adta által, utasitását irányunkban azzal végezvén, hogy:

— Dájtje pozor bestie, kebi tego obie dva Kossuthszki bestie som. Mi annyit jelent, hogy:

— Vigyázzatok ezekre bestiák, mert ezek mindketten Kossuth bestiák! . . .

(Zárjel között mondhatom, hogy ha annyi forintja volna bizonyos államnak, mint mennyiszer a cserepár koromban lefolyt két év alatt a czivilizatio hadseregének ama részében, hova a sors vetett e szót „bestia“ hallottam; ez állam minden státusadósságát sine cura kifizethetné.)

Szipcsik engem; Novák Petit vezeté ágyához, mondván: hogy ezentúl ez leszen azon tanya, melyen kivül nincsen számunkra hely.

Fáradt és boszús valék, talán beteg is kissé, mint a hajós, midőn nehéz küzdelmei után végre zátonyra vetődik.

Levetém pogyászomat az ágyra s magam is melléje heveredtem; láttam hogy Peti is hasonlót tőn.

Felügyelőm nem gátolt e műtétben, sőt felszedve eldobott málhámat szépen fölrakta a kenyér mellé a polczra.

Alvásról szó sem lehetett. A teremben levő nyolczvan ember, ezek közt az öt dolgozó varga szüntelen zajgott, fütyölt és énekelt.

Miután ordinánczom eltakaritá málhámat, holmi rosz németséggel kérdé, ha nem vagyok-e éhes?

Egy lirát nyomtam markába, kérvén őt, hogy hozzon valamit.

A legény távozott. Visszatérteig elmélkedtem nem annyira a magam, mint inkább e palota sorsáról, melynek rajzát s történetének leirását évek előtt tanulmányozván, nem birtam leküzdeni magamban ez uj lakásom iránt lelkemben támadt érdeket. Ha nem untatom a szives olvasót, rövid vázlatát adandom a Farnesi herczegek e palotával összekapcsolt történetének.

A Farnese herczegek ősfészke hasonnevű erődített kastély és városka volt a pápai államban, közel Viterbóhoz. Eredetök egész a 13. században fészkel, midőn már jelentékeny szerepet játszottak mind a harcz, mind a politika terén.

E családot azonban a kebeléből származott III. Pál pápa emelte hatalma s fénye legmagasb polczára akkor, midőn a 16. század derekán Luigi Piert Parma és Piacenza uralkodó herczegévé tette, e méltóságot utódai számára is biztositván.

A fényes palota az emlitettem pápa pénzén épült, ki nagy pártolója levén a müvészetnek — főkép a szobrászat és épitészetnek az egyházi állam akkori roppant Jövedelmeiből tömérdeket forditott e czélra.

A Farnesiek palotája Rómában világhirü lőn mükincseiről, miknek legnagyobb részét III. Pál szerezte! e kincsek azonban a családnak 1727-ben történt kihaltával a nápolyi királyok birtokába kerültek s maig is főékei a Bourbon-féle muzeumnak.

III. Pál családjára büszke s mellette pazar, fényüző férfiu volt s igy a családjából első uralkodónak világhirü lakot akart emelni. A közel Carrara hófehér márványával a hajókázható Pó folyam s sz. Péternek akkor még tömött erszénye könnyüve tevék a munkát.

Az épület az akkori idők szellemében nem egyetemes terv szerint, hanem részenkint emelkedett ugy, hogy midőn az egyik szárny már lakható volt, akkor kezdettek a másikhoz, mely gyakorta az előbbivel merően ellenkező stylben épült.

Egyik rész fejedelmi pazarfényben tündökölt, mig a másik csaknem a szegénység bélyegét viselé; a mint az épitők erszénye engedé.

Igy történt itt is. Mig a pápa élt, dúsan folyt a pénz Rómából s küldettek onnét a müvészek elsei s a leendő nagyszerü műremek varázs gyorsasággal haladt előre; de III. Pál pápa halála után megszünt a pénz Rómából Piacenzába vándorolni s a roppant vállalat megakadt; a Farnesiek magukra hagyatva csupán durva védfalakat valának képesek emelni a folytonosan lázongó nemesség ellen.

Luigi Pier átkossá tette a Farnesiek uralkodását a két herczegségben, nem levén isten és társadalom elleni bűn, mit el ne követett volna.

Nőrablások, a sértett apák titkos kivégzései s javaik elkobzása napirenden voltak. Az izsákos, dobzodó s erőszakoskodó uralkodót megutálta a főnemesség s gyülölni tanulta a nép.

A herczeg ezek láttára még kegyetlenebb lett s hogy pazar fényüzéséhez pénzt szerezhessen, a nemességre súlyos adót vetett; de ekkor megtelt a pohár. A már rég titkon szított összeesküvés nyilt lázadássá tört ki s Luigi Pier 1547-ben sept. 10-én alattvalói által meggyilkoltatott, alig uralkodhatván két évig.

Még nyolcz Farnese uralkodott változó szerencsével, de többnyire áldástalanul a népre nézve. Önző, kegyetlen s kicsapongásra hajlandó család volt ez, hatalmuk idők haladtával mindig lejebb szállt.

Farnese Ferencz 1694-ben már csak ugy tarthatá fenn magát, hogy XI. Kelemen pápa hübéresévé szegődött, mi által a pápa ellenségeit nyakára zúditá s tartománya s népének tömérdek kárt tőn.

Az utolsó Farnese Antal volt; az előbbinek halála után 1731-ben V. Fülöp spanyol király lőn Piacenza és Párma urává. . . .

A Farnesiek emlékéből tehát még csak az említettem palota áll szomoru jeleül a zsarnokság s nem a nép szeretete alapjára épült nagyságnak.

Bocsásson meg a szives olvasó e kis történeti visszapillantásért, melylyel csak azért fárasztám becses türelmét, hogy legyen mivel betöltenem az időt addig, mig ordonánczom az igért étkekkel visszatér.

Szipcsik háromféle tárgyat rakott elém. Kis, fehérmázas és sajátságosan törpe alaku korsócskát, melyben édes kerti bor vereslett. Egy fényes bádog csészét, két óriás nagyságu vereshagymával, végre jókora szelet polentát, mely többrétü durva itatospapirra vala fektetve.

Ez utóbbi eledelt már meglehetősen megszoktam s nem találtam épen rosznak; rögtön falatozni is kezdék.

Ordonánczom e között vastag szeletekre kezdé aprítani a hagymát s szép rendben egyiket a másik után lerakosgatá a csésze fenekére, minden réteget szorgalmasan meghintvén sóval és fekete borssal. E mütét végezte után fülön fogá a kancsót s leönté tartalmával a lesózott s leborsolt hagymát.

Bámulva tekinték e sajátságos vegyészre; de ő a müvész diadal mosolyával tevé elém az étket, mondván:

— Egyék az ur, ezzel ha jóllakik, meg nem ehül huszonnégy óráig, csak kissé szomjas lesz utánna!

A gondolatra, hogy a borzasztó zagyvalékot meg kellene ennem, oly formán kezdem érezni magamat, mint kit a legdühösebb tengeri betegség kerülget.

— Elhiszem — felelém — nagyon jó lehet az annak, a ki szereti; de ha el nem viszed innen, a puszta látásával is ugy jóllakom, hogy a kórházba visztek utánna.

Szipcsik csak úgy bámult a felett, hogy van ember, a ki nem szereti a vereshagymát sóval, borssal és édes borral.

— Edd meg magad, — mondám — ha szereted. — S elfordultam, hogy ne lássam az étkezőt, elfeledvén, hogy füle is van az embernek, a melylyel meglehet hallani amaz éktelen csikorgást, melyet az emberi fogak által őrlött nyers vereshagyma okoz.

Örömestebb hallottam egykor a hatfontosok zugását s a kartács zizegését. Hátha még ama mögöttem működő fogak az én fogaim volnának s a gyomor, melynek ez ételt megemészteni kellend, az én gyomrom volna! . .

Kinomban szemeim Petit keresék. Ő elterülve ágyán az igazak álmát aludta; talán kecskeméti tarhonyás pörköltről; vagy még ennél is fellengzőbbről álmodván. Csaknem megirigylém boldogságát, hogy nem kelle látnia s hallania azt, mit nekem.

Szipcsik kész levén étkezésével kérdé: Mit hozzon hát: sajtot, szalámit, vagy valami főtt ételt; mert itt mindent kaphatni a k a n t i n b a n; a huszasból megmaradt még 85 Centesimi, az imént hozottak csak 15 centimbe (3 pengő kr.) kerülvén.

Tagadólag ráztam fejemet, egy országért sem tudtam volna egyetlen falatot is enni többé; pedig nem tartozom a kényes gyomruak közé; de van az istennek egy adománya, melylyel a világ végeig kergethetnek s ez a: vereshagyma. Ez nem valami dicséretes ugyan reám nézve;

de minden embernek megvan a maga bogara s ez az én bogaram.

Szipcsik tehát elment a kancsót visszaviendő, hogy visszakapjon a huszasból, melyet a kancsóért zálogban addig ott fogott a kantinos.

A legény távozta után a terem íveinek arabeszkjeire s domborműveire függesztém szemeimet, hogy elmerengve a visszaemlékezéseken, feledjem a kellemetlen jelent, midőn nevemen hallám szóllitatni magamat.

A hang után tekinték. A mellettemi ágy párkányán egy ifju ember ült, rózsás piros arczczal s ragyogó, gyönyörü metszetü sötétkék szemekkel. Ha a felső ajak felett mutatkozó gyenge árnyalat nincs, cserepár mezbe öltözött delnőnek vélhetnők.

Ugy tetszett, mintha e vonásokat már valahol láttam volna; mintha gyönyörködtem volna már, talán álmaimban — e nőiessen finom és szabatos arcz szépségében.

Az emlék, mit az ifju látása bennem felköltött, bizonyára szebb, fényesebb napok visszfükre volt.

— Ne szólj, barátom, — mondá halkan az ifju — nem szabad észrevenniök, hogy ismerősek vagyunk.

Kérdő tekintetet veték reá. Ő halkan, mint az imént, folytatá:

— Emlékszel-e ama fiatal dzsidás-hadnagyra a lengyel legióból, ki az elmult májusban hozzád, mint nyitrai térparancznokhoz, levelett vitt Nagy Sándor tábornokól?

— Ah, te Ps . . . . . szky gróf vagy! . . Kiáltám meglepetve.

— Csitt . . . suttogá ez, hirtelen körültekintve, ha nincsenek-e kémfülek körültünk. — Itt, Jakubovics a nevem. Ugy tekints, mint közönséges polákot, csak e szin alatt társaloghatunk koronkint egymással.

Alig végzé szavait az ifju, midőn Szipcsik az ágyhoz lépett, a szalmazsákra olvasva a 85 centesimét.

Ezt nyomban Pihanek követé, ki nagy mérgesen reám förmedt; hogy nem arra való a császár szalmazsákja, hogy én nappal is heverészszek azon, hanem keljek fel rögtön s pajtásommal egyetemben kellő stellungban álljak ki a terem közepére, mert rögtön itt lesz a panye leidnand.

Ki is álltunk rendesen; de a rögtön-ből kerekes két óra lett.

Pihanek ur igenis tudta, mi az a: szekatura.

Midőn a hadnagy végre megjelent, az őrmester „haptág-ot kiáltott s a legénység, kiki saját ágya előtt, igazodásba tette magát; mert hát a hadnagy ur iskolát vala tartandó.

Ezt a hadnagyot ugy hivták hogy: pan leidnand Panocha. Ennek egyéb nemes tulajdonain kivül meg volt az a szép szokása, hogy minden öt perczben felső ajakát az orra hegyéhez vonta fel, hogy láthassa mekkorát nőt azon kilencz szál verhenyes szőr, melyet ő bajusznak szokott gúnyolni.

Midőn a vitéz ur elénk ért, az őt kisérő Pihanek csákójához érteté balkeze két ujját s gehorsamst meldolta, hogy ez ama két bestia, kik a mai ezredparancs szerint mint zuwachs-ok rukkoltak a compániához.

Vitéz Panocha uram összevonta szemöldeit s szép szürke szemeinek igéző pillanatait reánk szegezvén eme fontos szót hallatá, hogy;

— Hm: . . .

Kik a világtörténelemben jártasok, tudhatják, hogy bizonyos nagyfontosságu ajkakról ejtve, minő horderejüvé válhatik e szó.

Peti meglökött könyökével, míg egy hirtelen oldalpillantással kivehetém, hogy hegyesre kikent bajusza oly formán rángatozik, mint kit a kaczaghatás viszketege bánt.

Nagyon jó fiu volt ez a Peti, csakhogy igen hamar meglátta azt, a mi nevetséges.

E szócska pedig, vagy is hang inkább — igenis nevetségesnek tetszett előtte, főleg a vitéz ur orrhegye alá vont ajakáról ejtve.

Későbbi magyarázata után — ez ur, miután minden ember valamely állathoz hasonlit, ugy tünt fel előtte, mint a négylábuak azon osztálya, mely felvont orrmánnyal szaglálva élelme után, közönként egyet röffent.

Ez az én Peti barátom szörnyü csintalan s gyakran sántikáló hasonlatokkal élő ember volt.

Panocha ur, hogy e két — századába oltott csodaszörnyet — veres zsinóros áttilláikban, biztosabb szemle alá vehesse, balszemére nyomá csiptetőjét, mi által fél arcza vonásai bal füle felé kanyarodva holmi paragrafus forma alakba torzultak — s ugy jára körül bennünket.

Peti barátom, malicziosus humorában, azt vélve, hogy a tisztelt ur — mint már egyszer Veronában tevék — czizmáink talpának minemüségéről akar meggyőzödni, hirtelen felkapá bal lábát s oda mutatá ama tisztes patkók egyikét, melylyel bizonyos hadsereg oly megdöbbentő hatással kopoga eddig végig a classikus Italia kövezetén ; lévén az én Peti komámnak — saját magyar lábhüvelyeinek végképi elmállása után — aerarialiter faszolt komisz bakkancsa.

A vitéz leidnand ur három lépést retirált, képzelvén, miként e bárdolatlan insurgens talán az ujból octroyált obrigkeit ellen ki akar rugni.

Peti barátom nagy gymnasztikus volt. Megtudott állani egy lábon óra számra, mint a lud a jégen. A leidnand ur pedig csak várta, hogy mikor rug már. Azt pedig várhatta volna akár az itélet napig; mert az én Peti komám nem szokott oly erőműtani mozdulatokat tenni, hol maga is könnyen orra bukatnék.

A hadnagy ur megunta az üres bámulást, s nagy mérgesen kérdé;

— Wass isst dassss ! ! ! . . hány sziszegőhang

csak létezik a német nyelvben, azt mind hatványozva szerette volna e fontos kérdésbe fektetni . . . .

A hamis Peti pedig ezt felelé reá:

— Hát nix bakancsvisitátió ? ! . . . Mely kérdése után ismét két talpára ereszkedék.

Erre hátunk mögött ismét hangzott a végzetes: Hm ! . . . .

Utánna a hadnagy rögtön a kettőnkből álló front elé került.

Arcza valami haragfélétől lángolt, a bajusznak nevezett nehány szál szőr orra alatt egyenes merevségben állt kifelé, mint villanyozott egyéneknél. Percznyi szünet után a mérges ur az alter ego mérges Pihanekhez fordult, fülébe orditva:

— Mondja meg ezen értetlen bestiáknak, ki légyek én ! . . . .

Pihanek ur, megfeledkezve hivatalos méltó neheztelésében arról, hogy nem saját g o r a l l j a i val van dolga, háromszor csattantott fogaival s kettőnk közé tartva a világ első photográfiáira érdemes pofáját mint záporral járó vihar orditá !

— Szluhajtje bestie, ten pan jeszt nási dobzse pan leidnant, pan leidnant Panocha ! . . . (ügyeljetek bestiák ezen ur a mi jó hadnagyunk, Panocha hadnagy ur).

Az én javithatlan Peti komám — a ki hihetőleg még most 15 év után sem javult meg ott Kecskeméten — nem értve ugyan — de mindenesetre gyanitva — a sen-

tentia értelmét, szép módosan meghajtá magát s udvarias hangon mondá;

— Örvendünk, hogy van szerencsénk! . . . A mi perzse ő nála annyit szokott jelenteni, hogy: üssön meg ez, meg amaz!

Az udvarias bók, bár mereven ellenkezett a katonai rendszabályokkal, mégis kibékité némileg a felförmedt urat, ki ismét az őrmesterhez fordulva parancsolá:

— Meg kell őket Vorschrift szerint nyírni és borotválni; mert ily kuszált állapotban nem lehet őket a kapitány ur elé vezetni, mint a bessarabiai remondákat.

Ez utóbbi kitételt a derék cserepár-hadnagy alkalmasint valamely kávéházban leste el a huszártisztektől.

— Ki tud itt nyírni és borotválni?! Kiáltá Pihanek, körülhordozván szemeit az ágyaik előtt álló legény ségen.

E felszólitásra ugyanazon ifju, kiről fennebb emlékeztem, lépett elő s anélkül, hogy tisztelgett volna, mondá:

— Én tudok nyírni is; borotválni is! . . .

— Hát te sátán hajfodrásza! . . . orditá a kilépőre a hadnagy — nem tanultad még meg, hogy magadnál különb ember előtt tisztelegned is kell! . . . he?! . . .

— Rekruta vagyok még! — Felele a megriasztott alázatosan emelve balkezét tábori fövege felé; de e mozdulat oly kétséges jellemű volt, mintha szamár fület

akarna mutatni s a hang túlzott alázatossága in inkább gúnyra mutatott.

— Rekruta?! . . . azt gondolod, bestia, hogy ez elég mentségnek?! . . . Hát én nem voltam-e szintén rekruta; persze, hogy nem olyan komisz, mint te, hanem kadett s mégis első napon tudtam, hogy kinek kell salutálni. Ha e hibát még egyszer elköveted, rapportra viszlek s huszonötöt kapsz! . . .

E fenyegetésre az ifju arcza elhalványult a dühtől s szép szemein a bosszu vad villáma czikázott át.

A hadnagy azonban mindezt nem látszott észrevenni s előbbi dölyfös hangján folytatá:

— Szedd elő műszereidet s adj emberibb alakot e gubanczos állatoknak! . . .

Pihanek, hadnagyának e szép kifejezése feletti örömében, vigyorgásra vonta el száját s egyet csattantott fogaival, mint a vadkan, midőn álkapcsainak ruganyosságát teszi próbára.

Jakubovicsnak azonban sem ollója, sem borotvája nem volt, kölcsön kelle kérnie.

Ez volt, mi a hadnagy úrat borzasztó dühre gerjeszté, mint tigris ugrott az ifju elé s megragadva baljával annak vállát, jobb kezét orra felé vivé, hogy dicséretes szokása szerint, megragadva azt, egyet csavarintson rajta.

De mielőtt e szép műtétet véghezvihette volna, Jakubovics egyetlen mozdulattal kiszabaditá magát, s

nehány lépést hátrálva védelmi állást vőn, összeszoritott ökleit készülvén egyedüli fegyverül használni.

— Ha! orditá most dühösen a hadnagy — arretáljátok őt tüstént !.. Ez borzasztó insubordinátio, ezért bizonyosan felkötik e nyomorú koszvakarót ! . . .

Többen meg akarák fogni Jakubovicsot; de ez hirtelen a hadnagy elé állott s halkan, de sebesen nehány szót ejte ki ajkain.

Most a hadnagyon volt a sor elhalványulni. Nehány pillanatig erősen megnézte az ifjut, azután szörnyen megváltozott hangon mormogá:

— Ha nincs önnek szerszáma, miért vállalkozik borbély szerepre? . . .

Jakubovics felelet helyett ordonnánczomhoz fordult s ollót és borotvát kért.

Hogy a dolog soká ne tartson, Petit saját embere Novák vette kezei alá.

Háttal ültünk egymásnak, tehát nem láthattuk, mint változik át fokozatonkint külsőnk.

Jakubovics mester volt a hajnyires és borotválásban. Csak az arczomat megütő hidegségről vettem észre, hogy egyik felől már vorschriftmässig nézek ki.

Midőn a hadnagy kissé félre ment, borbélyom halkan fülembe sugá:

— Sokat, igen sokat tettem koczkára a három szó által, mit e fenevadnak súgtam; de remélem, hogy darab időre legalább megszeliditettem őt. Estére, midőn a legénység már elaludt, ágyadhoz lopózom, hogy elmondjam történetemet; ha teheted, várj ébren reám.

— Várni foglak! sugám halkan s felkeltem ülhelyemről. Midőn megfordultam, Petit pillanták meg szemeim, kit honvédegyenruhája nélkül a világ végezteig sem ismertem volna fel, annyira megváltozott s mondhatom előnyére; mert legalább tiz évvel fiatalabbnak látszott.

Midőn ő is megpillantott, első kötelességének tartá menten elkaczagni magát.

Természetes, hogy magam is azt tevém.

Pihanek a tiszteletlenség felett épp dühbe akart jönni, midőn holmi kardcsörrenésféle zörej vonā el másfelé figyelmét.

E perczben lépett a kapitány a terembe.

Szemen szedettebb három embert, mint ezek a mi előljáróink, alig lehetne találni a kirokézek között is hamarjában egy csoportban.

Magas, szikár alak volt a százados. Minden mozdulatából kitünt, hogy öltönye alatt több a gyapot, mind a test. Arcza, ha ugy szabad nevezni lelke hüvelyének ama részét, mely ez isteni szikránák vissztükre szokott lenni, mindenhez hasonlitott inkább, mint emberi lélek kinyomatához.

Ha rút volt Pihanek az őrmester, még rútabb volt Wéber a százados.

S ha meghunyászkodott Pihanek Wéber beléptére! csak ez utóbbi századosi rangjának vala köszönhető.

De meghunyászkodott a százados beléptére még egy más egyén is, t. i. a hadnagy ur.

— Was soll dass hier?!... kiáltá s kérdé egyetemben a százados ur, megpillantva kettőnket a terem közepén.

A hadnagy oda lépett remegve jelentendő, hogy kik és mik légyünk.

A százados a jelentő tisztet arra sem tartotta érdemesnek, hogy tudomásul vegye jelentését, hanem felém fordulva rivallá:

— Hogy merészlik önök még most is hordani ez öltönyt?!...

Ép felelendő valék, midőn Peti komám meglökött s félbajusz alatt sugá:

— Ne félj tőle, ismerem a vitézt....

Nem dicsekvésből mondom a szives olvasó előtt: hogy nem szoktam megijedni a magam árnyékától; valamint hogy más veszedelme is inkább szokott hatni reám, mint saját magamé; miután az ur isten talán szerencsémre jókora adag könnyelmüséggel áldott meg; de annyit bizton állithatok, hogy Peti barátom biztatása e helyütt felesleges volt.

A helyett, hogy a helytelenül alkalmazott kérdésre feleltem volna, a legközönyösebb arczot vágva, hideg pillanatokkal mértem végig a századost, ép ugy, mintha szavaiból egy hangot sem értettem volna.

Wéber ur bámulatában hátrálni kezdett; de e mütéte közben a mögötte dolgozó századvargák ama vizes csebrébe talált lépni, melyben ezek a bőrt s talpat szokták megáztatni.

Ha máson esik meg e veszedelem, a tisztes cserepár sereg homéri kaczajra fakad; de most elnevetni magát annyi lett volna, mint a legszebb alkalmat megragadni a huszonöt szerzésre.

A százados kikapva lábát a vederből, hirtelen megfordult, s a halványul meredő vargákra nézett.

A megrémültek ugyanazon helyzetben, melyben foglalkozásuk közepette a szerencsétlen eset történt, mint kőbálványok mozdulatlan merevségben várták a vésznek reájuk zúdulását.

Csupán a kapitányhoz legközelebb ülő kapta el néha néha fejét, 'mint oly ember, ki tudja bizonyosan, hogy nyakon ütik; de azt nem, hogy mikor.

A kapitány azonban csupán mint vészterhelt felhő maradt függve egy ideig felettük, annélkül, hogy kitörne; mig egyszerre hirtelen megpördült sarkán s kémlő sebes pillanattal futotta át a szobában levők arczait.

E hadicsel nyilván arra szolgált, ha nem lehetne-e valamely arczon a mosoly egyetlen rángását felfedezni.

A kapitány várakozása ellen kellemesen csalódott;

mert a félelmes — vagy csupán a következményekre kiváncsi arczok — azt bizonyiták, mily üdvös eredményt szült az általa követni szokott példás szigor.

Az összeszoritott ajkak végre megnyiltak hideg, parancsra szokott hangon e szavakat ejtve.

— Zimmerkommandant!...

Fiatal tizedes lépett ki, meglehetős zavarral tisztelegve s mondva!

— Do befela!.. A mi annyit tett, hogy: állok a parancsnak!...

— Miért állott e cseber a Vorschrift ellenére két hüvelykkel külebb e tőketől? — Kérdé a százados.

A fiatal tizedes felelet után kapkodott.

A kapitány azonban nem várta ezt be, hanem ismét a vargák felé fordult.

— Ki tette e helyre a csebret?...

Ugyanazon varga, ki az imént fejét kapdosá, remegve kelt fel s szederjes ajkkal rebegé:

— Ja pan Hetmann!...

— Pihanek! Ez ember holnap rapportra jő s huszonötöt kap!

— A káplár, a Zimmerkommandans, mert a rendetlenséget észre nem vette, 48 órai kurtavasat.

— Ön Pihanek; mert a káplár hanyagságát be nem jelentette, 24 órai kurtavas.

— Panocha hadnagy ur pedig mindnyájuk rendetlensége elnézéséért szinte 24 órára a profoszhoz sétál.

— Hát a kapitány!? — sugá Peti — hisz az se látta, különben nem lépett volna bele!.

Nem felelhettem ez észrevételre — mert Wéber uram ismét hozzám fordult s mintha a reánk nézve mulattató intermezzó nem is történt volna, előbbi kérdését ismétlé!

— Hogy merészlik önök még most is hordani ez öltönyt?...

— Mert nem volt más, és mert ez öltönyt szégyenelni nincs okunk soha!...

— Merkwürdige effronterie! kiáltá Wéber ur előbbi higgadt szigorából kiesve. — Hát nem ez öltönyt hordták-e önök Kápolna, Sarló, Izsaszeg, Vácz, Komáromnál, s más több helyeken, valamint Csornánál is!...

Ez utóbbi hely említésénél Peti barátom hatalmasan oldalba figyelmeztetett könyökével.

A százados észrevette ezt, s merően kezdé vizsgálni Petit.

Peti pedig az ő humoristicus portraitját komoly ránczokba szedve jónak látta hasonlólag cselekedni.

Némi szünet után, mely alatt a kapitány arcza bizonyos aggályos szinezetet kezde ölteni, melyet hihetőleg kellemetlen visszaemlékezések idéztek elé, ez utobbi Peti elébe lépett s halkan kérdezé:

— Ismer ön engem?

— Csornán volt szerencsém! . . . Felelt Peti meglehetős gúnyt fektetve szavaiba.

A kapitány e felelet után rögtön Pihanekhez fordult, parancsolva: hogy vezessen bennünket a ruha-raktárba, s adjustirozzon vorschriftsmässig, miként a regiments-parancsolat dictálja ; azután sietve elhagyá a termet.

Mindnyájan csodálkozni látszottak e rögtöni távozáson, csak Peti nem, ki okát igen is jól tuda.

V.

Egy fehér frakk története.

A ruhatár az épület második emeletében feküdt. Ide követtük ketten, s a napos tizedes Pihaneket.

Nincs undoritóbb valami, mint ama fehér kényszer-öltönyök belül rút izzadságtól szennyes, kivülről agyon-krétázott halmazát látni.

A magazin a leirásból ismert galérák kényszer-zubbonyainak raktárát juttatá eszembe.

Kellemetlen dohos büz terjedt itt el, mintha rég sirban nyugvó halottakról szedték volna le ez öltönyöket.

A halomra hányt bakkancsok némelyikéből egy-egy patkány kandikált ki kiváncsi szemeivel, majd mérgesen kapva vissza fejét, hihetőleg a feletti boszonkodtában, hogy valamely még zsirosan maradt bakancsfüző-szij rágicsálásában háborgaták.

Fürge egerkék osontak a rongyos köpenyek foszlányi között ide oda, mintha figyelmeztetni akarnák egymást, hogy veszedelem van a közelben.

Pihanek mindezt észre sem vette, csupán miután

pisze orrát a szoba büzhödt lege boszantani kezdte, az ablakot nyittatá ki a káplárral.

Csaknem megköszöntem neki már e szivességet midőn Peti komám a beömlö friss léget mohón szíva magába elsohajtá:

— Hála istennek, e kutya lyukban megfulladna az ember! . . .

— Zumachen! . . . kiáltá Pihanek észrevéve, hogy Peti örül az ablak kinyitásának.

De most az egyszer magam is feltaláltam magamat.

— Köszönöm — mondám Pikanekhez fordulva — hogy betetette ön; mert a beömlő hideg könnyen megárthatna az átöltözködösnél.

— Aufmachen! . . . just aufmachen! kapral mind a két ablakot, hadd szokjanak a hideghez.

A tizedes menten feltárá mindkét ablakot.

— Brr! . . . diderge Peti — De hunczfut ez a . . . Pihanek! . . .

Kezdődött az átöltöztetés.

Szép, emlékezetes nap marad ez örökké reám nézve. Arczunk halovány, beesett volt a kiállott testi s lelki sanyarok után, de e pillanatban a lealázás szülte méltó harag lángja lobogott fel azokon.

Ha választást adnak, 10 évi börtön, vagy ugyanannyi idei cserepároskodás között, percznyi habozás nélkül az elsőt választom.

S mennyire hibáztam volna, megmutatta a követ-

kezmény; mert sokat, igen sokat lehetett tanulni a kényszerkabátban; mig a börtön sötétében talán megtört volna nehéz sohajai alatt a lélek.

De ekkor ezeren gondolkodtak velem hasonlóan bajtársaim közül.

Peti barátomat is elhagyta egy pillanatra megszokott humora, midőn az őrmester egy pár éktelen nagyságu félretiport sarku s már elviselt bakkancsot vetett lábai elé, oda kaffogva, hogy:

— Tu más cseviki (Ne bakancs).

A jó fiu összeránczolá homlokát, szemei villámokat szórtak s ajkairól olyféle hangokat hallottam, mintha fogait csikorgatná.

De ez mind csak pillanatig tartott; a másikban már megfordult balsarkán s jobb lábát felemelve patkóját mutogatá Pihanek urnak.

Ha Pihanek ekkor elég eszélytelen s lehajol, hogy megvizsgálja a lábtyű minőségét, alig hiszem, hogy Peti meg ne rugta volna őt.

De az őrmester élt a gyanuperrel s jónak látta kissé távolabbról szerezni magának meggyőződést.

Megvizsgálta az én csizmáimat is sjóknak találván, megkimélt az aerarium e tyukszemgyártó gépétől, hanem adott mindkettőnknek egy-egy pár durva vászonnal bélelt kamáslit, minőt ezer számra találtunk N.-Sarlónál s miről honvédeink azt tartották, hogy ez a cserepárok kis lájbija.

Az emberek legkomolyabb, leg drasztikusabb helyhezete iben is fordulnak néha elő kicsinységek, mik mosolyt kényszeritnek az ajkakra.

Lehetlen volt nem nevetnünk e minden öltönydarabok legéktelenebbikének láttára, mely e felül még oly terjedelmes volt, hogy csizmánk hegye fél hüvelknyire is alig látszott ki belőle, majd egy-egy kék posztó nádrágot vetett elénk, mely térdein erősen fehérre volt kopva mig szárai alul el voltak tiporva s rojtolódva.

Pihanek azt jegyzé meg, hogy csak be kell alul szegnünk s ünnepnapi öltönynek is elég szép lesz még.

A fehérsárgás frakk látása, melyet — csak ujjai hosszuságát mérve hozzám — vállamra vetett, borzadálylyal töltött el. Az öltöny hátán tenyérnyi nagyságu vérfolt s annak közepén akkora nagyságu lyuk volt látható, minőt kis fegyver golyó szokott szakitani.

Figyelmeztetém reá Pihaneket.

— Nye robi nyitz — mit sem tesz — mondá — meglehet azt nagyon szépen foltozni.

Egy-egy elmállott szürke köpenyt nyujtva még — s diszes — ugynevezett favágósipkát (Holzmützli) nyomva fejünkre, halbrechts-et vezényelt s elhagyók a raktárt.

A század lakosztályába érve ágyamra vetém a gúnyát.

Ordonnánczomat — Szipcsiket — szörnyen bántotta a kiváncsiság, hogy az adjustirungnak miféle kategoriájával tisztelték meg az ő Kossuthját, mert rövidség okáért csak igy czimeztek bennünket a polákok.

Midőn a frakkot szétteritve annak először is a bélését vizsgálná, a vérfolt felett e szavakat olvasám;

Gemeiner Johann Zatorszky.

Jakubovics a mellettemi ágy szélén ülve szivarozgatott; de midőn a nevet megpillantá felugrott s ordonnánczom karját megragadva kérdé:

Ismerted Zatorszkyt ?! . . .

— Hogy ne — felelé ez — 1846-ban sorozták századunkhoz, oly forma okért, mint az urakat most.

— Igaz, mondá Jakubovics önfeledten . . . Hol, s miként halt meg?

— S o m m a C a m p a g n á n á l csatárlánczban voltunk. A tüzelés heves volt. Embereink ugy hulltak, mintha a pestis pusztitaná. De mi sem maradtunk adósok. Csak Zatorszky nem lőtt egyetlent is. Midőn ezért a hadnagy reá rivalt azt felelé; hogy nem sül el a fegyvere. Végre vissza kelle vonulnunk. Zatorszky vidáman fütyölte ama dalt!

„Estje polszka ne zginyela stb.“

De hirtelen elhallgatott, halvány lőn, száján vér kezde ömleni, tántorgott s arczra bukott; de nem halt meg rögtön.

Az ellenséges golyó a borjún keresztül hátgerinczébe furódott.

Három napig szenvedett a veronai kórházban, mig meghalhatott.

Jakubovics szemeiben könyük bsillogtak; de csak-

hamar letörölve azokat, elővevé kését s a véres foltot kikanyaritá az öltöny hátából.

— Elküldöm anyjának — sugá aztán — Zatorszky unoka fivérem volt . . . .

Mig Szipcsik az öltöny foltozásával foglalkozott, a felett elmélkedtem: hogy mily bámulatosan találkoznak néha az emberek gondolatai.

Az oj beburkolá sötét árnyaival a Farnesiek palétáját, melyben az utolsó dobperdülés és trombita-hang után lassankint be kezde állani ama sajátos, megdöbbentő csend, mely népes épületekben oly nyomasztólag szokott hatni a kedélyre, már csak amaz ellentétnél fogva is, melyet a hallgatag éj a nappal zsivajával képez.

A palota — alvó hadinépével — hasonlithata külről valamely pihenő óriás szörnyhez, melynek álmaiba erőszakos merényletek tervei szövődnek. A szélkakasok koronkénti nyikorgása; a szörny nyugtalan nyöszörgése; a kapu alatti őr hol sebesebb, hol lasubb léptei lázas ütere lüktetéseül tünhettek fel a hevesebb költői képzelem előtt.

A termekben elcsendesültnek látszott minden. Látszott — mondom —; mert a szomoruan pislogó mécs világánál, — mely szeszélyes, játszi árnyalatokban torzitá el a falak s boltívek dombormüveit — a gyakorlott szem könnyen kiveheté, miként még több helyütt virasztanak ágyaikon ülő alakok, fehér pakróczaikba burkoltan, alig észrevehető taglejtések között társologva egymással, kik-

nek suttogó beszédét elnyelte ama sajátszerü vegyüléke a hangoknak, mely az alvók lélegzetvételéből ered.

E virrasztó, kisérteties csoportok egyikét hárman képezők: Jakubovics, Peti s én.

Elbeszélők egymásnak történetünket. Egyéni multam alig érdekelné igénytelenségénél fogva a szives ólvasót; azért mellőzve azt, legelőször Peti barátomnak Wéber századossali ismeretséget indokoló rövidke elbeszélését igtatom ide.

A csornai csata utolsó lövése is elhangzott — beszélte Péter. — Mintegy tizenhat emberemmel egy a város végéni házat szállottam meg, hol egy gyerkőcz állitása szerint ellenséges katonák voltak elrejtve. Felkutattunk mindent a padlástól kezdve a kis zöldséges pinczéig. Nem leltünk semmit. A dobszó csakhamar kifelé intett. Mig legényeim az utczán sorakoztak, visszasiettem a házba szomjamat oltandó. A konyhába lépve ugyanazon gyerkőczöt lelém a tüzhely mellett, ki a házba vezetett — s ki ép egy csomó alomszalma meggyujtásával foglalkozott.

— Mit mivelsz itt fiu? . . . kérdém.

— Hát — németet füstölök tiszt ur! volt a rövid felelet. . . .

Önkénytelen a kéménybe tekinték. Fenn a sonka és sódar helyett ellenséges tisztet pillanték meg a füstfán gummaszkodva.

E pillanatban füstött vetett a büzhödt szalma s a másikban nehéz test hullott alá a tüzhelyre. . . . ,

A fiuval együtt egyszerre kaczagtam fel. Ily hideglelte bajnokot leggúnyosabb fántásiam sem teremtett soha

— Ön foglyom, kövessen, mondám, midőn első kaczaj-rohamom szünni kezdett.

— Ich kann nicht! . . . rebegte a lefüstölt harczfi szomoruan görnyedve kétrét a büzölgő szalmakupacz mellett.

— Beteg — nagyon beteg vagyon! . . . folytatá németül — hagyjon ön itt vitéz bajtárs meggyógyulnom vagy meghalnom. Vagy én hálálom meg valaha önnek, vagy megjutalmazza az isten irgalmas tetteért! . . .

Keményen szemébe néztem a vitéznek, azután mint isten tudnom engedé, németül kérdém:

— Megismer-e ön engem, ha még az életben találkozunk? . . .

— Mint megismerném édes testvéremet. Felelé reménykedve a kérdett.

— Gut! . . . Mondám méltósággal, s ott hagyva őt, századomhoz távoztam.

E vitéz Wéber kapitány volt.

Peti beszédének végezte után némi szünet állott be, melyet nemsokára Jakubovics szakitott félbe.

— Történetem rövid — mondá — de mit elbeszélendek, a költészet legcsekélyebb árnyalatától is ment.

1846-ban volt. Lengyelhonra reá sulyosult az isten

büntető keze. A pokol legundokabb szörnye — az ármány — mérges karmaival belenyult az éretlen tömeg szivébe, hogy felköltse az ott szunnyadó legféktelenebb szenvedélyeket.

A pórnép magas érdekek és czélok kivitelére fegyvert ragadott földesurai ellen, s mint az Izraelre bocsátott gyilkoló angyal meghordozá azt kastélyról kastélyra, hogy azoknak sziv vérébe mártsa, kik néhanapján az éhhaláltól menték meg őt.

A pór ellen-forradalom rémhire villámszárnyakon repült szét az országon. A nemesség apróbb, majd nagyobb csapatokban iparkodott védeni magát.

Atyám ekkor fontos ügyekben Lembergben tartózkodott, birtokunkon anyám s én a 15 éves fiu maradtunk vén erdészünk felügyelete alatt.

Remegtem anyám életéért, a magamét elhatároztam drága áron adni el.

Falunk népét nem ragadta meg azonnal a veszélyes láz, mely megrázkódtatá a szerencsétlen hazát, s kiölte annak sarjai legnemesbjeit. A jobbágyok a történt izgatások daczára nyugodtan maradtak egyideig.

Azonban a csapás számunkra is fen vala tartva.

Egy alkonyaton pór-öltönybe bujt izgató jelent meg a helység csapszékében, s a népet a dühösségig lerészegité.

A pálinka s izgatás megtevék hatásukat. A bősz tömeg a kastélynak rohant, s a bezárt ajtókat egetverő

káromlások között kezdé döngetni, halállal fenyegetőzve, ha fel nem nyitjuk.

Anyám térdre borulva imádkozott segélyért a magasból, s ugy látszott, hogy az ég meghallgatá őt.

Öt tagból álló lovascsapat vágtatott az udvarra, s szétverte az ostromlókat. Élükön atyámat ismerém fel. Rohantam anyámhoz az örömhirrel s az ablakhoz vonszoltam őt.

E pillanatban lövés dördült el. Atyám nyergében ingadozni kezdett, s a lóról lebukott.

A tömeg ujból megrohanta a kastély udvarát, vezetve az idegen izgató által, ki fegyvere másik csövét irányzá a lovagok egyikére.

Atyám bukta pillanatra jéggé fagyasztá ereimben a vért: de a másikban a fellángoló bosszu biztossá tevé remegő kezeimben a fegyvert s a czélzó haramia-vezér zúzott agygyal zuhant a porba.

Ez a bösz tömeget megdöbbenté, mig a négy lovagnak uj bátorságot kölcsönze.

Végkép kiverték s kastély udvaráról az ostromlókat, s a vas-rácsu kaput eltorlaszolták.

Ekkor már vén erdészünkkel együtt atyám teteménél valék; mig anyám eszméletlenül feküdt elterülve a szoba padolatán.

Borzasztó nap volt ez mindnyájunkra.

A bosszu s fájdalom érzeteinek oly kimondhatlanul keserü keveréke fogta el lelkemet, hogy maig sem tud-

nám meghatározni, melyik uralkodott a másik felett, de hogy eltörölhetlen nyomait a túlvilágra is elviendem magammal, az kétségen kivül áll.

Atyám halott volt. A czinkos golyója ép a sziven furódott keresztül, azon sziven, mely nemességében alig lelé párját, mely nem ismert más érzelmeket, mint a melyek az embereket nem a képzelt, hanem a valódi nagyság tündöklő polczára emelik.

Őt, ki egész életét hazája, családa s jobbágyai boldogitásának szentelé; kinek faluiban nem volt szegény, ki éhezett; nem nyomorék, ki koldulásra szorult volna! ki az erkölcstelenség, a bűn utjáról nem a szigoru biró büntető karával, hanem az atya szeliden dorgáló s intő kezével térité vissza az eltévelyedteket; ki a sérelemért keresztényi boszut tuda csak állani, — ugyanazok, kik védő erős karának oltalma alatt biztos boldogságban éltek, rohanták meg a fegyverek legocsmányabbikával a hálátlanság átkos orgyilkával, hogy ön helyrehozhatlan kárukra örökre kioltsák azon életett, melynek világa a boldogság mosolygó virágait termelé utjokon.

Szegény atyám! szegény félrevezetett nép!

— — — — — — — — — — — —

A tetemet felvivők a kastélyba, s a fegyverterem asztalán helyezők el, mint rögtönzött ravatalon.

Midőn a gyertyákat meggyujtók, anyám tántorgó léptekkel közeledett, s a terem nyitva hagyott ajtajában megállott.

Arczán a fájdalom s a megszentelt harag siri halványa ült.

Ugy nézett ki, mint ki a túlvilágról jön vissza, hogy a gonoszságot isten birói széke elé idézze.

Szemei a tetem merevült, nemes vonásain függtek. Majd intett, hogy támogassam őt a ravatalig.

Itt fölegyenesedve ujból megragadá kezemet jobbjával, mig balját a véres sebhelyre téve; kérdé:

— Tudod-e, ki cselekedte ezt? . . .

— Az már nem él — felelém.

Csalódol — folytatá anyám fejét rázva — még él — e százfejü hidrát egy sark tiprással elemészteni nem lehet.

Azután lehajolt s fülembe sugott valamit. Én megértettem őt.

— Tedd jobbodat e dobogni megszünt szivre, s esküdjél a bosszuálló isten szent nevére, hogy a bün megtorlásában kezének eszköze leendesz. . . .

Megesküvém.

Ez eskü vitt engem magyar hazátok véráztatta földére, ez vezetett ide, ez fog szólitani, valahányszor a szabadság harczi riadója lobogó alá gyüjti a rabszolgaság hős ellenségeit.

A ravataltól ismételt lövések s élénk zsivaj riaszta el. Erdészünket szólitám, hogy kövessen az udvarra.

— Nem hagyhatom egyedül a grófnőt; — szabódott az öreg.

— Távozz — mondá anyám — s védd ama fészket, hol biztos jólétben töltéd napjaidat; védd azon férfiu holt tetemeit e gazok megbecstelenitése ellen, ki számtalanszor megmenté éltedet. . . . Ha kifáradtál a küzdelemben, jöjj ide s imádkozzál a szabadság e dicsőült vértanuja fölött — mig én fölváltalak, hogy a nőoroszlán bátorságával tartóztassam föl az undok férgeket, melyek dögleletes lehökkel jőnek ellepni a nemes tetemet! . . .

Rohantunk le a lepcsőzeten s az udvarra.

De ez már telve volt idegen helységekbeli lázadókkal. Ezek közül mintegy tizen ama lázitó hulláját vonszolták a kastély felé, kinek golyója atyám szivét furta át, s kinek agyát az enyém zúzta szét.

A hulla láttára öreg erdészünk a falnak tántorodott, homlokáról hidég izzadság-cseppek peregtek alá, mig szemei ama kifejezést vevék fel, mely határos az őrületté vált ijedelemhez.

Ah! . . . nyögé . . ez György . . . az én fiam! . . . S eszméletlenül rogyott össze.

Ez esemény annyira hatott ifju kedélyemre, miként pillanatnyira megfeledkezve helyzetemről, az ájult öreg mellé térdelék, ápolandó őt.

Azonban ép ez ovatlan pillanatot fölhasználva a tömeg — reám rohant, megfoszta fegyveremtől, s a másik perczben már megkötözve állottam a dühtől tajtékzó félemberek között.

Öljük meg! kiáltának többen .... ha felnő, ő is csak zsarnoka, hohéra lesz a népnek, mint apái voltak ...

— Öljük meg! öljük meg! ... orditá erre csaknem az egész tömeg ....

Erre mintegy tiz kiegyenesitett kasza szegeztetett mellemnek s csaknem ugyannyi lőfegyver sötét ürege tátongott felém. Megvallom, nem borzadtam el a bizonyos halál láttára, ... de lelkemet nehéz, sujtó fájdalom tölté el, midőn ez egetverő, baromi hálátlanságot kelle családunk irányában tapasztalnom.

Már kérni akarám őket, hogy vessenek véget e kinos pillanatnak, midőn alacsony, zömök emberke tolongott felém — nehéz nyeregpisztolylyal czélozva reám.

— Brátyék! ... kiáltá ... ezt nekem engedjétek, ez az én pecsenyém legyen ... beleegyeztek-e?! ...

Bele, miadnyájan ... volt a zajos válasz.

— Jó! ... folytatá a zömök emberke — ti tudjátok, hogy én finnyásan szoktam fölemészteni prédámat. ...

— Tudjuk! ...

— Igy tehát kijelentem, hogy mára jól vagyok lakva, s ez uri tüdőt reggelire tartom fenn magamnak. ...

Az otromba élczet, még otrombább hahota követé.

A kis ember intett s a pórok néhánya engem fölragadva a kastély egyik rejtett pinczéje felé vonszolt, melyet a családtagokon kivül ki sem ismert.

A kis zömök ember azonban nem csak hogy ismerte, de még annak kulcsát is birta.

— Igy ni — mondá — kinyitva a nehéz nyikorgásu ajtót — s azon betolva engem — ez itt marad, mig érette nem jövök. ....

Azután becsapódott az ajtó s én pokoli sötétségtől körülvéve fűztem életem legrémesebb gondolatait.

— Nem tudom — folytatá Jakubovics rövid szünet után — mennyi idő telhetett el addig, mig a pinczeajtó ismét fölnyilt — s a kisérők durva hahotája között az emlitettem kis ember anyámat vezeté a rejtekbe.

A szegény, meglátogatott nőnek talán az kölcsönze elég erőt lehatolni a lépcsőkön, hogy remélte; miként, ha nem látandja is egyetlen gyermekét a pokolsötét fészekben; de tudni fogja, hogy közelében van.

Egyetlen szurok fenyő-szövétnek volt a kisérők egyikénél, mely a nedves, nehéz légben füstölt inkább, mint világitott.

De én mind ennek daczára azonnal fölismertem anyámat s a kis zömök embert; s az ég tudja, minő titkos lelki sugallat nyomán ez utóbbit némileg mentőkint kezdém tekinteni borzasztó helyzetünkben. ....

— Várjatok reám itt a lépcsőzeten — kiáltá ekkor rekedt hangon a vezető — a grófnéval (s itt gúnyosan megnyomta a szót) némi magán ügyeim vannak elvégzendők. ....

A kiséret sajátszerü nyihogást hallatott s a szövétneket átengedve a vezetőnek, az orruk előtt becsapott ajtó mögött maradt. ..

A kis zömök ember hátát a vas ajtónak vetve, magához inte mindkettőnket.

Az intésnek ösztönszerűleg engedelmeskedtünk.

— Ismernek engem méltóságtok? . . . . . kérdé suttogva.

Egyikünk sem ismerte fel őt s tagadólag válaszolánk. . . .

— Én Panocha Bolezláv vagyok. . . Önök vén erdészének fia, testvére Györgynek, ki jelenleg már a büntető isten kérlelhetlen törvényszéke előtt áll s testvére Panocha Jánosnak, ki mint hadfi szolgál a boldogult gróf kegyelméből az osztrák hadseregben. . . . A gróf után jövék, mint egykori komornyikja, általa Lembergből meghivatva — s midőn a dolgok egetrázó menetét látám, a lázadókhoz csatsakozám, hogy koczkára téve saját éltemet, megmenthessem önöket; némileg jóvá tenni akarva fivéremnek önök irányában elkövetett iszonyatos bünét. Itt e pisztoly, ifju gróf . . . folytatá . . .

Itt a tőr — mondá — anyámhoz fordulva s hosszu két élre köszörült, inkább vadászkést, mint tőrt nyujtva át, mit anyám remegő ujjai közé szoritott.

S most — suttogá még halkabban — imádkozzanak önök ahhoz, ki engem s általam talán önök életét is megmenteni egyedül hatalmas.

Ezzel feleletet nem várva, hirtelen felnyitá az ajtót s azt reánk zárva, kiséretével rekedt tivornya-dalt hangoztatva felhaladott a lépcsőzeten.

Ismét a kétség sötéte vett körül bennünket.

Anyám jéghideg ujjai görcsöseu szoriták kezemet, mely remegett az izgatottságtól.

Hosszu ideig állotunk némán a pincze ajtó közelében, mig végre anyám suttogva rebegé: térdre fiam; imádkozzunk! Az isten igazságot oszt, könyörül; de boszul is! . . .

Mindketten térdre ereszkedénk. Anyám nyakamba borult s arczát az enyémhez értetve fejét vállamra nyugasztá.

Oly hideg — tapadó volt a kedves arcz, mint a nehéz tusa után halálra váltaké szokott lenni, s a fő oly súlyos, mintha a halál örökkévalósága nyomná azt az elmult s a jövendő idők terhével.

Nem tudom, ha imádkozott-e valamelyikünk. Agyamban oly zűr támadott, hogy gondolatim egyikére sem emlékezhetem vissza többé.

Midőn feleszméltem, két férfiu állott előttünk, az egyik szövétneket tartott kezében, kiben lassankint öreg erdészünkre ismerék; a másik ennek, az imént távozott György fia volt, kinek nyakában óriási vadasztáska csüngött valami nehéz tárgygyal terhelve; oldalzsebe mindegyikéből atyám ezüstveretes nyeregpisztolyai látszottak ki, mig jobbjában kétélü hosszu vadászkést szoritott.

— Siessünk . . . mondá ez utóbbi felemelve anyámat térdelő helyzetéből, — minden percznyi késedelem meghiusithatja menekvési tervünket.

De anyámnak nem volt ereje követni őt.

— Bocsánat asszonyom — suttogá hirtelen elhatározással György — hogy most nem követhetem az illem szabályait. — S ezzel mint könnyü pelyhet felkapva roskadozó anyámat, könnyü szökésekkel haladt fel a lépcsőn.

Én s az öreg erdész lassubb léptekkel követők őket.

Ez utóbbi a lépcsőzet felső fokain eloltá a szövétneket s visszahajitá a pincze torkolatába.

Az udvart a hajnal első szürkülete önté el derengő világával.

Borzasztó látvány tárult szemeink elé. A nemes lovagok tetemei fej nélkül, csonkán hevertek leölt lovaik hullái mellett. Közöttük s körülöttük holtrészeg pórok horkolták baromi álmukat, hogy az erkölcsi halál fekete éjjére ébredjenek fel.

Ki sem virrasztott felettük, mint a bosszuló isten örökéber őrszeme, mely figyelemmel kiséri az emberek tetteit, nappalait s álmait, hogy midőn megtelik a mérleg, elküldje a koronás fők márvány halmazai s a pór szalma gunyhója közé a bűntorlás lángoló villámait, melyek ugy nem kimélik a biborba burkolt trónok szülötteit, mint a rongyaiban didergő koldust. . . .

Az udvaron sebes léptekkel végig haladva a kertbe hatoltunk, melynek ajtajánál cselédeink ketteje várakozott reánk ásó- s kapákkal ellátva.

Ezek beléptünk után rögtön követtek, mintegy utócsapatot képezve.

A kert sürüjén áttörve egy alig két nögyszög ölnyi tiszta téren állapodtunk meg.

A tér közepén fehér lepedőbe burkoltan feküdt elterülve atyám teteme.

— Temessük el őt — szólt György — mielőtt e hyena-had, mely a sirok lakóit sem kiméli vak dühében, felébredne.

György felszólitására a két cseléd elkezdé hosszudad négyszögben felhasogatni a gyepet.

Ez alatt anyám térdeire rogyott a tetem mellé s a fő táján félrehajtá a lepedőt; de ugyan e pillanatban az ijedelem borzasztó sikolyával pattant fel, s kezeit összekulcsolva szive felett hátra lépett, szemeit a kétségbeesett őrület kifezésével meresztve a tetemre.

Követém pillanatai irányát s a vér jéggé fagyott ereimben a látványra: a tetemről hiányzott a fő! . . . .

Akkor az emberek emberfőkkel kereskedtek.

Ha a festő megörökitette volna ecsetével e csoportozatot, hogy később megmutassa azoknak, kik e jelenetet előidézték, hasznos szolgálatot teendett az emberiségnek; mert láttára a legördögebb szivben is megdobbant volna a bűntőli irtózat.

Hosszu, halálosan néma szünet után, melyet csak a sirások szerszámainak döbörgése szakitott meg, György

a tetem mellé térdelve felbontá a nyakában csüggő táskát s abból kivette a levágott főt.

— Megloptam öket — suttogá szederjes, reszkető ajkakkal — megloptam tiz bankó forintig: de remélem, isten nem tudandja be e bűnömet az itélet napján! . . .

Még nem végezhette szavait, midőn anyám mint oroszlán rohant feléje s kiragadá kezeiből a véres főt, s azt magasan tartva az ég felé, könytelen szemeit oda emelé, hol hitünk szerint az igaz biró lakik.

Ajkaira nem jött hang, de a hajnal derengésétől világitott arcz többet beszélt az éghez, mint százezrek panaszló hangjai.

Felülről a hajnal csillag nézte a jelenetet, de mintha nem türhette volna sokáig, néhány percz mulva a regg páráiba burkolózott.

A borzasztó dráma ez utóbbi része azonban végkép megtöré szerencsétlen anyám erejét, tántorogni kezde s mielőtt felkarolhattuk volna őt, eszméletét vesztve a mintegy lábnyira már megásott sirgödörbe hanyatlott.

Jobb is lett volna — folytatá Jakubovics alig fojthotva el zokogását — onnét fel sem kelnie többé; mert a sors csak ujabb szenvedésekkel kárpótolta veszteségét. — — — —

Félóra mulva a négy férfiu elvégezte a temetkezést, s a felhasított gyepet ügyes kézzel illesztette vissza helyére, nehogy az ördögi pénzvágy meglophassa a sir lakóját. . .

Azután folyton eszméletlen anyámat a kert árka mellett várakozó szekérre vivők, hol György mindkettőnket szalmára fektetve, gyékénynyel betakart, s magára vállalván a kocis szerepét, járatlan utakon Lemberg felé hajtatott.

Mit beszéljem az ut veszélyeit, melyeknek Lembergig folytonosan kitéve valánk.

Anyámat kinos láz s rettegtető agyrémek gyötörték.

Attól kelle remegnem, hogy az irtózatos rázkódások kioltják a lélek világát, s a nők eme legnemesebbikét az őrület sötét éjjébe taszitják.

Anyám ez állapota hetekig tartott Lembergi rejtekünkben, hova Györgynek a legnagyobb óvatossággal sikerült csak bennünket szálitania.

Ha ellenségeimet a bosszu legnehezebb fegyvereivel akarnám sujtani: ily napokat kérnék számukra istentől, minőket én éltem át itt.

De hátramaradt még a legkeserübbje.

Egy napon György élelmi szereket vásárlandó távozott. Szorgosan bezárám utánna az ajtót — nehogy valamely hivatlan vendég fölfedezze rejtekünket, melyet anyám bizalmas orvosán kivül ki sem ismert.

György távozta után mintegy negyeddel később ama hármas ismeretes kopogás hallatszott ajtónkon, melylyel az orvos szokott bebocsájtatást kérni.

Az orvos vigasztaló angyala, isten után reménye a betegnek: sieték tehát fölnyitni az ajtót.

Elszörnyüködtem. A folyosóról rondőrbiztos tört be a szobába, mintegy tizenkét katona kiséretében.

— Kit keresnek önök ? ! . . . Kérdém minden erőmet összeszedve, hogy közönyösnek látszassam.

— Épen önt és anyját ! fiatal ember ! — volt a biztos durva válasza . . . mi nem szeretjük, ha ilyféle nép fejei vállaik felett büszkélkednek. — Hol van ön anyja, ama rebellis kigyó ? ! . . .

E szavak hallattára lángfolyammá vált ereimben a vér ; összeszoritott ökleimet a biztos homlokához emelve a felháborodott düh elnyomott hangján suttogám : nehogy a másik szobában fekvő anyám meghallja :

— Tisztelettel szóljon ön e nőről ; mert különben szétzuzom ön agyát ! . . .

A cserepárok e kihivó mozdulatomra mellemnek szegezék szuronyaikat ; mig nehánya hátulról kerülve megragadott, hogy kezeimet bilincsbe verjék.

Két percz alatt rab valék. Ajkaimról elhalt a szó, szivem dobbanása megszünt, midőn a biztost anyám szobájába látám lépni.

Anyám szunnyadott. A betegségéből üdülés első álmát aludta szegény. De a durva erőszak véráztatta karmaival belemarkolt a szerencsétlenség emez üditő menhelyébe is, hogy a feledés jótékony fátylát letépve, a való borzasztó rémkaczajával riaszsza föl a szebb világban bolygó lelket.

Az istentelen gaz felrázta álmából a boldogtalan nőt.

Gyenge sikolyon kivül — halánték ütereim borzasztó verése miatt — mit sem hallhattam. Szét akarám tépni bilincseimet, de az irgalmatlan kemény vas nem tágitott, s az emberek még keményebb szivei nem könyörültek.

Oh ! hogy váltak volna kővé ez istentelen hustömegek, hogy tulajdonosaik mint elviselhetlen bünsulyt hordozták volna fásult kebleikben az életen át.

Mi történt tovább anyámmal, nem tudom ; a cserepárok dühömet fékezendők, megragadtak s kihurczoltak az udvarra.

— Hah ! mi lesz anyámból — riadt fel a gondolat agyamban . . . ; de ekkor György jutott eszembe, ő tán megmentheti őt ; s önkénytelenül az utcza ajtaja felé tekinték. Utolsó gyenge vigaszom is romba dőlt. Györgyöt már megkötözve őrizte négy katona.

Szegény fiu ugy nézett ki, mint az eleven kétségbeesés.

Rövid idő mulva kilépett a biztos is, és őrizetet hagyva hátra, kettőnket a vár börtönébe kisértetett, hol mindegyikünk külön záratott.

Három nap mulva haditörvényszék elé állitatám.

— Hol van ön atyja ? . . . kérdék.

— Megöltétek őt — felelém daczos kétségbeeséssel.

— Hova menekült ? — kérdé szigorubban a hadbiró. . . . .

— Oda, hol vérbüzhödt körmeitek el nem érhetik öt többé! . . .

Ez volt utolsó feleletem, ezentúl hasztalan kérdeztek havakon által, noha bőjt és sulyos lánczczal sanyargattak.

Hónapok mulva kiszabadultam, de csak azért, hogy egy cseh ezredbe sorazzanak, hogy védjem a kezembe adott fegyverrel azon hatalmat, mely eltiporta hazámat, feldúlta házam szentélyét, apátlan árvává tőn és oh boszszuló isten! . . . anyámnak lelki világát oltá ki! . . .

Azon ezrednél tudtam meg, hogy szerencsétlen anyám a Lembergi irgalmas szüzek tébolydájának lakója.“

Itt elhallgatott Jakubovich, és arczát két tenyerébe rejtve, mint gyermek zokogott.

Mig szemeinkből a részvét meleg könyüi hullottak, addig ökleink görcsösen szorultak össze; s ha volt imánk e pillanatban, az nem áldás-, de átokért repült a mennybe.

Midőn tul van az ember az eseményeken; midőn azok s a jelen között már évek fekszenek, az akkor érzett benyomások szinezete már halványultan, s a lelket megrázkodtató érzetek s indulatok lanyhább alakban tünnek fel emlékünk láthatárán.

Találkoztam bajtársokkal, kik nevetve regélék el a jelenben cserepárkodásuk fanyar napjait; pedig én voltam ama tanuk egyike, ki láttam szemökben a könyüt, ajkaikon a düh halvány rángásait, midőn a szabadság rugékony

szárnyain szállongó lélekre bilincset vert az önkény; midőn megfinánczoltták a gondolatot s a szent harcz rongyaiban is büszke ifju hősre reá vonták a kényszer öltönyt. . . . .

Magam is megmosolygom e multam némely eseményeit; de ez első éjet s ifju lengyel barátom élettörténetét feledni nem fogom soha, annál is inkább: mert az egy jobb sorsra érdemes nemes nemzetnek a történelem könyvébe vérbetükkel jegyzett időszakát tünteté elém.

Lelkem felborzadt a gondolatnál: ha az ármánynak sikerülne e borzasztó dráma masodik előadását végigjátszani meglátogatott hazánkon is.

De nem, nem lehet, hogy e nemzet önbakójává legyen, hogy akkor döfje az öngyilkolás mérges tőrét szivébe, midőn erős karjaival, akarata erejével, s lelke megtörhetlenségével a halál fagyos, kétségbeesett vigyorgásává változtathatja át az ellensége ajkain — bukta felett — támadozó gúnykaczajt.

A jó vagy rosz tényeket megjutalmazza vagy megboszulja az idő; ki mely fegyverrel vétkezett, annak éle alatt fog elhullani.

Tegyétek a népeket saját feleik irányában hitszegőkké: valjon meg fogják-e hitöket tartani irányatokban is, ha érdekök máskint kivánja?

Bőszítsétek fel a szendergő fenevadat; valjon nem valószinü-e, hogy önmagatok véreztek el legelsőbb is ádáz dühe alatt?! . . .

A BUDAPESTI ÁLLAMI „ERZSÉBET LEÁNYISKOLA“ KÖNYVTÁRA

Szitsátok lángra az alvó nemtelen szenvedélyeket: valjon nem a ti nagyravágyástok szárnyait fogja-e tüzök legelsőbben is érni s elperzselni, hogy visszahulljatok élettelenül ama göröngyre, melynek eltiprátok áldásos gyümölcseit, hogy az csak gazt teremjen sirotok felett ? ! . . .

Bocsánat e kitörésemért, szives alvasó. — Soha sem szövendem azt egyszerü naplóm sorai közé, ha a hazánkban itt-amott felmerülő tények eszmbe nem juttatják a tárgy azonosságánál fogva ama szerencsétlen 1846-ki katasztrófát, s lelkemben fel nem merül ama gyászos szinezetü kép, melyen egy szebb jövőre hivatott nemzetnek saját vérei ellen küzdött haláltusáját ábrázolja.

* * *

A Jakubovics elbeszélését követte csendet Peti barátunk szakasztá meg, mondva:

— Fiuk! éjfél elmult. Nyugodjunk, ha tudunk; holnap ugy hiszem szellemi s anyagi erőnkre szükségünk leend.

E pillanatban körültekinték, ha nem veszi-e valaki észre szétoszlásunkat, s ugy tetszett, hogy a tőlünk harmadik ágyon ép akkor temeté valaki fejét takarója alá, melyet eddig könyökére támaszkodva tartott volt.

Nem akarám e körülményre figyelmeztetni társaimat; de magamban meg valék győződve, hogy körüllöttünk kém ólálkodik.

* * *

Reggeli hét órakor megjelent a teremben a derék Pihanek őrmester s tudtunkra adá, hogy mindhárman a

napos tizedes vezetése alatt a százados szállására vagyunk rendelve reggeli 10 órára; egyszersmind meghagyva a szobaparancsnoknak, hogy ez ideig is minden közöttünki közlekedést meggátoljon.

A parancsnok lelkiismeretesen teljesitette, mi neki meghagyatott.

Tiz órakor a százados szállásán valánk, honnét az ezredeshez vezetteténk.

A százados egy hanggal sem értesitett ide vezettetésünk okáról; e feletti kétségünk azonban csakhamar szétoszlott.

Az ezredes komoly, szigoru arczczal lépett elénk.

— Tehát önök besoroztatásuk első éjét is már arra használják fel, hogy összeesküdjenek! . . . Riadt ránk. . .

Eszembe jutott a harmadik ágyon fekvő ember, ki mint helyesen gyanitám, s mult éjen a kém szerepét játszá.

— Történetünket beszéltük el egymásnak. — Felelém higadtan.

— Ön mitsem beszélt — vágott szavaimba az ezredes. — Hanem igen ez ifju, ki nem Jakubovics, mint magát álnokul nevezi, hanem Z . . . . sky gróf . . .

Ifju lengyel barátunk elhalványult neve hallatára; de csakhamar összeszedé lélek erejét.

— Nevem Jakubovics — mondá szilárdan, van-e ki az ellenkezőt reám bizonyithatja ? . . .

— Frájter Zaklukál! — kiálta erre az ezredes.

A harmadik ágybeli cserepár lépett elő.

— Hogy hivják ez embert?

— Graf Z . . . . sky . . . volt a válasz.

— Ez ember csalódik; — vágott közbe Jakubovics — az álmatlan éj unalmait elüzendők, egy történetet beszéltem el e két magyarnak s e szerencsétlen engem ama történet hősével ugyanazonitott.

— Miért nevezi ön szerencsétlennek őt?

— Tarthatom-e azt szerencsésnek, a ki a kém aljas szerepére vállalkozik? Válaszolt egész léleknyugalommal Jakubovics.

Az ezredes ajkaiba harapott s nehányszor fel s alá járva a teremben, a századoson kivül mindenkit eltávolitott, azután megállva elöttünk s szigoru pillanatait reánk szegezve mondá:

— Ön Jakubovics — e szót különösen megnyomá — holnap induland a komáromi strafcompániához; viseletétül függ, hogy ott meddig marad.

Azután hozzám fordult.

— Ön áttétetik még ma a második századhoz, lesz gondom reá, hogy ott complottokat ne szervezzen.

Horváth Péter pedig maradni fog, a hol van, s bölcsen elhallgatand csornai hősködéseivel, nehogy azok torkára forrjanak.

A jövő perczben hármunkat, három felé kisértek . . Jakubovicsot soha sem láttuk többé, de hallottunk róla. Mit? azt később közlendem a szives olvasóval.

VI.

Santa Afra kis tündére.

Az elbeszélt események után mintegy nyolcz hét telt el. Az ezen idő alatt történteket — részint csekély érdekök, részint kissé csiklandós természetüknél fogva — jónak láttam e helyütt hallgatással mellőzni.

Ugy hiszem azonban, hogy a szives olvasó még nem feledkezett meg a Santa Afra szállitóház tündéréről, a kis Mariettáról s örömest fogja követni lépteimet ama szük, kanyargó sikátorok egyikén végig, melyek e hajdani zárdához vezetnek.

Február vége felé volt. A tavasz ragyogó szinezetü virágokkal himzett s kéjes illatárt árasztó diszöltönyében már eljött kebelbarátnőjé, Itália látogatására; követve szárnyas énekkara által, mely vidám dalok között ringatá magát az üde tavaszi lég hullámain. A Pó folyam játszi szellők által fodrozott tükrén egy-egy vitorlás sajka surrant végig, mintegy pályázva a vijjogó halászmadarakkal, melyek röptükben lelecsapva gyorsan elsimuló barázdát hasitottak a viz szinén. — A termékeny rónát földmüvesek ezrei lepék, szorgalmazók az anya földet a minden-

napi kenyérért, melynek felét azonban atyáskodó idegen hatalom zsoldasai emésztendik fel. . . .

A tavasz betekintett a város szük sikátoraiba is, kicsalva a járatlan kövezet hézagaiból a fű sarját, s az ódon falak repedéseit a repkény és folyondár rózsa indáival szöve be, mintha a szétomlástól akarná megvédeni azokat.

Egyes kanyargásoknál, hova a nap egy-egy vidám sugára belövelt, félmeztelen apró gyermekek üzék vidor játékaikat csengő kaczaj között, örvendve a természet ébredtének.

Még a zárda bomló falai is, mint az eltünt ifjuság boldog ábrándjain merengő agg anyóka arcza, némi derüt látszottak ölteni magukra.

Az elbeszélt események óta nem jártam e helyütt; pedig hálátlanság leendett fel nem keresnem az egyszerü családot, melynek legalább női részről, oly nemes részvétével találkozám; ha ki nem mentene az, hogy a lefolyt idő alatt fedezet nélkül nem volt szabad sehol is megjelennünk; e kisérettel pedig itt — bármi megszokott lehetett is — megjelenni nem akartam.

Első szabad napomat azonban rögtön e czélra használtam, annál is inkább, mert gyürümet, kedves ereklémet valék kiváltandó.

Lelkem vidámabb volt a szokottnál; mert hisz a szabadságnak csak árnya is képes némi derűt varázsolni különben sötét kedélyünkbe; nem akarván itt emliteni

a kiváncsot, mely a kis Marietta viszont látására ösztönzött.

Mintegy délutáni három óra lehetett, midőn a kisded udvar kapujánál megállottam.

Ad udvar egyik szögletében magas terebélyes fügefa állott, melynek viruló ifju galyai játszi árnyakat vetettek az udvar fülepte kövezetére.

A fa tövében alacsony, kezdetleges művü szalmaszéken ült a kis Marietta; finom fehér teritő himzésével foglalkozva.

A kis leány, mintha e rövid két hó alatt töltebb s szebbé vált volna. A gyermekded kifejezést, testtartást, mintha szüzies méltóság váltotta volna fel; s arczán neme a szelid komolysággal vegyült ábrándnak honolt.

Ha elég meggondolatlan lettem volna — e nőhöz egyikét ama könyelmübb tréfás mondatoknak intézni, melyek akkori könnyü véralkatomnál fogva gyakran lesiklottak akaratlanul is ajkaimról, ez arczvonások láttára bizonyosan megfagyandott a szó ajkaimon.

Hosszan néztem őt, mielőtt a küszöböt átléptem volna; s lelkemben önkénytelenül felmerült a gondolat: miként e kis leány komolyabb szivérzelmekkel foglalkozik.

A kis Marietta — talán nem annyira himzésével, mint inkább gondolataival elfoglalva — nem vette észre, midőn az udvarra lépve, annak az ő ülhelyével ellenkező szögletébeni kisded gömbölyü kő-asztalánál helyet foglalék.

Különben annyira nesz nélkül tevém ezt, hogy éberebb egyén figyelmét is könnyen elkerülhettem volna.

Letelepülve mintegy öt perczig méláztam a szép gyermek arczvonásain, ezer lélektani sejtelmet bizva a jövőre, hogy kideritse azokat; midőn mindkettőnk figyelmét egy az udvarra gyors léptekkel sietö ifju ember vonta magára.

Midőn azt mondom: mindkettőnk figyelmét! ez annyit jelent, hogy Marietta s én egyszerre pillantánk az ifjura; de anélkül, hogy Marietta engem észre vett volna,

Az ifju magas, szikár alak volt, holló-sötét dús göndör hajjal, mely csaknem vállaig ért. — Halvány arczának balfelén hosszu sebforradás volt látható; mig sötétzöld bársony felöltőjének bal ujja tétlenül csüngött alá jeléül: hogy a kar hiányzik belőle. . . . .

A kis Marietta felugorva ülhelyéről az ifju elé sietett s keblére simulva csókra nyujtá ajkait.

Az ifju lehajolt, hogy érintse az illatos, üde ajkat; de a csók édébe az ifju szemeiből egy keserü köny hullott alá.

A leányka visszakapta fejét s büvös szemeivel szerelmese arczába tekintett.

— Miért e köny szemeidben Giovanni? — Kérdé a szerelem és meglepetés hangján. . . .

— Távoznom kell. — Felelt a kérdett, — jobb karával szivéhez ölelve a kis tündért. — Mához egy hétre már Novarában kell lennem!

— Novarában! Kiálta bámulva Marietta.

— Igen ott — mond az ifju — hol hazám szabadságának vértanui közé avattatám — vagy hétköznapi nyelven szólva — hol bénává lettem.

S mit léssz teendő ott? . . . Kérdé Marietta ama heves aggálylyal, mely csak olasz nők tulajdona.

— Kereskedősegéd leendek atyám egyik jó barátjánál. — Válaszolt sohajtva Giovanni.

— És én? . . . kérdé hevélylyel Marietta.

— Te szüleidnek jó s engedelmes gyermeke leendesz, mint eddig valál. . . . .

— Mi annyit jelent, nemde? . . . Hogy én éljek nélküled, s talán ne lássalak soha! . . .

— Vissza fogok térni — mint önálló ember, az akkor talán már szabad hazába — s ha boldogságodat addig más karjain fel nem leléd, vagy mástól nem várod azt, én fogom meghozni számodra. — Mondá az ifju, hévvel szoritva szivéhez kedvesét.

— Szép, de hiu ábránd — rebegé — csüggeteggé vált arczát az ifju keblére rejtve — Marietta — midőn reményid összetört sajkájának forgácsait ide vetendi a sors, azokból alig leendesz képes napokig álló keresztecskét összeilleszteni Mariettád sirjára. — Ha szeretsz — folytatá a kis leány hirtelen felemelt fővel s határozott hangon — maradj és türj velem s hazáddal. — Neked az inkább kötelességed, mint másnak. Hadd lássák a pulyák, kik remegve hajtják — a vészen kivül büszke

— fejeiket az önkény igája alá, miként Olaszhon hősei, kik a vérmezőn közösen vérzeni tudtak: az elnyomatás napjaiban a közös iga terhei alatt sem roskadnak össze. . . . Meggyőzetni az erősb által, nem szégyen; de nem is dicsőség a balszerencsében kislelküvé s csüggeteggé fajulni. . . .

Az ifju felegyenesedett a leányka utóbbi szavára. — Halvány arczára a szégyenülés pirja szökelt, s még forróbban szoritva kebelére a szép gyermeket, mintha a nemes sziv lelkes dobbanásait egyesitni akarná az övéivel, felkiáltott:

— Meggyőztél Marietta, maradni fogok, s szenvedni veled . . . De mit mondok, szenvedni! Hisz melletted megszünik a szenvedés. — A fájdalom kéjjé; a csüggetegség bátorsággá; a kislelküség hősies önérzetté válik. . . . . Oh légy és maradj angyalom és védem. Én imádni foglak mint őrszellememet, kit isten rendelt számomra, hogy támogasson, midőn erőm fogyatkozni kezdend, hogy nemes szelleme szárnyain emeljen fel oda, hova az alacsonyság rohasztó lehe fel nem hat! . . .

— Tiéd leszek Giovanni! . . . válaszolt a leány ismét az ifju szemeibe tekintve. . . . Tiéd lesz szivem minden dobbanása, agyam minden gondolata, s lelkem összes tehetsége, mindaddig — mig hazánk szeretete lángol szivedben! . . .

— Ez pedig onnét ki nem alszik soha! . . .

— E szerint örökre tiéd! . . . fejezé be Marietta, ujból Giovanni szivére borulva. . . .

— — — — — — — — — — — —

— Corpo di dio! . . . kiáltá ekkor egy fél rekedt torok a kantina ajtajából, s a szerelmes pár ijjedten forditá arczát a táj felé, honnét a viharszerü hang keletkezett.

Az öreg kantinos mint a megtestesült bámulat meredezett a kantina ajtajában, rémledező tekintetét le nem vehetve a szerelmes párról.

Az ifju szivek frigy-kötéseiknél ritkán gondolnak a papák vagy a mamák számitásaira vagy helyzetére; igy történt itt is. Egyik sem eszmélt arra, hogy a szülők katonai haszonbérletből élnek, s hogy a félkaru Adonis többszöri megjelente Santa Afrában ép elég arra, hogy az öreg Gióvannit egy szép napon más, loyasilabb érzelmü egyén váltsa fel üzletében.

Az ifju Giovanni Bertani az olasz szabadságharcz bersaglierjei között küzdött s vesztette el balkezét, s csak is ennek köszönheté szabadságát; mindamellett elég bélyegzett és veszedelmes egyén volt az öreg kantinos családjára nézve.

Innen magyarázható az öreg rémülete, melybe őt ama felfedezés ejté, hogy életének egyetlen szemefénye, a Santa Afra tündére, oly sziv dobbanásairól számitja boldogsága perczeit, melynek érzelmei sötét betükkel jegyezvék a politikai bünök lajstromába.

Az öreg rémületét, mint lenni szokott, csak feltá-

madt haragja mulhatta felül. Mint nyil termett leánya mellett s megragadva annak kezét, dühös pillanatait az ifjura szegezte — rekedt hangon kiáltván:

— Azt gondolod-e gaz fattyu, hogy ily országgyujtogató számára növeltem fel egyetlen gyermekemet?! . . .

— Signor! viszonzá az ifju lángba borult arczczal — elfeledte-e, hogy ön is olasz?! . . .

— Az vagyok, az; de nem olyan, mint te nőcsábitó, ki országot segitesz felforgatni, azután meg egy hű alattvaló egyetlen kincsét rablod meg orv kezeiddel.

— Atyám! . . . rimánkodott a leány atyja kebelére akarván simulni; — ne légy igazta lan Bertani irányában, itt ha valaki bünös, az egyedül én vagyok, hogy szivem legszentebb titkát elrejtém előlted. . . .

— Ne sziszegj kigyó! . . . orditá az öreg durván lökve el magától a remegő leányt . . . Avagy azt hiszed-e tevé utánna leánya könybe borult szemeit megpillantván — hogy idétlen pityergéseddel meglágyitasz? . . takarodj be innét. S a leányt, mint pelyhet, kanyaritotta be az ajtón.

— Uram! kiáltá az ifju az öreg elé lépve — igy a fenevadak sem bánnak kölkeikkel, mint ön Mariettával!

— Ne emlitsd szentségtelen ajkaiddal e nevet még egyszer; mert rögtön megmutatom, hogy a fenevad, ha kölkét nem is, de ellenét mindenesetre széttépi! Mondá fogait csikorgatva az öreg s megragadva mellén az ifjut rázni kezdé. Ép segélyre akarék sietni, midőn Marietta

ismét az ifju mellett termett s atyja két kezét megfogva, s a dühös öreg szemeire függesztve galambszelid tekintetét, ez egyetlen szót rebegé:

— Atyám!

Volt e hangban valami, mi megállitotta volna a martalékára rohanó tigrist. Az öreg karjai is lehanyatlottak, elbocsájtva a szégyen és haragtól lángoló ifjut.

— Távozzál Bertani, — mondá csillapuló haraggal az öreg. — Távozzál s én elfeledem, hogy valaha átlépted e ház küszöbét; de fogadd meg előbb a boldogságos Szűzre, hogy ide vissza nem térsz többé; mert ittléted szerencsétlenséget hoz reám, s családomra; miattad elvesztem üzletemet, rabságra kerülök, vagy ép . . . s itt elakadt az öreg szava, mig arczát halálsápadtság önté el. . . .

— Vagy — egészité ki az ifju — becsületesebb életmódot lelhetsz.

— Általad? . . . veté utánna megvetőleg a kantinos.

— Igen általam. — Folytatá Bertani. . . . Hallgass meg, én tiz percz alatt felvilágositalak.

— Nem — nem — nem, — szaporázá az öreg — én meg nem hallgatlak; valaki meglephet bennünket, meglátja, hogy veled beszélek, elfut a rendörséghez vagy ép a térparancsnoksághoz s én egy óra mulva nem vagyok többé a Santa Afra kantinosa.

— Hanem becsületes mezei haszonbérlő, — vágott szavaiba az ifju — hol mással is szabad leszen beszélned, nem csak katonákkal. . . .

— Hasztalan ámitasz Bertani, koldusok vagyunk te is, én is . . . ugy kell élnünk, a hogy lehet, s attól, a kitől lehet. Távozz s ne lássalak többé.

— Uram, — mondá határozottan az ifju — még nehány szót. . . Hallgass meg s azután távozom.

— E föltétel alatt meghallgatlak. Beszélj szaporán.

— Az imént búcsuzni jöttem Mariettától.

— Azt okosan tetted. Azaz, hogy nem tetted okosan; mert neked soha sem kellett volna ide jönnöd . . . . dörmögé az apa.

— Novárába akartam menni, hol még szabadon érezhet a sziv! . . .

— Kár is volt onnét visszajönnöd.

— De e leány azt mondá: hogy nem dicsőség gyáván odahagyni a szenvedő hazát; sőt polgári erény osztani annak fájdalmát s terheit. . . . .

— Per dió — kiáltá az öreg összecsapva kezeit s ijedten tekintve leányára . . . Marietta! . . . te . . . te . . . proclamáczióból olvastad ezt . . . ?

— Nem atyám . . . én nem olvasok proclamációkat . . . az isten ezt nekem szivembe irta, onnét olvasom ki . . . felelt szelid hangjával a kis leány. . . .

— Oh Madonna! . . . nyögé nehéz sohajjal az öreg. Minő szivük van ez elfajult időben még a nőknek is. . . .

— S én elhatároztam, hogy maradok . . . folytatá Bertani.

— Nem maradsz, — kiáltá uj haragra lobbanva az öreg . . . nem maradsz, hanem rögtön távozol. . . .

— Még egy szót. . . .

— Egyetlen hangot sem . . . makacskodék a kantinos — tolva kifelé az udvarból az ifjut.

— Signor . . . mondá ez. Én nem vagyok oly szegény, mint minőnek hisz. . . . Vagyonomat azért rejtegetém: mert féltém a sasok körmeitől.

Az öreg e szóra megállapodott s körültekintve az udvaron, s megpillantva egyenruhámat, ijedten kiáltá:

— Siamo perduti! (el vagyunk veszve.)

— Ne féljenek önök, — mondám felkelve s közéjük lépve. — Én csak gyürümet jöttem kiváltani.

— Minő gyürüt akar ön itt kiváltani? Hisz én nem ismerem önt. Tudtommal nem láttam önt soha; s különben is kételkedem, hogy lett volna önnek valaha oly gyürüje, melyre józan keresztyén ember egyetlen dénárt kölcsönözne! — Hadará egy lélekzettel a közbejöttöm által kellemetlenül megzavart öreg; majd megvetőleg tekintve végig valóban selejtes parádémon, majd ismét fürkésző szemeit mint vasvillát szegezve arczomra s egyet-egyet rántva kissé fakó fejtakaróján, hihetőlég azért, hogy megbicsaklott emlékező tehetségét ezáltal ismét talpra állitsa.

Más, ki egyéni becsét onnét méri, a mi anyagi birtoka van, mindenesetre sértve érzendette magát az öreg kantinos utóbbi fitymáló szavai által; de az én

keserü tapasztalataim pánczéláról visszapattantak azok nyomtalanul, még a sajnálat mosolyát sem idézve ajkaimra.

Lassanként megszoktam ugy venni az életet, a mint van; nem akadtam fenn azon, ha láttam, hogy az ember belbecsét még ráadásul sem igen igénylik az anyagira akkor, midőn ezt a kor viszonyaihoz mértten mint kamatozó tőkét értékitni nem lehet, vagy nem szükséges.

Azonfelül az öreg kantinost a világért sem tekintettem oly egyénnek, kitől e szavakat bármi körülmények között is sértésnek vehettem volna; azért felelet helyett nyugodtan kivonám zsebemből ama zálog-jegyet, mit karácsony éjén adott az öreg s elébe tartván, kérdém:

— Ismeri ön ezt?

Az öreg kikapta kezemből a papirszeletet s figyelmesen vizsgálva azt, felkiáltott;

— Per dio! . . . hogy ne ismerném, hisz ez saját magam irása.

— Ah signor — csenge közbe most a kis Marietta hangja — e szerint ön azon gyürüs magyar ki . .

— Hallgass szerencsétlen gyermek! . . . vágott közbe az öreg, a kezében tartott zálogjegygyel tapasztva be a picziny ajkakat, melyek szerinte oly veszedelmes titkot valának kifecsegendők.

A leányka szavaira s az utánna következett jelenetre a csonka Bertani érdekelten függeszté reám tekintetét s

egyetlen kezét felém nyujtva megszoritá jobbomat, mialatt halkkan suttogá:

— Tehát te is ?! . . .

— Én is. . . . Felelém, szemeibe tekintve a derék ifjunak s viszont szoritám kezét, mig a váltott öt rövidke szóból tökéletesen megértők egymást.

Ez alatt az öreg kantinos a lehető legzavartabb helyzetben találta magát s talán régóta most ohajtá először őszintén, hogy bárcsak neje jelen lenne.

De az istenek rendesen csak a szinpadon jelennek meg a veszély kellő pillanatában, az életben pedig az ördögöt küldik maguk helyett.

Mintha nem tudom honnét nőtt volna ki, ott meredett egész nagyszerüsége-, s méltóságában előttönk Pihanek ur.

Arczán oly édeskés meglepetés ült, mintha egy meszely v u d k i helyett legalább is egész itcze milánói rosoglióval öntötte volna körül szerelmes szive táját, melynek nemes érzelmei sajátszinü sugarakban tündököltek vissza piczided szemecskéi szivárványán, melyek a kis leány ajkaira tapasztott papiron függtek.

Ah, ah! — mondá egyetlen kaffantás után — az a malicski bábó hát ugy szereti a czukros papirost, ha tudtam volna, hoztam volna egy egész árkust s pedig olyant a melyiken a legnagyobb piskótákat sütötték! . . .

A öreg Giovanninak sem kelle több, hogy Pihanek

láttára rögtön sóbálványnyá változzék, mig magam boszuságom daczára alig fojthatám el nevetésemet.

Marietta mint tünde lidércz osont a zárda beljébe, maga után intve Bertánit, ki sietett követni őt. Hárman maradtunk az udvaron. Pihanek boszankodva a kis leány eltünte miatt, háritót keresett a keblében fellobbant villámnak s felém fordult:

— Mit keres ön e helyen? — kérdé mérgesen.

Felelet helyett Giovannihoz fordultam s egy pinta bort parancsolék.

A kantinos hozott volna fösvénysége daczára tizet is, csakhogy volt ok, miért helyébül mozduljon; én pedig az imént elhagyott kőasztal mellé települtem.

Pihanek háromszor körültekinté az udvart s miután látta, hogy senki sincs, ki előtt tekintélyét koczkáztatná, lefojtva mérgét szinte az asztal mellé ült.

Ugy tettem, mintha nem is látnám őt; de ő jól tudta, miként egy egész pinta bort nem fogok meginni magam; azért egész leereszkedéssel szólt:

— Ahá ön is a jó borra s a szép leány után jött? ! . . .

— Csupán a jó borra! Válaszolám röviden.

— E szerint ön nem szereti a leányokat?

— Akár soha se lássak egyet is. Hazudtam pirulás nélkül.

— No — mondá Pihanek szemével csiptetve — nekem még a bor sem kell, ha nem szép leány hozza.

— Akkor itt szomjan is maradsz! . . . dörmögém.

— Csoje to? . . . kérdé, szavaimat nem értve.

— Akkor — mondám — nincs egy izlésünk.

— Nem is szeretném, ha egy volna. Főleg borra és szép leány-csókra! . . . Dicsekvék az érdemes amoróso.

Ha az a szép leánycsók ép oly jó, mint a kantinos bora, akkor édes testvér lehet a pofflével, gondolám; de nem mondám el, nehogy a szelidülni kezdőt ujból neki vaditsam.

A kantinos a pinta mellé, finom tapintattal két poharat hozott s én megkináltam Pihaneket.

— No, — mondá kegyúri leereszkedéssel — szolgálaton kivül vagyunk, elfogadom; még koczintott is velem a maga egészségére.

Azután virginiákra gyujtottunk s beszélgetének a világ legérdekesebb tárgyairól; talpalatlan bakkancsok, megkozmásult menázsik, ma rövidebbre nyirt, holnap ismét megtoldott waffenrokkokról, öt helyett hat gombbal felszerelt kamáslik — s más efféle a felsőbb hadműtanba tartozó állapotokról.

Ez alatt a pinta kiürült s mást parancsolék. A kantinos némileg vidám arczczal közeledett a hivásra, miből következtetém, hogy benn nem legrosszabbul állhatnak az ügyek; de annál rosszabb lábon állott Pihanek ur, ki már ide is némileg felöltözötten érkezett s most felemelkedni akarva szépen visszaült helyére, habár akaratlanul is.

— Ne te hozdd a bort, vén majom ! . . . rikácsolá, — hanem az az én hamis szemü kis leányom ! . . .

Giovanni az asztalról elkapott korsóval oly mozdulatot tőn, mintha szét akarná azt zúzni a polák fején ; de csakhamar kanyarulva egyet sarkán eltávozott.

Percz alatt ott habzott a fanyar veres bor az asztalon. A kis leány hozta azt ; de mire Pihanek ur felé fordult karcsu derekát átölelendő, már csak öltönye lebbenése volt látható az ajtóban.

— Hm — mormolá Pihanek, — önhitten piszkálva ujjaival azon helyet, hol más ember bajusza szokott lenni, rösteli a kis bohó, hogy ketten vagyunk.

— Ezen könnyü segiteni — mondám készséggel — én a konyhára távozom, valamely eledelt rendelendő, azalatt ön fohászaival ide csalhatja őt.

— Dobre — mondá a szerelmes hős ; — de oly hangon, mintha nem igen biznék ügyében.

A kantinba lépve együtt lelém az egész családot Bertani s Marietta boldogoknak, a szülők elégülteknek látszottak.

Az anya felém jött s megragadva kezeimet ; kérdé :

— Ön az uram, ki gyürüjét karácsony éjén elzálogitá nálunk ? . . . .

— Én vagyok asszonyom ! . . . felelém. S ép e gyűrü kiváltásaért jöttem.

— Istenem ! mint megváltozott ön, csak hangjáról ismerem fel ismét . . . Pedig ön szerencsét hozott házunkhoz, akkor, midön segélyünket vette igénybe ! mert im ép, mire gyürüjét ismét elvinné, Mariettám boldog arává lőn.

E pillanatban Pihanek türelmetlenül zörömpölt oda künn.

— Menjen ön Marietta — kérém a kis leányt — s tartsa féken szép szeme varázsával őt, mig itt dolgomat végzem ; mert különben nem leend nyugtunk tőle. Remélem Bertani szerelme erősebb, semhogy e csekélységen fennakadjon.

Marietta gondolat-gyorsasággal szökött ki az udvarra ; Bertani némán szoritá meg kezemet.

Öt percz mulva kedves gyürüm ujjamon s a hetvenöt lira signor Giovanni kék harisnyájában volt, mindkettőnk nagy megelégedésére.

Megigérvén, hogy rövid időn meglátogatom őket, távoztam Pihanek urat átpoharazandó a mámor országába. A harmadik pinta elköltése után már nem tudta ezrede nevét megmondani ; a negyedikre pedig már engemet nézett a kis Mariettának — mint egy ismerősöm bizonyos poczokos és kopasz urat édes leányának — s midőn ölelésemre sietne, oly módon bukott orrára, mintha érdekes portraitját akarná az udvar fövenyében megörökitni.

Ott hagytam őt ; másnap annyit tudván meg róla hogy szerelmi mámorát rövid vason piheni ki.

* * *

Az elbeszéltek után néhány hétre az ezred parancsot kapott Majlandba indulni. Az indulás előtti napon a besorozattak mindnyájan kiballagánk ama kis temetőbe, melyben elhunyt barátunk hamvai pihentek.

A lég oly üde, a madarak éneke oly bájló, az ég oly tiszta lazurkék volt, mintha a boldogság ünnepét ülné; pedig az emberek legnagyobb része sziveiből ugy eltünt az, mint azon sirok lakóiból az élet, kik fölé ragyogó virág-szőnyeget himzett a jótékony természet, hogy vele a megsemmisülés szomoruan való képét eltakarja.

Midőn a sirkert ajtaján beléptünk, az ellenkezőn egy ifju párt látánk távozni. A barátunk sirkeresztjén diszelgő friss virágkoszoru azonnal elarulá kilétöket. Bertani s neje Marietta voltak.

Legyetek áldva a kegyeletért, melylyel egy nemes sziv hamvainak áldoztatok; — mely reátok nézve idegen hongyermekének keblében dobogott ugyan, de mely érzelmeitek azonosságánál fogva a tiétekkel rokon volt.

Mi is elbucsuzánk a kedves kis viráglepte halomtól, egy bokrétát kötve azon virágokból, melyek a nemes fiu szivporából sarjadzottanak fel, hogy elküldjük az árva hazába azon anyának, ki sok ezred magával sir azok után, kik jobb szerették hazájukat, mint az életet.

Mielőtt távozánk, fogadást tevénk, hogy bár hol melyik világrész temetendi is porainkat, de halálunk hazánk dicsőségét homályositani nem fogja.

VII.

Nem mindég jó tudni valamit.

Legtagadhatlanabb tény az, hogy az ember mindent megszokik. Alig mult el egy év besoroztatásunk óta, s már is bizonyos humoristicus oldalról kezdénk helyzetünket tekinteni, s nemével a könnyen megbocsájtható ravaszságnak, mindent elkövettünk, hogy azt ne csak türhetővé tegyük, hanem ott hol lehet, még előnyünkre is használjuk fel. — Voltak ugyan nehányan, kik előnyüket más szempontból tekintve, s némi aggodalommal nézve a nyolcz évi közcserepárkodás elé, megtagadák az általunk felállitott s a nagyobb résztől hiven meg is tartott elvet, miként semmi tisztséget sem vállalunk el, s felcsaptak, mihelyt lehetett őrvezetőnek, majd tizedesnek. . . . Igaz hogy némelyikét kissé kényszeritették is; volt ki egy hétig is elheverészett a börtönben, mielőtt megadta volna magát; de végre még is csak engedett. E részben az illető tiszteknek tagadhatlanul volt bizonyos csaknem csalhatlan tapintatuk, melynél fogva választásuk ritkán esett olyan egyénekre, kiknél okvetlen fiescot csinálhattak volna.

Meglehet, hogy volt felsőbb parancsuk, miként a legmakacsabbakat ne háborgassák s csak az engedékenyebbeknek látszókat használják fel magasabb szolgálatra.

Midőn a Sommai őszi táborozásból megtértünk Milánóba, hogy onnét ismét kissebb állomásokra osztassunk szét, a besorozottak már két táborra valának oszolva, az ugynevezett consequensekre — kik megmaradtak közcserepárokul — s avancirozottakra, kik két csillaggal, pamut kardbojttal, és paszomántos csákóval diszelegtek.

E két tábor között neme a tartózkodásnak támadott, mely főleg az előlépettek részéről keletkezett, miután a reájuk szórt gúnyos, némelykor tán kissé kimélytelenebb élczek, kezdettek sértőleg hatni, s azt eredményezni, hogy lassankint elmaradtak azon tanyákról, hova a közcserepárok mulatni jártak. Igaz, hogy sok jó, és kedves bajtárst vesztettünk el ez által, de nem a társaságunkban való meg nem jelenésük volt az, mi leginkább fájt, hanem hogy oly emberekkel kelle most altisztségüknél fogva te s tu barátnak lenniök, minők például Pihanek ur is, voltak, s mert mintegy multunk szent ügyét véltük e lépésökkel általuk elárulva látni.

De e szakadás csak szorosabban füzé együvé az elvökhez hiven maradtakat, s ezredünk tisztei s közvitézeinek becsületére kell megvallanunk, miként a hűn maradottak irányában sokkal több kimélyt, sőt mondhatni tiszteletet tanusitottak, mint amazok irányában, kik most már az ő közönséges káplárjaiktól mit sem különböztek.

Ilyen formán állottak testületünk belviszonyai, midőn 1850. Deczember elején ezredünk két zászlóalja Bresciába érkezett meg, s ezek egyike, melyhez én is tartozám, a kaszárnyává átalakitott Jezsuiták zárdájába szállásoltatott.

A második századnál, melynek humánus kapitánya nemesen férfias bánásmódja által csakhamar kinyerte s meg is tartá becsülésünket — hárman valánk honvédek, egy erdélyi unitárius fiu, Szalánczy, ki komolysága daczára, igen kedélyes tudott gyakorta lenni s szenvedélyesen szerette a zenét, ritka tökéletességgel játszván a fuvolát; a másik Szendey Gyula volt röppentyűstiszt Dembinszky táborából — nagyon érdekes, finom arczu férfiu, ki forradalom előtt a Müncheni festészakademián tanulván, e szenvedélyét elvitte a csatamezőre s elhozta onnét a cserepár laktanyába is. A harmadik csekély egyéniségem volt, ki mindkettő mesterségében tudtam kontárkodni kissé.

Századosunk egy kisded szobát rendelt számunkra, hol illető ordonánczainkkal, kik nem annyira felügyeletünkre, mint inkább ruháink s fegyvereink tisztogatására valának mellénk rendelve, a lehető tisztaság s kényelemmel berendezők magunkat.

E szoba mellett egy nagy terem feküdt, melyben az ezredzenekarának iskolája volt.

Nem volt ugyan valami kellemetes e gyakorta bor-

zasztó hangzavart hallgatni, de Szalánczynak nagy öröme telt benne s csak azon sohajtozott, hogy fuvolája nincs. Egy vasárnap délután tehát, midőn fuvolázhatási vágyának már nem állhatott ellen, igy szólott ordonánczához:

— Van-e valaki ismerősöd a bandisták között?

— Igen, panye, ott van az én földim Hornitsek a ki fuvolyát játszik.

Szalánczy csaknem megölelte a polákot; és zsebébe nyulva egy félhuszast nyújtott neki mondván:

— Eredj brátye, keresd fel a te barátodat Hornitseket, kérd el számomra fuvoláját kölcsön, s azután igyátok meg a kantinban vagy a hol tetszik a félhuszast, s hagyjátok engem délután háboritlanul.

Az ordonánc öt percz mulva visszatért a fuvolyával.

A vágyó szerelmes hosszu távollét után nem ölelheti oly áhitatos hévvel keblére kedvesét, mint minővel Szalánczy e fuvolyát. Szeme felragyogott a kéjtől, arczára örömsugár ült, s ajkaira neme a bűvös mosolynak lopta magát, midőn azokkal a fuvolát érinté. Melle kidagadt, mintha az egész szoba legét magába szivta volna, ujjai reszketve érinték a billentyűket, végre egy futamban tört ki a bűvhang, mely azonnal elárulá a művészt.

Ekkor már magunkra voltunk hárman a szobában. Szendey s én torzképek rajzolásával levén elfoglalva, félretevők a rajzónt s bámulva hallgatók az édes magyar dallamokat, melyek bűvös erővel ragadák meg lelkeinket. De ha megbűvöltek minket, tevék ezt egy más valakivel

is, a kinek Szalánczyra nézve üdvösebb lett volna e pillanatban inkább Siberiában dermedni, mint Italia langy ege alatt hallgatni oly magyar dalokat, melyek a szegény elragadott művésznek veszedelmét vonhaták maguk után.

E valaki pedig sem több sem kevesebb nem volt, mint az ezred karmestere, kit a mesteri hangok a szoba felé csaltak s ki most bámulva s gyönyörködve állott a nesztelenül felnyitott ajtó keretében, nyitott fülekkel hallgatva s fürkész szemekkel vizsgálva fuvolázó bajtársunkat.

Szendey Gyula rögtön oda veté nehány vonással a papirra e jelenetet, mig én ezalatt egy barátom azon állitását véltem bebizonyulva látni, hogy bizonyos zenefaló egyének fülei, annélkül hogy fejöket mozditanák a hang iránya felé konyulnak.

Ha állt valaha valakiről amaz állitás, hogy tiszta fül, ugy a karmester ez alkalommal legalább egészen annak látszott.

Szalánczy mit sem vőn észre. Lelke egész kéjélvezetével látszott függeni kedves hangjain, mint a pacsirta, midőn a tavaszi lég hullámain ön dallama ütemére lebegteti szárnyait. Midőn jó félóra mulva a szokatlan élvezettől kifáradva elvoná ajkaitól hangszerét, a karmester eltünt, maga után csukva hirtelen az ajtót; de az csakhamar feltárult ismét s századosunk lépett a szobába.

— Ugyan mit cselekszik ön — szólott szokatlan ingerültséggel. . . .

Szalánczy nyugodtan emelve fel a hangszert, tisztelleteljes hangon válaszola:

— Fuvoláztam — százados ur — mert azt hittem, hogy ez nincs megtiltva.

— Megtiltva nincs, de tudja-e ön, hogy minő következkezést vonhat ez maga után?

— Nem tudom — felelt a kérdett kissé megütközve.

— Tehát tudja meg ön általam, hogy önt remek zenetehetségénél fogva egy szép napon felöltöztetik fehér paszományos kék frakkba, azután sipolhat ön nyolcz évig az ezred bandájában. A kapitány e szavaira Szalánczy minden müvészi ihlettsége lelohadt s arcza elhalványult.

— Igen — igen folytatá a százados — ön hallotta számtalanszor a reglement azon szabályát, hogy mindenki köteles bevallani tudományát, müvészetét, vagy mesterségét, hogy azt az aerarium számára felhasználtassa; önben a hallgatozó karmester egy oly zenetehetséget fedezett fel, mely tanitásra már nem szorul s igy önt mint tökéletes egyént e nemben bármely orában a banda közé sorozhatják.

— Inkább főbe lövöm magamat! Szólt Szalánczy a fuvolát, melyet az imént oly szenvedélyes hévvel ölelt magához, mérgesen csapva le az ágyra.

A százados mosolygott Szalánczy viselete fölött s mintha az egészben észre sem venné a subordináczio elleni illetlenséget, higgadtan igy szólt:

— Kedves barátom, ez ön részéről nagyon esztelen lépés lenne, általa sem magán, sem társain nem segitene; sőt ha észrevenné az előljáróság, miként önök öngyilkosság által akarnak menekülni helyzetüktől, iparkodnék azt humanitási szempontból is meggátolni az által, hogy egyéni szabadságukat a legszorosabb korlátok közé szoritaná. . . . Azonban ha a dolog komollyá válnék, s a karmester ön iránt lépéseket tenne, egyetlen ut volna a menekülésre, ha ön kimutathatná, hogy gyenge mellű, rosz tüdejü. . . .

Akkor ez uton nincs menekülés, vágott közbe elkomorodva Szalánczy, kidomborult mellére ütve, — mert itt baj nincs s aztán tüdőm olyan, hogy tiz lépésről elfuvom a gyertyát.

— Az már e körülmények között csakugyan baj. Arra pedig épen nem számithatunk, hogy a karmester elhallgassa, vagy épen használatlanul hagyja felfedezését pedig annál kevésbbé, mert az ezredes szenvedélyes zene kedvelő, s zenekara tökéletességére igen is hiu levén, a karmester iparkodik minden áron kedvében járni. Részemről a lehetőt elkövetendem a baj elháritására.

Alig végzé a kapitány e szavait midőn egy szolgálattevő tizedes sietett a szobába az illetőnek hivatalos levelet nyujtva át.

A százados boszusan olvasá végig a levelet: aztán a lá irta a vét rovatot.

Az ordonnáncz távozta után ismét Szalánczyhoz fordult, mondván:

— Önnek ma erősen hátat forditott szerencse csillaga, Ime a mai esti vonattal indulnom kell Veronába, hogy egy csapat ujoncz szállitmányt vegyek által, — mire onnét megkerülök, belekerül három nap, s akkorra . . . de adjanak önök irószereket.

S a kapitány rögtön irt az ezred segédtisztjének, közbenjárását kérve Szalánczy ügyében.

Ezt még ma kézbesitsék önök — de előre kijelentem, hogy feltétlen reményeket nem kötök a kedvező sikerhez.

Ezzel mind hármunknak kezét nyujva távozott. E rövid jelenet ép elég volt Szendey Gyulának arra, hogy zeneművész barátunkat mint czifra nyaku s hajtókáju bandistát egy éktelen nagyságu bombardont fúva lerajzolja.

— No még ez iszonyu hangszer kellene csak — szólt Szalánczy félboszus mosolylyal, tekintve a rajzra.

— Barátom, mondá a festő, a ki tiz lépésről elfujja a gyertyát, annak nem fognak egy ártatlan fuvolát bizni tüdejére, hogy a Zephir suttogását utánozza, hanem ilyen hangszer ni, melyen veresenyt bömbölhetsz a viharral.

A levelet még az nap kézbesitők ugyan a segédtisztnek, de daczára ennek a másnapi ezredparancs Szalánczyt orvosilag megvizsgáltatni, s ha alkalmasnak találtatik, az ezred zenekarába sorsztatni rendeli.

Nem volt s nem lehetett semmi kibuvó, s a parancs

meg az nap szigoruan végrehajtatott. Szivünkből sajnáltuk bajtársunkat, nem csak mert társaságától megfosztatánk, hanem mivel tudtuk s láttuk mily fájdalmasan s szégyenitőleg hát reá ez eset.

Pedig hát semmi oka sem volt szégyenleni helyzetét s pedig annál kevésbé, mert kényszeritetett reá. De ő bár mennyire imádta is a zenét: a bandistákat, mint ő nevezni szokta, nem tekintette egyebeknek mint izléstelen, czifra bérruhákba bujtatott zenélő automatoknak.

— S e had között sipoljak én végig az utczákon! kiáltá indulatosan.

— Bombardont fogsz fújni! — Vágott közbe Szendey komikus biztatással. — S lásdd e hangszer kezelőjének bizonyos tekintélyt, sőt méltóságot kölcsönöz, s elfeledteti a czifra bérruhát.

— Oh hogy fújnád hát te az itélet napig, ha ugy gyönyörködöl benne! fakadt ki Szalánczy — s mérnéd utánna tekintélyedet s méltóságodat, ha ugy tetszik.

Szendey megragadta Szalánczy kezét s békitőleg szólt:

— Ne haragudj, kedves müvészem — mindezt csak a feletti örömem mondatta velem, hogy tehetségeidnek ily szép tér nyilt; fogadd e rajzot tőlem a mai szép nap emlékeül! s átnyujtá a rajzónnal tegnap készitett, de mesterileg talált alakot.

Szalánczy figyelemmel vizsgálva a rajzot, tárczájába tevé, s mintha már elfeledte volna bosszuságát, nevetve szólt:

— Tudod-e kedves Gyulám, hogy nincs miért irigyleni tőlem szerencsémet, midőn magad egy nagyobbnak küszöbén állasz!

— Hogy — hogy —

— Ha az ezredes egy szép napon felfedezné, hogy mily nagy festő vagy!

— Nos talán bizony learczképeztetné velem gyönyörű leányát — ah mily antik ó-görög vonások; mily . . .

Szalánczy kaczagásával szakasztá félbe Szendeyt.

— Nos — folytatá az utóbbi — van ebben valami lehetlenség.

Hogy festői tehetségeidet felhasználják?

— Igen . . . s hogy . . .

— Ki szólt itt lehetlenségről, midőn a legnagyobb valószinüség áll előttünk; hogy a hány festetlen kaszárnya kapu, faköpönyeg, és fegyvertámasztó korlát csak van, azokon mind neked kell művészetedet gyakorolnod . . . No de nem fogsz zavarba jöni a szinek választásában . . . egy kis kinrusz, meg sárga agyag . . . s készen vagy szineiddel! . . . . . Ördögbe! dörmögött Szendey e lgondolkodva . . . ha valakinek e bolondság csakugyan eszébe jutna.

— A mint az én fuvolázásom engem bandistává tett, ugy . . . .

— Jaj ne folytasd, az Istenért! kiáltott közbe Gyula; mig Szalánczy újból felkaczagva folytatá!

— Tehát a miként én pikulázásom után bandistává lettem, ugy válhatsz te festészeti tudományod után kapumázolóvá.

Szendey válasz helyett felszedte az asztalról mindennemű rajz és festő készleteit s hirtelen becsomagolva azokat, ágya szalmazsákjába rejté el.

— Igy ni — mondá — s mától fogva egyetlen karczolást se m teszek, még az irást is elfeledem . . . .

Szalánczy annyit birt kieszközölni, hogy a zeneterem közelségénel fogva megmaradhatott szobánkban s e körülménynél fogva tanuja lehetett másnapon annak, mi Szendey Gyulával s velem történt.

Kora reggel a szolgálattevő tizedes azon parancscsal lépett szobánkba, hogy mindent a legnagyobb rendbe hozzunk, mert a tábornok kaszárnya-visitátiót fog tartani a délelőtti órákban. A ki valaha katona volt, tudhatja, hogy minő felfordulást okoz hasonló esemény a laktanyákban; az ezredestől kezdve le az utolsó őrvezetőig mindenki vizsgál, intéz, parancsol, korhol, igazit, káromkodik, fenyeget, mig végre beáll ama rend és tisztaság, mely megkivántató arra, hogy a vizsgáló tábornok elégület nyilvánitását helyezze kilátásba. Igy volt ma is, és tiz óra felé már mindenki rendben ágya előtt állott várván a bekövetkezendőket. Féltizenegykor lépett a tábornok az ezredes és több törzs és főtiszt kiséretében szobánkba. Meglehetős figyelemmel tekintett körül, s midőn pillanata Szendey Gyulán megakadt, lengyelül tudakozódott neve után.

Gyula — ki velem együtt egy év óta már elsajátitott annyit a lengyel nyelvből, hogy csaknem mindent megértsen, habár nem beszél is, megnevezé magát.

— Friss-e a szalma a kendtek zsákjában? . . . kérdé a tábornok . . .

Szendey zavarba jött, arcza elpirult s nem tudta hamarjában mit feleljen; mit a tábornok észrevévén s valami rendetlenséget gyanitván, a szakasz tizedes után kiáltott.

— Szedje ön ki a szalmát e zsákból! parancsolá a megjelentnek.

A tizedes feltűré egyenruhája ujjait s kezdé kiszedni a szalmát, midőn keze hirtelen az elrejtett csomagra akadt, melyet félig már ki is rántott a zsák száján, de csakhamar visszabocsájtott ismét. A tábornok azonban élesszemű ember volt, közelebb lépett az ágyhoz, s kemény hangon parancsolá a tizedesnek, hogy mindent kiszedjen, mi kezébe akad.

A tizedes tehát kivonta a csomagot.

Szendey Gyula olyan formán nézett ki, mint kinek ép most olvassák halálos itéletét; a tábornok halkan feléje fordult s szigoruan függeszté reá pillanatait.

Fenntebbi nyilatkozatunk után azonban ki se hidje azt, hogy Szendey talán a gyávák közé tartozott. Ha zavarba jött valamely véletlen nem várt esemény első benyomása alatt, e zavara az első benyomás szüntével végkép elenyészett s hideg, megvető bátorságnak adott helyet. Azután nem is volt ok itt valami nagy ijedelemre; hisz a csomag ártatlan dolgokat tartalmazott; az egyedüli hiba abban feküdt, hogy a szalma közé volt eldugva, hol mit sem volt szabad rejtegetni. A tábornokkal szemben Gyula barátunk ismét visszanyeré hideg nyugalmát, s bizonyos stoicismussal várta a történendőt.

Annál feszültebben néztünk mi, bajtársai, a dolog elé:

Várakozásunk ellenére azonban magyarul szolitá meg őt a tábornok.

— Mit rejteget ön e csomagban?

— Festő szereimet — válaszolt Szendey.

— Bontsa ön fel, látni akarom.

Szendey felbontá a csomagot s kiraká a tárgyakat a szalmazsákra. A tábornok nehány rajzot kezébe vőn s figyelemmel vizsgálá.

— Ön ugy latszik nem tartozik a kezdők sorába.

— Három évig tanultam a müncheni iskolán.

— S ez erődítvényi tervrajzot is ön készitette?

Szendey egy oldalpillanatott vetett reám, miután a tervrajz az én karczolásom volt. Inték neki, hogy csak vallja be a valót.

Szendey nehány szóval tudtára adá a tábornoknak miként ő nem foglalkozik ily komoly dolgokkal, s reám utalt, mint készitőjére.

— Minő terv ez? kérdé most a tábornok hozzám fordulva.

— Unalmamból karczolám — válaszoltam, — s puszta képzeletem silány szüleménye.

A tábornok az ezredesnek nyujtá oda a rajzot s néhány szót ejtett halkan.

Az ezredes igenlőleg inte fejével, mire a tábornok ismét Szendeyhez fordult s most már németül kérdé:

— Miért rejtette ön e helyre rajzeszközeit? . . .

— Mert nem akartam a közvitézek kiváncsiságának kitenni.

— De hát nem tudta ön, hogy az aerariális szalmazsák nem festék magazinja önnek — hogy oda szalmán kivül semmi sem ducál.

— Tudtam tábornok ur.

— Jó. E hibájáért az ezredes ur a körülményekhez képest szigoruan meg fogja büntetni önt, a többit rövid időn megtudandják mindketten. S ezzel vége volt a szoba-visitnek.

Midőn az illetők távoztak egymásra tekintének, Szalánczy oda lépett közibénk, s megragadva kezeinket mondá:

— No bajtársak, nektek is alkalmasint megesett a csicsói búcsu; ez a szoba ugyan végzetes lesz mindnyájunkra.

Másnap csakugyan elvezényeltek mindkettőnket oly hivatalba, hol erődítvényi s más katonai épitészeti terveket kelle másolnunk; mig Szalánczy bajtársunk reggeltől estig fujta a fuvolát.

Igy lőn csakugyan végzetessé mindhármunkra nézve azon szoba, melyben együttlétünknél fogva némi élvezetet véltünk feltalálhatni.

Azonban — eltekintve szétszakittatásunktól — Szendeyre s reám nézve nem volt ép kellemetlen a dolog. Először megszabadultunk a laktanya büzhödt levegője s kellemetlen zajától s másodszer csak reggeli tiz órától délutáni kettőig levén elfoglalva, a nap egyéb részéről, minden felügyelet nélkül szabadon rendelkezheténk. E mellett oly kényelmesen szállásoltatánk el, minőről katonai pályánkon soha álmodni sem mertünk.

Hivatalunk ugyanis az ugynevezett „Casa Martinengi delle Palle“ palotában feküdt, mely egyike vala Brescia legszebb épitészeti műremekeinek.

Mig a tulajdonos idegen földön ette a menekültek keserü kenyerét, s talán fedél nélkül bujdokolt, addig pompás palotája balszárnyában a mozaik s márványfalastermekben rendőr katonák tanyáztak, mig a jobb szárny istállóiban egy huszár szakasz lovai tomboltak s haraptak szénát aranyozott vas falkosarakból, s ropogtaták a zabot műfaragványokkal ékitett fekete márvány medenczékből. . . . A szökőkutas udvar délszaki diszcsemetéi kivágvák s a felhurolt gyep helyére szórt száraz porondon ujjonczok lovagolják be magukat.

Az épület középhomlokzata első emeletében volt hivatalunk, mig az emeletközi szobák ketteje lakhelyünkkülszolgált. E szobácskák puha kényelemmel voltak be-

rendezve s butorzatuk kétségtelenül oda mutatott, hogy a hajdani urnő legbennsőbb komornáinak szolgáltak egykor lakhelyül. Az ablakok vasrácsai a folyondár rózsa indáival voltak befuttatva, melyek daczára a közelgő valódi télnek, még mindig tarták sötétzöld lombjaikat. Oly furcsán vették ki magukat, ez egészen más lakóknak szánt falakon az egyszerü fafogasról függő borju, fegyver s más efféle katonai kellék, valamint a vaságy aeriariális felszerelésével s a mahagoni fából készült sarokasztalkára rakott komisz kenyér, hogy ellentétüknél fogva is már — sokáig gyakoroltak kellemetlen hatást szépészeti érzékeinkre. E szobácskák egyikét lakóhelyül használtuk fel, mig a másikat Szendey rendezte be magának festői műteremül. Itt nem kelle meglepetésektől tartania, azután festészi tudománya már ugy is érvényitve volt hivatalunkban. Megvallom, kezdők ismét jól érezni magunkat e kedves helyen, habár sokszor, csaknem naponta belevegyült ez érzetünkbe ama szomoru tudat, hogy e hely jogos tulajdonosai, mig mi itt a kényelem párnáján heverünk, talán a nélkülözés szalmáján sohajtják el életöket . . . .

Volt azonban belső kényelmünkön kivül még egyéb is, mi uj lakásunkat valóságos tündértanyává varázsolta.

A palotával szemben ugyanis az ujabb izlés szerint épült csinos külsejü emeletes ház állott, melynek ablakkeretei között a legritkább növények, s dúsan viruló virágok pompáztak; valami véghetlenül vonzó, barátságos külsőt kolcsönözve az épületnek. Ugy nézett ki a ház, mint ha

ablakai mindmegannyi csendéletet ábrázoló festvények volnának, valamely fal hosszában sorban aggatva.

De mi mindennek a legfőbb bájt kölcsönzé — sőt a virágok ragyogó szinezetét is elhomályitani látszék, az egy az ablakoknál koronkint megjelenő angyali szépségü arcz volt, melynek szemei a sötétzöld levélárnyak közül, mint ég csillagai fénylettek elő, mig a gyönyörü ajkak a feselni indult rozsabimbót üde pirjuk s metszetükkel megszégyeniték.

De ez arcz mindannyiszor eltünt, valahányszor bármelyikünk is az ablakhoz közeledett. Az olasz nők ez időben véghetlen gyülölettel viseltettek a fehér kabát iránt, s e gyülöletöknek nyiltan kifejezést is adtak, főleg a Bresciaiak, kiknél még igen is friss emlékezetben éltek a közelmult idők borzasztó jelenetei.

Ha boszantott is tehát e körülmény, megvigasztalt az, hogy szomszédnőnkben egyikét ismertük meg ama lelkes olasz hölgyeknek, kik a mily forró szeretettel csüngnek hazájukon, ép oly engesztelhetlen gyülölettel tudnak viseltetni annak ellenei iránt.

Sokaktól hallám már és sokszor e szavakat: a nő ne avatkozzék politikába, ne terjeszkedjék házi körén túl stb. de épen a nőnek kázi köre az, hol ha józan politikai elvekkel, s a közügy helyes elfogulatlan ismeretével s felfogásával bir, ez utóbbinak többet használhat, mint egy egész serege ama szájhősöknek, kik életökkel szemtelenül hazudtolják meg zengzetes nagy szavaikat, s ez által a nő,

házi körét oda sem hagyva, még is tulterjeszkedett azon, anélkül azonban, hogy a nőiség fogalmain a legparányibb csorbát is ejtette volna. Ki mondaná például az anyai fogalmakkal össze nem férőnek, ha a nő gyermekét már zsenge korában tanitja hazáját szeretni, vagy ifju korában helyes irányt ad gondolkozásának, melyet követve, egykor a politikai téren ott állhasson, hol minden becsületes honfinak állnia kell . . . Hány ifjút láttam és ismertem, kit egy hölgy szava téritett vissza a rosz utról s vezetett a jó ügy zászlai alá. Hány politikai halottat, kit a nő varázshangja támasztott fel uj életre. S történt volna-e ez, ha a nő nem foglalkozott volna kissé politikával? . . .

E rövidke kitérést bocsássa meg a szives olvasó, melyet azért tarték e helyen szükségesnek, hogy némileg ellensúlyozzam azok kárhoztató szózatát, kik az olasz nőket úgy szeretik a fenntebbieknél fogva nőietlenséggel vádolni . . . . .

Miként tehát emlitők, a mi kis tünde szomszédnőnk gyülölettel viseltetett a fehér kabátok iránt, s igy az én Gyula barátomnak semmi kilátása sem lehetett arra, hogy a bájló vonásokat vásznára lophassa át.

Pedig ez volt ez időben vágyainak ne továbbja. Órákig elleselkedett az ablaknál papir s rajzónnal kezében, de hasztalan. A szép villi, megjelent pillanatra — s aztán, mint az álom eltünt, s Gyula boszusan dobta üres papirját az asztalra.

Egy vasárnap reggelen azonban, midőn hivatalunk

zárva volt, Szendey kitekintve az ablakon, hirtelen megragadá karomat s felkiáltott:

— Ah nézd minő termet, minő arczél! minő fő, minő nyaktartás! . . .

— Bizony szegény öreg, kissé görnyedtnek látszik már! felelém.

— Oh mit beszélsz te, hisz én nem ama vén embert értem, hanem azon seráphot, a ki mellette lépdel, . . . ah lépdel . . . minő kifejezés ez . . . a ki mellette a légben lebeg . . . igazitá magát az elragadott müvész, egy öreg tisztességesen öltözött urra s karjába füződött ifju hölgyre mutatva, kik az átelleni házból most léptek ki, s mint a hölgy kezében levő imakönyv bizonyitani látszék, templomba indultak.

Szendey magára rántá fehér kabátját s nyakába vetve szuronyszijját, felcsapá fejére a csákót, s tova rohant.

— Ne felejtkezz meg fehér kabátodról! kiáltám utánna; de ő mit sem látott, mit sem hallott, hanem rohant tova.

Midőn magamra maradtam, elgondolkodtam a felett, vajjon hogy lehetne e kis szomszédnővel tudatni, hogy mi tulajdonképen nem vagyunk közönséges cserepárok . . .

Levélben posta utján, nem lehete, hisz nevét sem tudók; a levelet az ablakon bedobni az utczáról veszedelmes dolog lendett; ablakunkból átvetni: a vasrács s az arra fonódzó indák gátolák. Aztán a levélnek úgy kelle mennie, hogy a leányka ne tudja, kitől jő, mert különben

olvasatlanul a tüzbe veti. . . . De mi hasznotok volna abból, ha a leány megtudja is kiléteteket? Kérdi tán a szives olvasó. A felelet rövid. Fiatalok voltunk mindketten s az ily rejtélyes, habár czéltalan kalandoknak nagy barátjai; másodszor pedig Szendey barátomat a klassikailag szép arcz mint festészt annyira érdekelte, hogy lázas ingerültséggel leste a pillanatot, melyben annak csak körrajzait is láthassa vásznán.

Mire az én barátom utjából megtért, készen valék tervemmel.

VIII.

Az antik képtár.

Az én Szendey Gyula barátom sajátságos egyéniség volt, a mennyiben mindent csupán és egyedül festészeti szempontból szeretett felfogni. A legrútabb, legbizarrabb arcz, alak, vagy tárgy irányában ép úgy tudott lelkesülni, mint a legnagyobb költői szépség iránt, de e lelkesülés csak addig tartott, mig az illető tárgyat rendkivüli ügyességével a papirra vagy vászonra át nem varázsolta, mi ha megtörtént, az eredetit többé legcsekélyebb figyelmére sem méltatta.

Emlékező s képzelő tehetsége bámulatos volt. Ha mit egyszer vagy kétszer jól megnézett s lelkében érdekeltség támadt a tárgy iránt, azt fényképészi hűséggel de több s hivebb életkinyomattal tudta festeni. Igy történt ma is. Midőn szállásunkra visszatért, a müvész elragadtatásával arczán s bizonyos lázas türelmetlenséggel fogott munkához, mintha félne, hogy a további szórakozás elmossa lelke benyomásait.

Figyelmeztetém az ebédre; de ő válasz helyett to-

vább dolgozott. Leültem tehát, könyvet vettem kezembe s olvastam egy egész óra hosszat . . . Ekkor letéve rajzonját, s némi távolságból vizsgálva művét, felém fordult s felmagasztalt arczczal mondá :

— Dicső! . . . remek teremtés! . . . .

Hol láttad őt? kérdém.

— A „Madonna della Campagna“ egyházban; szemben vele egy oszlophoz támoszkodva, egész óráig vizsgáltam, illetőleg tanulmányoztam az imádkozót; de most menjünk étkezni — azután festem az öreget. Jó arcz ez az öreg, nem hétköznapi lélek, s ugy látszik van valami nemesebb szenvedélye.

— S mi lehetne e nemesebb szenvedély? . . .

— Az hogy a szépmüvészetek valamely ágának bolondja.

— Például? . . .

— Például a festészeté; mert az egész istentisztelet alatt le nem vette szemeit a templom boltozatának frescóiról.

— S mi az üdvösséges tanuság ebből?

— Az, hogy ez ember gazdag, egyedül lakik egy házban, mely hihetőleg sajátja; s e ház sokkal nagyobb, sem hogy csupán lakásul használná, s igy az én combinatiom szerint valamely antik képtárral kell birnia; mit onnét is gyanitok, hogy csak a napokban láttam egy olaszt egy eltakart festvénnyel a házba betérni. S ha ez öreg

csakugyan festészetbarát, s képtára van, minden áron meg kell vele ismerkednem.

— S ha nem volna képtára, hanem csupán csak ama szép leánya.

— Ez esetben mi gondom sincs az öregre; leányát pedig birom!

— Hohó!

— Igen igen — hanem csak papiron természetesen; az eredeti többé nem érdekkel. Az öreget délután fogom festeni; de ha képtára van, leányával is ismeretséget kell kötnöm.

S hogyan véled ezt eszközölhetni?

— Az által, hogy megküldöm neki atyja jól talált arczképét, s megirom három szóval, hogy magyar, s belé halálig szerelmes vagyok.

— S nem pirulsz e szemtelen hazugság felett? . .

— Miért is pirulnék, ha az öregnek képtára van; s én másként nem juthatok hozzá. A kis leány ürügyöt fog találni azután, hogy a házba juthassak, hogy a képtárt láthassam; mert most már meg vagyok győződve, hogy az öregnek okvetlenül kell képtárral birnia.

— S elég lelkiismeretlen birnál-e lenni, hogy elbolonditsad azt az ártatlan gyermeket, a ki csupán azért mért szerencsétlen politikai áldozatnak adod ki magadat, ha nem is személyed, hanem sorsoddal rokon szenvezve, ohajtásodat — a képtárt láthatni, lehetségessé teszi. —

— Nem igen szoktam okoskodni; — válaszolt

Szendey, — de azért hallgass meg, lehet hogy igazat mondok: kevés, nagyon kevés ember van a világon, a ki inkább cselekednék valamit politikai rokonszenvből, mint hiusága ösztönéből. Ha e leányka megtudja, hogy politikai áldozat vagyok — mint kifejezted magad — akkor el van háritva azon akádaly, mely elfogadásomat fehér kabátomnál fogva gátolja, és ez által az ő — s atyja — szemeiben megszüntem cserepár lenni. De ez még nem elég ok arra, hogy atyjánál közbenjáró legyen. Hanem ha tudja, hogy iránta szivemben is érdekelve vagyok, ha egyébért nem, kiváncsiságból is, látni, beszélni óhajt velem, ha csak egyszer is.

— Részemről fogadom, hogy ovatos leszek, nehogy akár saját, akár a leányka szivében oly érzelmeket gerjesszek, melyek bármelyikünk nyugalmát is felzavarhatnák.

— A te nyugalmadat nem féltem — válaszoltam — hanem az a szép teremtés nagyon tapasztalatlan gyermeknek látszik még, s lehet, hogy ama kis, nagyon is menthető hiuságot, mely tán egyelőre ösztönzé őt, hogy kérelmednek helyt adjon, egykor megbánnia lesz oka.

Szendey komolyan tekinte reám, azután elmosolyodva mondá:

— Ah látom a nyulat a bokorban. Ne félj, nem fogok utadban állni. Legelőször is megigérem, hogy holnap ez arcz másolata birtokodban lesz, hogy ábrándozhassál a kedves vonásokon, midőn az eredetinek látása

meg lesz tagadva tőled. Másodszor fogadom, hogy mig magamat a legegyügyübbnek mutatom be, tégedet minden tekintetben égig foglak emelni; de sőt ki fogom kérni, hogy mint műértő, te is elkisérhess a képtárba; mig én ott elfoglalom az apát, addig neked szabad tér nyilik a signora körül édelegni.

— Hagyd el, válaszolám. Habár óhajtom is, hogy egyhangu életünket az oly rég nélkülözött családi körben vidithatnók fel kissé, még sincs szándékom oly szerepet játszani, melyért később pirulnom kellene; habár csak egy óra negyeddel előbb is, bizonyos tervem volt.

— Ah tehát még is volt terved; — kaczagott Szendey . . . tudtam; hanem most kiváncsi vagyok e tervet hallani is.

— E terv által egyedül azt akartam eszközölni, hogy e leányka ne osonjék el rögtön az ablaktól, valahányszor megtekint bennünket. Azaz, hogy kilétünket tudassuk vele; s pedig úgy, hogy egy levelet lövünk ablakvirágai közé.

Szendey felkaczagott.

— Felséges gondolat — kiáltá — a galambot lövéssel szeliditeni.

— E lövés nem fog semmi durranást, s annál kevésbbé kárt okozni.

— Hanem surranni, mint a nyilveszsző, nemde?

— Eltaláltad. Az udvaron a Casermiere kis fia szokott ily ártatlan fegyverrel játszani. A multkor sokáig

néztem e gyermeket s ugy tapasztaltam, hogy kilőtt nyilvesszeje elment húsz lépésnyire. Az átelleni ház alig van tizenkettőre, ha tehát a vesszőre egy levelkét csavarunk s azt a virágok közé lőjjük, ott a kis leány megtalálja, s csupa kiváncsiságból, minden gyanu nélkül elolvassa Szendey elgondolkozva tekintett reám, azután mosoly között nyujtva kevét — mondá:

— Nem vagy utolsó ember a találékonyságban. Tervedet jónak, nagyon is jónak találom; mert általa kit sem kell titkunkba avatni és költségbe sem kerül. Hanem szeretném e tervet rögtön foganatba venni. E család most ebédel, azután siestát tart, igy nincs tartanunk, hogy a felső osztályba jőjjenek, azonfelül a virágos ablakok nyitvák. Ülj le, ird meg a levelet, én az alatt megkeritem a nyilas ámort, felhozom szobánkba, mutatok neki rajzokat — mig te a bűvös fegyvert felhasználod.

S Szendey feleletet sem várva kirohant. Én pedig fogalmazám a következő levelet:

Signora! Kegyed átellenesei bocsánatot kérnek, hogy megjelenésükkel zavarják, midőn kedves testvérei, virágai között, mulat. Engedelme nélkül ezt többé tenni nem fogják; miután sokkal inkább tisztelik kegyed azon érzelmeit, melyek távozni késztik; semhogy zavarólag akarnának azokra ezentul is hatni; s pedig annál inkább minthogy ők is hasonló érzelmek áldozatai; de a melyet azóta hordanak szivesen, a mióta szerencsések voltak kegyed bájos, lelkes arczát láthatni. Hazánk Magyarhon,

mely ép ugy érez a népek törvényes joga s szabadságáért, mint a kegyed bájoló hazája, melyre őszinte szivünkből kivánunk áldást; tisztelői stb.

Mire e sorokkal készen valék, Szendey betoppant az ajtón a pseudo nyilas ámorral karján, s letéve rajz mappája elé a gyermeket, kicsempészte a nyilat kezéből s azt hanyagul az ágyra vetve, olvasni kezdé a levelet.

— S a szerelem? . . . mondá — kimaradt?! . .

— Egyelőre igen. Ugy hiszem kezdetnek ennyi elég. Ha a szép gyermek hiuságára ohajtasz hatni, s csak ez által vélsz boldogulhatni, ugy van ott nehány szó, mely annak szitására elégséges.

— Igazad lehet, de én határozottabban szerettem volna, különösen a képtárt illetőleg — nyilatkozni.

— Erre még van idő, ez iránt egyebütt kell előbb bizonyosságot szereznünk.

— Vendéglősnénk minden ház visszonyait ismeri e város negyedben, attól fogunk tudakozódni.

— Helyes — attól megtudhatjuk az öreg nevét, hajlamait; hova szokott járni, talán találkozhatunk s beszédbe is ereszkedhetünk vele, s ha csakugyan bolondja a festészetnek, mint annyi sok öreg ur Olaszhonban, akkor nem lesz nehéz dolog ismeretséget kötni vele.

Mig Szendey beszélt a nyilvesszőre csavarám a levelet s a nélkül, hogy a rajzok szemléletébe merült gyermek észrevenné, átlőttem azt az átelleni ablakba.

A vessző egy óriási Cactus tüskéi között akadt meg.

— E lövés egy Horáczius Coclesnek is becsületére válnék — kiáltá Szendey elégülten dörzsölve kezeit. Azután felkarolá a feleslegessé vált ijjászt, s mint szokták a kipréselt czitromot, visszalóditá az udvarra.

Mintegy két órával később-e magában véve csaknem gyermekiesen nevetséges esemény után — de mely nem maradt bizonyos komoly következmények nélkül — a nyilvessző eltünt a Cactus derekáról, s az okozott seb helyére alig észrevehető, finom háromszinü szalag volt kötve.

— Látod-e túl a remény szivárványát, miniatur kiadásban — szólt Szendey félben hagyván a szomszéd öreg ur arczképezését s kipillantván az ablakon; szinte látom már a Ticián, Correggio s Rafaelek műcsarnokának bűvajtait megnyilni előttem. Oh! barátom, mennyi tanulmány tárul fel ismét előttem. Én megyek tüstént az öreg Mammához tudakozódni rejtélyes szomszédságunk iránt — s ezzel nem várva feleletet, kirohant az ajtón.

Ez a fiu még mindent elront, gondolám magamban, s ugy helyezkedtem el szobámban, hogy mindent észlelve, mi tul történik, magam meglehetősen észrevétlen maradjak.

Mintegy negyed óra mulva, mely alatt sajátságos álmakat szövék lelkemben, csakugyan megjelent a kis tündér ablakában s kihajolva virágai között, futó, zavart pillanatot vetett ablakunkra.

A hanyatlóban levő nap rézsutan veté sugarait az

átlátszó, üde arczra, mely e pillanatban úgy tünt fel, mint valami kandi najádé, midőn az a vizi növényzet szinpompája közül félve, remélve leskelődik földi imádója után.

Valami ellenállhatlan ösztön késztett az ablakhoz lépni, talán hogy levelünk hatásáról meggyőződjem, vagy hogy közelebbről láthassam e sajátszerüleg szép teremtést.

A nő nem vonult vissza, hanem látszólag virágaival foglalkozva megmaradt helyén.

— Jó jel . . . gondolám; a levél hatott.

Gondolataimat Szendey belépte zavará meg. Arcza örömtől sugárzott s oly mozdulatot tőn, mintha nyakamba akarna borulni.

— Barátom minő nap! — tört ki — ki hitte volna, hogy e nehány lépés ennyi eredményre vezessen. Az öreg Mammát vendéglője ajtajában találtam s röviden előadám neki ügyemet; mosolygott felettem, s elkezdett élczelni művészi rajongásom felett; a helyett, hogy felvilágositást adna . . . .

Csaknem boszankodni kezdék már, midőn az öreg kémlő pillanatát végig hordozva az utczán, megragadta karomat s befelé vonszolt. Maradj itt csendesen! mondá — szokott bizalmas modorában s ismét az ajtóba lépett.

— Bon giorno, ne signor Giovanin! hallám az öreget üdvözölni valakit.

Az a „Giovanin“ (Jánoska) szó ugy hangzott ajkairól, mintha valamely ifju leányka üdvözölné kedvesét.

Feszülten vártam a történendőket. Feszültségem azonban rögtön bámulattá vált, midőn a szomszéd öreg urat pillantám meg vele szemben, ki szivélyes mosoly között nyujtá kezét a Mammának, ki igy szolitá meg az öreget:

— Nem érne-e reá kegyed egy pillanatra belépni öreg barátnőjéhez.

— Szivesen válaszolt, ez s átlépte a küszöböt, midőn azonban engem megpillantott, némileg megütközve állapodott meg.

— Kérem, kérem, épen ezen fiatal ur érdekében ohajtanék önnel beszélni — Signor Giovanin — ő a miénk . . . S ezzel az öreg Mamma olyféle jeleket csinált kezeivel, minőket a carbonarik vagy szabad kőmüvesek szoktak.

E jelek után az öreg ur rögtön felém nyujtá kezét, mig az öreg Mamma folytatá: Ez a fiatal ur azonkivül festő, s ohajtaná kegyed remek képtárát tanulmányozni.

A Mamma e szavaira az öreg ur csaknem hévvel szorongatá még el sem bocsájtott kezemet, s örömragyogó arczczal nézve szemeim közé, pillanatig mintha emlékei között kutatna, hallgatott, azután e szavakat intézé hozzám.

— Ön oly ismerős vonásokkal bir, mintha láttam volna önt már az életben.

— Ma egy oszlophoz támaszkodva szemben álltam kegyeddel a Madonna della Campagna egyházban, felelém.

Az öreg ur tagadólag rázta fejét, s válaszolt: Én az egyházban nem láttam önt; megvallom legyőzhetlen ellenszenvvel viseltetem a fehérkabát iránt és sohasem pazarlom tulajdonosára figyelmemet; az én emlékeim, melyeket ön ismerős vonásai költtettek fel bennem messze időbe szállnak vissza, midőn még talán ifjabb valék, mint ön most. No de ez nem tartozik a dologhoz; majd lesz időnk máskor erről beszelni. Ön tehát festő s képtáramat óhajtja látni, szivesen teljesitem kivánatát, de ne alkosson magának valami vérmes képzeleteket fölötte, mert az korántsan oly remek, mint minőnek gunyolódó öreg barátném elnevezte. Azonban egy gátló körülmény merül fel, önnek nagyon bajos lesz házamba bejutni. Átelenemben, önökkel egy fedél alatt rendőrkatonák laknak, azon felül a kapu alatt őr áll, ezek kémszeme folyton kapumon, ablakaimon függ, gyanus egyén vagyok előttök, mint minden olasz; ha önt házamba lépni, vagy onnét kijönni látják, rögtön politikai összeesküvést gyanitanak.

Elszomorodva hallgatám az öreg szavait, mert nagyon is éreztem azoknak igazságát.

Azonban — folytatá az öreg — van egy más módunk. Házam mögött magas kőfallal keritett kert terül el, a kőfalba keskeny vasajtó van illesztve, mely a fal melletti szük járatlan sikátorra nyilik. Ez ajtón a kert szemetét szokták kitakaritani. Ennek kulcsát holnap reggel itt találandja ön öreg barátnőmnél; s én délben pont 12. órakor elvárom önt, ha jövetelét valami rendkivüli esemény gátolná, jelezze ezt ablakára kifüggesztett szurony

szijja által. Ez nem költ gyanut, mert mindenki azt hiszi, miként száradni tette ön oda . . .

— Szabadna-e az igért élvezetben barátomat is részesiteni? koczkáztatám.

— Ismeri az öreg Mamma ön barátját?

Mamma nem várva mig én felelek, bele vágott: hogy ne ismerném, a kezemet tenném érette tüzbe.

— Ugy az ön barátja ép oly szivesen látott vendégem leend, mint kegyed . . . kinek vonásai — hm . . . no de majd beszéljünk erről; tehát a holnapi viszontlátásig, isten önnel.

S az öreg Giovanin, mint a Mamma őt nevezni szereté — forrón kezet szoritva, s még egyszer hosszan kémlőleg tekintve arczomba, fejcsóválva eltávozott. Én pedig örömemben a tett jó szolgálatért megöléltem az öreg Mammát, megigérve, hogy arczvonásait megörökitendem mappámban . . . Tehát, végzé kezeit dörzsölve Szendey . . . holnap . . . holnap . . .

* * *

Az öreg nő, kit mi „Mamma“ néven neveztünk vendéglősnő volt szomszédságunkban. Jelleme, ereje, s kitartására nézve inkább férfi, mint nő. Hozzá jártunk étkezni és sohasem volt panaszunk ellene. — Az öreg a hetven körül járt — de alig látszott, hófehér fésületlen bodor hajától eltekintve, ötvenesnek. Fiatal korában markotányosnő volt első Napoleon ama roppant hadseregénél, mely 1812-ben az északi óriást eltiprandó Moszkváig

nyomult. Az akkor még deli erőteljes hölgy férjét, a tambour majort kisérte. Midőn ezt Szmolenszknél egy ágyugolyó tönkre zúzta, kiragadá a megholt merev kezei közül az ezüst gombu botot, megcsókolá férjét, nehány könnyüt ejtett utánna, és saját fejére csatolva annak medvebőr süvegét, vezényelte a csonka gránátos zenekart . . . . . Midőn aztán az europa tespedő nyugalmára oly veszélyes keselyüt Helena szikláihoz lánczolák, a kiszolgált nőkatona visszatért Olaszhonba s megtakaritott fillérein e kis üzletet nyitva, itt élt napjainkig, élénk emlékébe vésve a hazája felett ez idő alatt elvikarzott eseményeket mint egy élő krónika; és gyülölve lelke' mélyéből ama kétfejü tollas szörnyeket, melyek az ő egykor dicsőségben szállongó sasának szárnyait szegék . . . E nő jelleme nemes, kedélye vidám, szive jó — csupán verálkata volt az akkori körülményekhez képest kissé forrongó . . . . Giovanint, mint később megtudók tőle, mint ama nagy sereg egyik kiváló ifju tiszjét ismeré s kitüntető bárátsággal viseltetett irányában.

Ennyit találtam szükségesnek, a Szendey elbeszéléséből ismert Mammát érdeklőleg megemliteni.

* * *

Másnap pontban déli 12 órakor a sikátorról nyiló kertajtónál valánk s Szendey a csakugyan megkapott kulcscsal felnyitá azt. Elbámultunk a kert szépsége fölött, mely az előhaladott időszak daczára is rendkivül

tisztán volt tartva, s buja zöldje körül itt-ott egy-egy őszi bokor virágai közül remek carrarai márvány szobrok kandikáltak elő.

De nem igen értünk reá a kert szépségeit bámulni, mert az öreg ur rögtön előttünk termett, s szivélyes mosolylyal nyújtva kezét szó nélkül vonszolt maga után.

Egy lélekkel sem találkoztunk sem az udvaron, sem a folyosókon, melyek egyikén csinos faragványu tölgy ajtót nyitva fel, egyenesen festő barátom álmodott bűvös paradicsomába vezetett, a képtárba.

A festészet legritkább műkincseinek meglepően elragadó, s mesterkézzel rendezett sora tárult fel előttünk, mely a legavatlanabbat is bámulattal töltötte volna el; hát még azt, ki, miként Szendey e művészetnek élt és halt s ki nemével a szent áhitatnak hordozá körül szemeit a terem falán. — Egyszerre azonban két egymás mellett függő olajfestvényü arczkép vonta magára figyelmét.

Szép, halovány női arczok voltak ezek, s annyira hasonlók; miként egyiket a másik másolatául lehete tekinteni.

E kettő alatt gömbölded, dús arabeskekkel ékitett arany keretben egy kissebb alaku, de vonásokra amazokkal tökéletesen egyező arczkép függött, csakhogy a kék szem s szőke hajat, itt fekete szem s haj helyettesiték.

Szendey gyors léptekkel termett a képek előtt, szinte oly gyorsasággal követte őt az öreg ur; midőn az előbbi hirtelen visszafordult s mig arczán a legkülönbözőbb indulatok kinyomata váltakozott, mohó, szakgatott hangon kérdé:

— Uram, hol vette ön ez arczképeket?

— Magam festém egykor, midőn teremtő erőm még teljes virágában volt s kezem nem reszketett az évek s viszontagságok sulyja alatt.

— Tehát ez arczok csak képzelő tehetsége szüleményei?

— Korántsem; hanem gyenge másolatai az egykor élt eredetieknek; az e g y k o r szót csak e gyermekre nem lehet alkalmazni — folytatá a gömbölyded arczképre mutatva.

Szendey ekkor mintegy sajátszerü gondolattól megkapatva, kirántá hóna alól rajz-mappáját s lázas gyorsasággal nyitva azt szét, egy pergamentre festett arczképet vőn elő s az öreg ur szemei elé tartá, mig másik kezével a falonfüggő képekre mutatva — mondá:

— Mit mond ön uram e hasonlatossághoz? ! . . .

Az öreg ur helyre igazitá szemüvegét s növekedő bámulattal vizsgálta a képet, mi közben arcza halovány, vonásai lassan kigyulladtak s szemei a képről önként siklottak Szendey arczára.

— S kit ábrázol e kép? kérdé az öreg reszketeg hangon.

— Boldogult anyámat — váloszolt Szendey . . . . ki egykor sokat szenvedett, sokat sirt elveszett, idegen földön elhalt iker nővéreért.

— S hol laktak önök?! kérdé Giovanin növekedő indulattal . . .

— Kassán! . . . válaszolt Szendey.

Ekkor az öreg mintegy önfeledten nyakába borult barátomnak s mint bünbánó gyermek zokogásba törve ki, e szavakat fuldoklá:

— Oh bocsáss meg nekem, bocsásson meg anyád idvezült szelleme: mert az ő könyeinek, az ő fájdalmainak én valék okozója . . . Öcsém én nagybátyád vagyok, Giovanni Pietri; én voltam, ki anyád nővére szivét elszakitám az apai ház szent tűzhelyétől, s hoztam idegen éghajlat alá . . . hogy itt a szerelme s megtört kötelessége közötti kinos harcz hant alá temesse őt.

— Ah tehát ön ama Giovanni Pietri — szólt most az ámulatából felocsudó Szendey — ki ama szerecsétlen 1812. muszkaországi hadjárat után az összetört franczia sereg egy foszlányával Lengyelhonból Kassára vetődött s mint sebesült nagy apám házában ápoltatott, s mely jótett jutalmául azután nagynénémet szökteté meg? . . .

— Nem öcsém — válaszolt az öreg letörölve könyeit s némi büszkeséggel egyenesedve fel — Anna önkényt követett engem; nagyapád büszke magyar nemes volt, s mint hű alattvaló kinyilatkoztatá, hogy inkább törjék meg leánya szive, inkább maradjon örökké hajadon, sem hogy az ő belegyezése — s áldásával fölkent királya ellenségének nyujtsa kezét. Nem használt kérés, köny, rimánkodás, az öreg kérlelhetlen maradt, s egy napon

kijelénte, hogy most már mint felgyógyult indulhatok utamra; mert ha felismernek, nem csak hogy foglyul esem, hanem őt is, mint ki ellenséget rejteget, bajba keverem. Anna nem birt szerelmének ellentálni s a következő éjen együtt hagyók el nagyapád házát. A legközelebbi faluban rejtőztünk mintegy három hónapig, tudván miként a távolban inkább fognak keresni, mint itt, mely idő után menekvésünk csakugyan sikerült is. — Frankhonba utaztunk s az első városban egybekeltünk. Itt irtunk nagyapádnak s az esketési bizonyitványt mellékelve, bocsánatát s áldását kértük. Nehány hó mulva a levél visszajött, haragos kézzel volt e szó reá irva „retour.“ E levél most is megvan, ugy felbontatlanul . . . Frankhonból visszatértem szülőföldemre, hogy csendben élvezhessük boldogságunkat. Anna nemsokára gyönyöru leánykával, tökéletes képmásával ajándékozott meg, de őt nehány év mulva a fájdalom, melyet forró szerelme sem birt leküzdeni eltemette . . . Egyedüli vigaszomul kis leánykám Anina maradt meg. Közös veszteségünk feletti szent fájdalmunkat leszámitva, boldogul éltünk. Tizennyolcz éves korában Annina szive szerint választva, Stefano Bertani neje lőn s nem sokára egy kedves unokát ringaték karjaimon. A négy év előtt kitört zavarokban Bertani Brescia védelmében hullott el, a benyomult horvát határőrök szuronyai alatt . . . Leányomat e borzasztó csapás kórágyhoz szegezte, s alig tiz éves unokám, a kis Mariánna nemsokára árva lőn . . .

Az öreg Pietri szemeibe ismét nehéz könyük tolultak, s pillanatait a falon függő arczképekre emelve, mély fohász között végzé:

— Most már csak e vásznan s a szivembe temetett emlékben birom kedveseimet, ez egyen kivül, folytatá a gömbölü keretre mutatva, kit Isten kegyelme meghagyott agg napjaim vigasztalásaul.

Szendey megragadá nagybátyja kezét s benső megindulással szólt:

— Anyám szelleme ott fenn a magasságban megbocsájt önnek, hogy egykor elszakitá kebléről imádott iker nővérét, s én a multakban elég vezeklését látva akkori hibás lépésének, mint öcs tiszteletem és szeretetemet ajánlom fel önnek.

Pietri forrón zárá keblére öcsét s azután eltolva őt magától s könyes szemekkel vizsgálva arczát felkiálta:

— Valóban bámulatos családi hasonlatosság, mely tegnapi látásodnál rögtön rokonszenvet költött szivemben irántad. Ah de most jer, jöjjön ön is kedves barát, ki titkaink avatottja lőn, keressük fel Mariannát s lepjük meg őt e boldogitó nap öröm hirével.

De mielőtt egy lépést tehettünk volna, a könyvtár ajtaja hirtelen feltárult s azon egy rendőrbiztos lépett be három csendőr kiséretében.

Mig mi e nem várt jelenet fölött kissé megdöbbenve állottunk, addig az öreg Pietri összefont karokkal s feszes állásban várta a történendőket.

A rendőrbiztos gyanus pillanatokat vetve reánk, meghagyá a csendőröknek, hogy mozdulatainkra ügyeljenek; azután e szavakkal fordult Pietrihez:

— Uram, ön azzal van gyanusitva, hogy fegyvert s lőszereket rejteget, s nekem parancsom van házkutatást tartani önnél, mit annál is inkább meg kell tennem, hogy két ily gyanus egyén társaságában találom önt.

— Mindenekelőtt megjegyzem önnek, hogy ez urak egyike unoka öcsém s igy jelenléte házamnál semmi gyanura sem adhat okot, valamint ama másik uré sem, ki őcsémnek sorsosa s barátja, szólt Pietri hideg nyugalommal — s most ha tetszik — folytatá, — tessék a kutatáshoz fogni.

A biztos körültekintett a képtárban s szemei egy képen akadtak meg, mely Máltai lovagot ábrázolt életnagyságban s melynek kerete leért a padolatig.

A biztos diadalmas arczczal lépett a kép elé s figyelmesen vizsgálá annak keretét.

— Uram, monda, önnek itt titkos ajtaja van, mely az elrejtett fegyverekhez vezet.

Pietri arczán gyönge gúnymosoly vonult el s a biztos mellé lépve, megérinté ujjával a kép keretét, mely mint valamely láthatlan erőnek engedve, hirtelen eltünt a fal mélyedésében.

Valamely sötéten tátongó rejtett zug helyett azonban, mely veszélyes öldöklő szereket rejt, gyönyörű lát-

vány tárult szemeink előtt, mig az ajtó nyiláson át bóditó illatár özönlött felénk.

A titkos gyanus ajtó, a gazdag Pietri téli kertjébe nyilt.

A haragos zöldű, óriás levelü délövi növények egy csoportozata alatt a bájos Marianna ült, könyv olvasásába mélyedve s észre sem véve a közeli jelenetet.

Azonban a biztos első meglepetéséből felocsúdva, a csendőrök kettejének intett, hogy kövessék őt — s a növényházba lépett.

Marianna feltekintett s egy sikolylyal ugrott fel ülhelyeről.

De ekkor az öreg Pietri már mellette termett s átkarolva karcsu derekát, mondá:

— Ne félj gyermekem; ez urak csak meg akarnak győződni, ha a Cactusok tövisei nem szuronyok- s a virágcserepek nem bombavető mozsarak-e?

A biztos mérges tekintetet vetett Pietrire s boszusan szakitá őt fálbe:

— Gondolja meg uram, hogy helytelen gúnyolódása önt még nagyobb bajba ejtheti; s ezzel elkezde csendőreivel mindenfelé kutatni, de természetesen hasztalanul, mert az öreg Pietri sokkal eszélyebb ember volt, sem hogy vészelyeztetné szabadságát esztelen merényletek által, s koczkára tenné ezáltal unokája nyugalmát, sőt talán jövőjét is.

Az eredménytelen vizsgálat után a biztos visszatért

a képtárba, s az ott elhelyzett iróasztalhoz telepedve, elővevé iratait s jegyző könyvet vett fel, melybe egyszerüen bejegyzé neveinket, minthogy hatósága alá katonai egyének nem tartoztak. Azután hidegen üdvözölve Pietri urat, csendőreivel együtt távozott.

* * *

Igen jól tudtuk mi már tapasztalásaink után, miként ha a rendőri beavatkozás egyszer valamely család nyugalmát fölverte, az nem egyhamar szokott visszaszállani ismét; azért sajnálni kezdők tett lépésünket, mely minden valószinüség szerint okozója volt a bajnak, s e sajnálatunkat épp nyilvánitandók valánk Pietri irányában, midőn ez, mintha mi sem történt volna, vidám arczot öltve, s megragadva kezeinket az ijedttéből csak most ocsudó Mariannahoz vezetett, s szeretetteljes csókkal érintve annak homlokát, Szendeyt mint nagybátyját mutatá be.

A szép gyermek arczán e meglepetésre futó halvány felleg vonult át, de melyet csakhamar élénk pir válta fel, midőn e szavakat rebegé:

— Mint örvendek, hogy a nemes magyar nemzet egy ily derék fiát üdvözelhetem nagybátyámul.

— S honnét tudod te, hogy ő magyar? vágott szavába az öreg.

A leányka vérvörös lett e kérdésre, de rövid habozás után keblébe nyulva, kivonta onnét a nyilröpitette levelet s nagyatyjának nyutva át, elfogulatlanul szólt:

— Tudod, hogy mit sem szoktam előtted titkolni, kedves nagyatyám, im e levél megmagyarázza titkomat.

Az öreg átfutotta a levél tartalmát s tréfás feddően fordulva hozzánk, mondá:

— Lesz alkalom midőn ezért megpirongatlak benneteket; de most kedves Mariánnam öleld meg ujdonsült nagybátyádat s azután itt levén ebédre várt vendégeink, végezd gazdasszonyi szerepedet.

A szép teremtés ugy tőn, mint az öreg paráncsolá, s nyakába borult Szendeynek, ki mint szégyenlős gyermek türte az ölelést s zavarában még csak meg sem csókolta unoka hugát.

Mint szerettem volna e mulasztását pótolni; azonban Mariánna kibontakozva hirtelen Szendey későn érkezett öleléséből, felém nyujtá kezét, melyet bizonyos áhitattal s talán öntudatlanul vontam ajkaimhoz, mialatt ő vidáman csengő hangon mondá:

— Kedves nagyatyám az ebéd kész s csak vendégeit várja.

Ebéd alatt az öreg ur mindenről felvilágositá unokáját, ki nem tudott eléggé a szerencsés véletlen fölötti örömével eltelni, főleg miután az öreg ur a közbejött rendőri beavatkozást illetőleg azzal nyugtatott meg bennünket, hogy a városparancsnok ifjukori barátja lévén, mihelyt előtte kilétét felfedezi s a valóról felvilágositja, el fogja hosszas huzavonna nélkül ütni a dolgot, s ő e miatt még e délután jelentkezni fog nála . . . .

Midőn e reánk nézve eseménydús találkozás után szállásunkra tértünk, Szendey nyakamba borult s nemével a szorongásnak mondá:

— Barátom azt hittem, hogy szivem nem fogja érezni soha azt, mit az emberek szerelemnek neveznek, s most ugy tetszik, mintha több volna rokoni szeretetnél, mi e bájos gyermekhez bűvöl s szinte ohajtanám, ha a vér kötelékei nem fűznének együvé.

— Ah tehát még is lépen akadtál valahára — kiáltám; s most már nem csak a rajzot, hanem az eredetét is ohajtanád birni; no, én szivemből kivánok szerencsét, habár megvallom, hogy szivem nem ment minden irigységtől, mert ugy látszik, hogy a szép kis húg is nehányszor egész más szemmel nézett reád, mint a nagy bátyákra szokás.

— Tréfálsz — válaszolt Szendey — mi is volna egy cserepáron s még hozzá nagybátyán szeretni való.

— Nagy bölcs volt az, ki a nők szivét a rejtélyek legmegoldhatlanabbikának mondá — vágtam közbe, — ügyelj reá, hogy egy szép napon azon veszed észre magadat, hogy a kis, bájos húg, mint feleség simul kebledre.

Álomnak szép — de valónak kissé hihetetlen; — sohajtá a természetéből kiforgatott művész elővonva mappájából Mariánna arczképét s hosszan elmerengve a szép vonásokon . . . .

Még ugyanazon nap alkonyán az öreg Pietri rohant

inkább, mint lépett szobánkba s nem is üdvözölve bennünket, egy iratot tartott elénk, mely nem is volt egyéb, mint: hogy Szendey Gyula közvitéz a nyolczszáz forintnyi váltságdij lefizetése után szabadon bocsájtathatik.

— S e pénzt — szólt az öreg szaporázva — elfogadod tőlem kölcsönül, hogy a dolog hamarabb menjen.

Szendey nem tudott hova lenni bámultában s valami hála félét akart rebegni; de az öreg nem engedé őt szóhoz jutni.

— Három négy napig eltart a dolog, mig végkép megszabadulsz, azután egyelőre hozzám jösz lakni, antik képtáram rendelkezésedre álland, s ha azt s talán minket is meguntál, mehetsz Florenczbe, Romába s képezheted tovább magadat . . .

— Florenczbe, Romába! . . . tört ki öröm sohajjal Szendey . . . Oh Istennem, minő nap, minő dicső nap ez.

De mintha felgyulladt örömével talán szomoritana engem, hozzám fordult s megragadva kezemet érzékenyen szólt:

— S te kedves barátom? . . .

— Én — vásaszoltam öszintén — örülni fogok szerencsédnek s higgadtan türni, mit a sors reám mért.

— Nem soká kell önnek türnie, vágott közbe Pietri — a tábornok, ki egykor nagyon bizalmas barátom volt, midőn más zászlók alatt szolgált velem, kijelenté, hogy egy parancs van kezei között, melynél fogva a besorozott honvéd tisztek — ha honlétük szüleik vagy rokonaik ré-

széről kivántatnék, szabadságra bocsájtatnak s legfeljebb háboru esetére vonatnak be . . .

Örvendetes hireimhez még azt csatolom, miként a tábornok megengedé, hogy addig szabadon látogathatják önök házamat . . . Ah minő sajátságosan nyul a végzet keze, — folytatá — az emberek sorsába . . . Ha ama rendőri kutatás nincs, sohasem jut eszembe régi barátomat felkeresni, s mi tán titokban fűzzük ismeretségünket, de a felfedezéstőli folytonos remegés között, s az én Gyula öcsém is tán szabadságra megy, de meg nem szabadul . . . De jöjjetek, közölnünk kell mindent Mariánnával, meg kell őt nyugtatnunk, örvendeztetnünk.

Az öreg szavait Szalánczy belépte szakitá félbe, ki észre sem véve az öreget egy csinos szekrénykét tarta elénk.

— Nézzétek — kiáltá — anyám elküldte fuvolámat, ez atyámtól maradt kedves ereklyét . . . Ah de bocsánat — nem vettem észre, hogy vendégtek van . . .

Alig szükség mondanunk, hogy a vidám estélyen, mely a napot követte, Szalánczy is vendégünk volt, ki azután oly gyönyörüen játszá magyar népdalainkat, hogy a kis Mariánna majd megölelte őt lelkesedésében.

Mint olasznő imádta a zenét, mint magyar nő unokájának szivét ragadta meg a magyar dallam . . . . . .

Négy nap mulva e feledhetlen nap — s estély után Szendey csakugyan el lőn bocsájtva s nagybátyjához költözött, hol azután élt a művészet, de tán még inkább a szerelem boldog, boldog álmainak.

Csaknem naponta láttuk egymást. Nem akart addig távozni Bresciából, mig mi el nem szabadságoltatunk hazánkba, midőn a rég óhajtva várt ebbeli parancs végre megérkezett, az öreg Pietri egy csomó dispensátióval felszerelten azzal lepett meg, hogy Mariánnája Szendey jegyese s nehány nap mulva neje . . . .

A szertartás minden fény nélkül az antik képtárban, ama családi arczképek előtt történt, melyek oly szomoru emlékekkel voltak egybekötve s melyekre vonatkozólag az öreg azon kivánságát fejezé ki, vajha nem sokára müvész öcse és veje boldogabb arczokkal szaporithassa őket . . . .

Mindnyájan, még az ez alkalommal szinte jelen volt, humoristicus Peti barátunk is — szivünk mélyéből osztók e kivánságot.

Másnap aztán elbucsuztunk egymástól. Szendey bájos nejével s ipával, ki semmikép sem akart unokájától megválni — utra keltek Florenz felé; mi pedig felfüzvén uti sarunkat s kezeinkbe ragadva vándorbotunkat gyalog indultunk, de azért vidám kedvvel, szeretett hazánk felé; hogy itt aztán vérző szivvel legyünk tanúi elhunyt Fehér barátunk utolsó, halálos álma valósultának, s lássuk ama szomorú gazdálkodást, melynek következményeit e szegény elsanyart haza, bárminő kedvezőre forduljon is sorsa, soká — igen soká fogja érzeni még.

SZEGED

Pest 1866. Khór és Wein könyvnyomdája.